



T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

PEYGAMBERLERİN DOĞRULUĞU VE GÜVENİLİRLİĞİ PROBLEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSTAFA ANAÇ

DANIŞMAN

DOÇ. DR. HÜSEYİN KAHRAMAN

AKSARAY 2024

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

PEYGAMBERLERİN DOĞRULUĞU VE GÜVENİLİRLİĞİ PROBLEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSTAFA ANAÇ

DANIŞMAN

DOÇ. DR. HÜSEYİN KAHRAMAN

AKSARAY 2024

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren altı (6) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Mustafa

Soyadı : Anaç

Bölümü : Temel İslam Bilimleri

İmza :

Teslim tarihi:

TEZİN

Türkçe Adı : Peygamberlerin Doğruluğu ve Güvenilirliği Problemi

İngilizce Adı : The Truth and Reliability of the Prophets Problems

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Mustafa Anaç

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Mustafa ANAÇ tarafından hazırlanan pbaşlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Aksaray Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Hüseyin KAHRAMAN

İmza

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Aksaray Üniversitesi

.....

Üye: Doç. Dr. Şuayip KARATAŞ

İmza

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Aksaray Üniversitesi

.....

Üye: Doç. Dr. Bayram ÇINAR

İmza

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 25/01/2024

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun tarih ve
..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU

.....

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

a.s	Aleyhisselam
AÜİF	Ankara Üniversite İlahiyat Fakültesi
c.	Cilt
c.c	Celle celalühü
çev.	Çeviren
DİA	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
H.z.	Hazreti
İSAM	İslam Araştırmaları Merkezi
md.	Maddesi
MÜİFVY	Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları
nşr.	Neşreden
ö.	Ölümü
r.a	Radıyallahü Anh
s.	Sayfa
S.	Sayı
s.a.v.	Sallallahü aleyhi ve sellem

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

PEYGAMBERLERİN DOĞRULUĞU VE GÜVENİLİRLİĞİ PROBLEMİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Mustafa Anaç Aksaray 2024

ÖZET

Peygamberlerin sıfatlarının her biri, birbirini tamamlayan bir bütünün parçalarıdır. Bu kavramlar olmadan veya bu kavramlardan bir tanesi bile eksik olduğunda, peygamber kavramında da bir eksiklik meydana gelmektedir. Onun içindir ki “sıdk, emanet, tebliğ, fetanet ve ismet” peygamberlerde bulunması gereken vacip/zorunlu sıfatlardır.

Peygamberlerin diğer insanlar arasında insan tabiatı ve mahiyeti yönünden bir ayrıcalıkları yoktur.

Herkes gibi onlar da yer içer, hastalanır, uyur, yaşlanır ve ölürlür. Ancak peygamberler yüce yaratıcı ile kulları arasında elçilik yapma liyakatini kazanmış kimselerdir. Bu durum ise, peygamberin diğer insanlardan farklı olmasını ve gönderildiği toplum için örnek teşkil etmesini gerektirir. Bu farklılık, ahlak ve faziletçe yüce olmayı ve almış olduğu vahyi tebliğ etmeyi gerektirmektedir. Bu sebeple bütün peygamberler, azami derecede Sıdk, Emanet, Fetanet, İsmet ve Tebliğ sıfatlarıyla vasıflıdırlar. Bu sıfatlar, peygamberlerin aldıkları vahyi tebliğ etme görevlerini yerine getirmelerini kolaylaştırmış fert ve toplumlar üzerinde özellikle ahlaki açıdan derin etkiler bırakmıştır.

Bilim Kodu : 60405

Anahtar Kelimeler : Nübüvvet, Peygamber, Doğruluk, Güvenilirlik, Sıdk,

Sayfa Adedi :103

Danışman : Doç. Dr. Hüseyin KAHRAMAN

AKSARAY UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

(Master Thesis)

Mustafa Anaç Aksaray 2024

ABSTRACT

THE TRUTH AND RELIABILITY OF THE PROPHETS PROBLEMS

Each of the adjectives of prophets is a part of a whole that completes one another. Without these concepts or when one of them is missing, there is a deficiency in the concept of the prophet. On account of “Sıdk (truthfulness), entrusted, communicated, fetanet and ismet” are obligatory adjectives that prophets have. Prophets have no liberties in respect of human nature and characteristics among other people. Like all, they eat, drink, sicken, sleep, pray, grow old and die, but prophets obtained the capability of being messenger among high creator and slaves. And this case requires prophet to be different from other people and set an example for society where they were sent. This difference requires to be royal in respect of moral and merit and to notify heavenly inspiration they had. Therefore, all the prophets are described with the titles of Honesty, Trust, erudition, Virtue and Communicating. These titles facilitated prophets to implement communication tasks of divine inspiration they received and deeply impressed on individuals and societies, especially in respect of moral.

Science Code : 60405

Key Words : Nübüvvet, Peygamber, Doğruluk, Güvenilirlik, Sıdk

Page Number : 103

Supervisor : Doç. Dr. Hüseyin KAHRAMAN

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	II
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	III
JÜRİ ONAY SAYFASI	IV
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER	VII
ÖNSÖZ.....	X
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Önemi.....	1
2. Araştırmanın Amacı ve Konusu	2
3. Araştırmanın Yöntemi,.....	4
4. Araştırmanın Kaynakları.....	4
5. Alanda Yapılan Çalışmaların Tahlili	6
6. Çalışmanın Planı	7
BİRİNCİ BÖLÜM	9
1.1. PEYGAMBER VE PEYGAMBERLİĞE GENEL BAKIŞ	9
1.1.1. Peygamber Kavramı ve Bu Kavramın Türevleri	9
1.1.1.1. Nebî.....	10
1.1.1.2. Resul	11
1.1.1.3. Müslüman Gelenekte Resul ve Nebî Kavramları Hakkındaki Mülahazalar	13
1.1.1.4. Beşîr.....	15
1.1.1.5. Nezîr	16
1.1.2. Peygamber Kimdir?.....	18
1.1.2.1. Peygamber Beşerdir.....	19
1.1.2.2. Peygamber Mükelleftir	20

1.1.2.3. Peygamber Erkektir.....	20
1.1.2.4. Peygamber Sa'yi ve Çabası Karşılığında Muhataplarından Ücret İstemez	22
1.1.2.5. Peygamber Konumunu Çalışarak Kazanmaz Peygamberlik Vehbidir	23
1.1.3. Peygamberliğin Mahiyeti Nedir?.....	24
1.1.3.1. Peygamberlerin Sayısı	25
1.1.3.2. Peygamberlerin Gaybı Bilip Bilmemesi Meselesi.....	26
1.1.4. Peygamberliğin Kelâm Ekolleri Açısından Gerekliliği	29
1.1.4.1 Peygamberin Allah'ın Emirlerini İnsana Ulaştıran Kendilerinden Biri Olarak Üstlendiği Dini Fonksiyon.....	32
1.1.4.2 İnsanların Allah Nezdindeki Habercisi Olarak Peygamberin Üstlendiği Dini Sorumluluk.....	32
1.2. PEYGAMBERLİĞİN DELİLLERİ.....	33
1.2.1. Vahiy	33
1.2.2. Mûcize	36
1.2.3. Peygamberlik Kurumuna Yapılan Eleştiriler	36
İKİNCİ BÖLÜM.....	39
2.1. PEYGAMBERLİK KURUMU VE PEYGAMBERLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	39
2.2. Peygamberlerin Sıfatları	39
2.2.1. Sıdk.....	40
2.2.2. Emanet	42
2.2.3. Tebliğ.....	47
2.2.4. Fetânet.....	53
2.2.5. İsmet.....	57
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	65

3.1. PEYGAMBERLERİN NİTELİKLERİNDEN DOĞRULUK VE GÜVENİLİRLİK	65
3.1.1. Doğruluk.....	65
3.1.1.1. Sözlükte Doğruluk.....	65
3.1.1.2. Doğruluğun Kavramsal Anlamı	65
3.1.1.3. Doğruluk Kelimesinin Yansıması olarak “Sıdk”	66
3.1.1.4. Sıdk'ın Peygamberin Üstlendiği Görev ile Olan İlişkisi	67
3.1.1.5. Doğruluğun Sosyal Hayatta ve Sosyal İletişimde Önemi	67
3.1.1.6. Kur'an'da Peygamberin Sıdkına Dikkat Çeken Ayetler	68
3.1.1.7. Peygamberin Sıdk Sıfatına Muğayyir Gibi Görünen Durumlar	69
3.1.2. Güvenilirlik.....	71
3.1.2.1. Sözlükte Güvenilirlik (Emanet)	71
3.1.2.2. Kavramsal olarak Güvenilirlik.....	72
3.1.2.3. Sosyal ve Beşerî Münasebetlerde Güven.....	72
3.1.2.4. Güvenilirliğin Peygamberin Üstlendiği Sorumlulukla İlişkisi.....	74
3.2.5. Kur'ân da Güvenilirliğe Vurgu Yapan Ayetler	75
3.1.3. Doğruluk ve Güvenilirlik Konusunda Kur'an da Geçen Peygamber Örnekleri.....	79
3.1.3.1. Hz. İbrâhim.....	79
3.1.3.2. Hz. İdrîs.....	81
3.1.3.3. Hz. Yûsuf.....	82
3.1.3.4. Hz. Mûsâ	84
3.1.3.5. Hz. Muhammed (s.a.v).....	85
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	91
KAYNAKÇA.....	94
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU	118

ÖNSÖZ

Allah'ın insanlar arasından seçip yine insanlara hak dini tebliğ etmek üzere göndermiş olduğu peygamberler, insanlar arasında sürekli bir şekil merak konusu olmuştur. Peygamberlik mevzu Allah'ın varlığı ve birliğinden (tevhid akidesinden) sonra önemli bir alanı işgal etmektedir. İnsanların doğru yola sevk edilmesi, ilahî emirler ve yasaklar, peygamberlik müessesesi aracılığıyla insanlığa bildirilmektedir. Tanrının mesajının insanoğluna intikalinde nübüvvet kurumu çeşitli eleştirilere konu olmuştur. Bu eleştiriler bizlere nübüvvetin genel bir izahından sonra peygamberlerin sıfatlarına temas edilmesi önem arz etmektedir. Peygamber için söz konusu olan bu sıfatlar sıdk, emanet, fetanet, tebliğ ve ismettir. Bu sıfatların merkeze alınıp “Doğruluk ve Güvenilirlik” alanına detaylı bir şekilde temas edilecek olup, aynı zamanda doğruluk ve güvenilirliğin terminolojik ve sosyolojik yansımalarına da girilecektir.

Peygamberlerin bu sıfatları hususunda, kimi zaman sosyolojik ve psikolojik açıdan, kimi zaman nübüvvet bahisler arasında işlenmiş, kimi zaman da peygamberlerin bu sıfatları müstakil olarak çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Ancak sözünü ettiğimiz bu sıfatların müstakil olarak değil de hepsinin aynı bir çalışma içerisinde, Kur'ân'ın ışığında ayrıntılı bir şekilde incelenmemiş olduğunu fark edince, bizlerinde Peygamberlerin doğruluğu ve güvenilirliği konusunu yine bu sıfatların ışığı altında çalışmaya karar verdik.

Peygamberlerde bulunması vacip olan sıfatların âyetler ve hadisler ışığında incelendiği, özelde doğruluk ve güvenilirlik konusunu çalışmamızda Allah'ın peygamberleri hakkında ne gibi hususlara dikkat çektiği ve Allah'ın indinde peygamberlerde olması gereken vasıfları bu minvalde ortaya çıkarmaya gayret ettik.

Üç ana bölümden müteşekkil olan çalışmamızda, birinci bölümde peygamber ve peygamberlik kavramı, ikinci bölümde peygamberlerin genel özellikleri işlenmiş ve üçüncü bölümde ise çalışmamızın temelini teşkil eden ve asıl konumuz olan Peygamberlerin doğruluğu ve güvenilirliği sıfatları ayrı ayrı başlıklar altında detaylandırılmıştır.

Peygamber ve peygamberliğe genel bir bakış adlı bölümün birinci ve ikinci kısımda peygamber kelimesinin sözlük ve terim anlamları, peygamber kelimesi hakkında etimolojik bir araştırma yapıp nebî-resul kavramlarının terim ve sözlük anlamları verilmiştir. Aynı zamanda bu kavramlar Kur'ân ve sünnet ışığında incelenmiş ve nebî-resul arasındaki farkların ortaya konulmasından bahsedilmiştir. Diğer taraftan Kur'ân'daki peygamberlikle ilgili kavramlardan özel bir yeri olan beşîr-nezîr, vahiy ve mucize gibi kavramlara da kısaca açıklanma getirilmiştir. Ayrıca İlk iki bölümde peygamberlerin genel özelliklerinden, insan olmaları, cinsiyetleri, nübüvvetin vehbîliği, peygamberlerin hasbîliği, gaybı bilip bilmeyecekleri, peygamberlerin adedi ve son olarak da peygamberlerin dereceleri gibi ortak özelliklerinden bahsedilmiştir.

Peygamberlik kurumu ve Peygamberliğin genel özelliklerini anlattığımız ikinci bölümünde ise peygamberler bulunması vacib olan sıfatlar ele alınmış olup bunlar sıdk, emanet fetanet, tebliğ ve ismet sıfatlarıdır. Bu bölümde geçen 'sıdk, emanet, tebliğ, fetânet ve ismet' sıfatlarının her biri ayrı ayrı ele alınıp bunların anlam ve mahiyetleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmamızın "Peygamberlerin Doğruluğu ve Güvenilirliği" isimli üçüncü bölümün de ise, Doğruluk, sıdk, güvenilirlik kavramları Kur'ân-ı Kerîm'in mümkün olduğu kadarıyla peygamberlerde bulunması gereken vacip sıfatlarla birlikte incelenmiş olup, diğer taraftan çalışmamızın temelini teşkil edecek olan kelâm ilmi, mezhepler tarihi ana kaynakları, çeşitli rivayet ve dirayet tefsirlerinin de yardımıyla bunlar her açıdan ele alınmış ve bu konu istifadeye sunulmuştur. Bu bölümde peygamberlerde bulunması vacip olan sıfatlardan sonra, doğruluk, güvenilirlik kavramları tarihi süreç içerisinde bazı peygamberler örnek olarak verilmiş ve peygamberlerin nübüvvet öncesi özelliklerine de yer verilmiştir.

Bu çalışmamızın her safhasında maddi ve manevi yardımlarını sunan kıymetli hocam Doç. Dr. Bayram Çınar, danışmanım Doç. Dr. Hüseyin Kahraman hocama, tezimizin teşekkülünde değerli fikirleri ile katkı sunan Doç. Dr. Şuayip Karataş hocama ve ayrıca bu süreçte şahsımın her türlü sıkıntılarına katlanan eşime ve çocuklarıma şükranlarımı ve saygılarımı sunarım.

GİRİŞ

1. Araştırmanın Önemi

Allah ile insanlar arasında iletişimi sağlayan peygamberlerdir. İctimaî hayata şekil veren peygamberler, etkileri yüzlerce yıl devam eden seçilmiş¹ insanlardır. Peygamberlik konusu her kesimden insanın dikkatini çekmiş ve araştırmalara konu olmuştur. Peygamberlerin tutum ve davranışları toplum tarafından gözlemlenmiş ve insanlar peygamberlerin eylem ve söylemlerine göre tutum ve davranışlarına yön vermişlerdir.

Tarihsel bağlamda baktığımızda diğer bütün dinlerde peygamberlik kurumu önemli bir yer tutmuştur. Kadim geçmişi bulunan tahrif edilmiş semavî dinlerde peygamberlerin günah işlemiş (asli günah) olduğu ve bunun da dinin ritüelleri (vaftiz) arasına dahil olduğunu bilmekteyiz. Bu açıdan baktığımızda peygamberlerin güvenilir, doğru sözlü, akıllı ve masum olma durumları tarihi süreçte peygamberlik kurumunun varlığının sorgulanmasına neden olmuştur. Özellikle son dönemlerde yapılan birtakım çalışmaların ekserisi ‘ismet’ sıfatı merkezinde olmaktadır. Konuyu sadece ismet sıfatı açısından değil doğruluk ve güvenilirlik problemi başlığı altında da değerlendirilmiştir. Başlığın bu şekilde olması ‘akıllara peygamberlerin doğruluk ve güven sorunu var?’ gibi bir istifhamı getiriyor. Elbette bu noktada bu ve buna benzer sorulara verilecek cevapların ehemmiyeti önem arz etmektedir. Bugün dünya genelinde ister semavi dinlerde ister diğer dini akımlarda olsun peygambere inanan insan sayısının çok yüksek olduğunu görmekteyiz. Bu durum bizlere peygamberlik müessesesinin insanlar tarafından çok önemsedğini göstermektedir. Bunun yanında her dönemde olduğu gibi bugün de doğruluk ve güvenilirlik insanlık açısından hala hayati önemini korumaktadır. Buna binaen peygamberlerin doğruluğunu ve güvenilirliğini çeşitli açılardan değerlendirerek nübüvvet kurumunun günümüze bakan yönüne ışık tutmak istedik.

¹ en-Neml 27/59.

2. Araştırmanın Amacı ve Konusu

İslâm inanç sisteminde “Allah-İnsan” arasındaki iletişimi sağlayan en önemli araçlardan birisi hiç şüphesiz peygamberlerdir. Bu sistemden peygamberlerin çıkarılması ya da doğruluk ve güvenilirliğini zedeleyecek herhangi bir durum, Allah ile insanlar arasındaki bağın kopmasına sebep olacaktır. Hatta peygamberin olmadığı bir sistemde Tanrının buyruklarının anlaşılması imkânsız hale gelecektir. Bu nedenle peygamberlik müessesesini ele alırken başta Kur’ân ayetlerinin ışığında ve diğer ilim dallarından özellikle kelim ilmi açısından peygamberlik kurumuna, peygamberlerin doğruluğunun sübutuna ait olan deliller çerçevesinden bir bakış açısıyla analiz ve sentezi yapılacaktır.

Diğer taraftan doğruluk ve güvenilirliğin sözlük ve terim anlamları ile birlikte kelâmî açıdan bir değerlendirmesini yapacağız. Araştırmadaki verilerimiz özellikle Kur’ân’da ismi zikredilen peygamberlerden olacaktır. Peygamberleri örneklem olarak kullanıp varmak istediğimiz ana gayemiz doğruluk ve güvenilirliğin bir amaç mı yoksa hedefe ulaştırıcı araç mı olduğu konusudur. Peygamberlerin doğruluğunda ise maksadımız ilahî buyrukların insanlara iletilmesindeki engellerin üzerinde durulup aynı zamanda bu eleştirilere cevap vermek mahiyetindedir. Vahyi insanlara ulaştırma görevlerinin yanı sıra insanlara “üsvetü’l-hasene/örnek” olmaları ve nihayetinde bunların Allah’ın seçilmiş kulları olmaları da üzerinde durulması gereken konularımızdandır.

Allah’a iman sadedinde insanlar iki seçenekten biri olan iman ve küfür arasında bir çizgide yer almaktadır. Allah’ın varlığını kabul edip peygamberin varlığı noktasında insanlar çeşitli mülahazalar yapmıştır. Bunlar arasında Allah’ın varlığına inanmakla birlikte O’nun ilâhî emir ve yasaklarının olmadığını kabul edenler bulunmaktadır. Hatta Allah’ın buyruklarını kabul edip aklın her alandan kendisine yeteceğini düşünerek peygambere gerek olmadığını savunanlar bile olmuştur.

Müslümanların hicri ikinci asırdan itibaren Allah’ın varlığını kelâm-akaid ilimlerinin metodolojilerinde kendilerine delilleri ile yapmışlar ve bunların arasında özellikle hudus delili, gaye nizam delili gibi ve buna benzer pek çok delille Allah’ın varlığını ispat açısından izah yoluna gitmişlerdir.²

Bizim bu çalışmamızda temel saik, Tanrının varlığından yani isbat-ı vacib konusundan ziyade onun tarafından seçilip insanlara yol gösterici olarak gönderdiği peygamberlerin doğruluğu ve güvenilirliği konusunun açıklanması ve bunlardan netice itibariyle gerekli

² Şerafettin Gölcük- Süleyman Toprak, *Kelâm, Tarih-Ekoller-Problemler* (Konya: Tekin Yayınevi, 1999), 299.

çıkarımların yapılmasıdır. Elbette bu noktaya gelmeden önce şu merhalelerden geçmek gerekir: Öncelikli olarak Tanrı vardır ve tektir, eşi benzeri yoktur. O, doğmamış doğrulmamıştır. Yaratılanlar arasından da hiçbirinin dengi değildir.³ İman hakikatlerinden bir diğeri, Allah tarafından kendisine seçmiş olduğu elçilerin varlığının kabulüdür. Elçiler, kendilerinin hem cinsi olan insanlara gönderilmiş olan peygamberlerdir. Buradan hareketle baktığımızda peygamberlerin asli vazifeleri tebliğ ve tebyin görevlerini yaparken nasıl bir yol izledikleri ve bu yolda insanlara nasıl rol model oldukları genel hatları ile irdelenmiştir. Ayrıca Peygamberlerin eylem ve söylem noktasında tutarlılık sergileyip sergilemediklerini izah edilecek; insanın aklî sınırları çerçevesinde peygamberlerin doğruluk ve güvenilirliği konusunun günümüze bakan yönünü açacağız.

Doğruluk ve güvenilirlik dediğimizde ne anlamalıyız? Peygamberlerin doğruluk ve güvenilirliği bize ne anlatmalı? Doğruluk ve güvenilirlik dediğimiz şey bir araç mı? Yoksa bizim için asıl ulaşılacağımız kıvılcık elmamız mı? Peygamberlik vazifesini yüklenen insanların ana gayesi bu iki sıfatın getirdiklerini kazandırmak mı yoksa bu iki sıfatla ulaşmamızı istediği yüce bir gaye mi? Doğruluk ve güvenilirlik peygamberlerde başka insanlarda başka manalara mı gelmeli? gibi birtakım soruları sorarak hipotezimizi oluşturup, yine bu merkezden hareketle de tezimizde ulaşmak istediğimiz “Doğruluk ve Güvenilirliğin” peygamberlik müessesinin bir atar damarı olduğunu vurgulamaya çalıştık.

Peygamberlik müessesine getirilen eleştirileri değerlendirdiğimizde ise bir peygambere ihtiyacın olup olmadığı, salt akılla doğru yolun bulunabileceği konusunda ortaya atılan iddialar tartışılmaktadır. Ülkemizde de peygamberi itibarsızlaştırma hususunda, ortaya atılan bu iddialar neticesinde onun bir postacı mesabesine indirgeme olduğunu gözlemlemekteyiz. Çünkü postacı getirdiği mektubun içerisindeki yani mazruftakini bilmez. İşte bu gibi soruların cevabı almak için peygamberin doğruluk ve dürüstlüğü konusuna yer vererek gerekli izahları yapma durumunda olmaktadır. Zira çalışmamızın ana eksenini peygamberlerin biyolojik olarak diğer insanlarla aynı özellikleri taşıyor olması, sosyal hayatın merkezinde bulunmaları yanında, bir de peygamberlik konusun da seçilmiş olmaları, özellikle doğru sözlü olmaları, zeki olmaları, vahyi insanlara eksiksiz ulaştırma ve günah/zelle işleme gibi birtakım özellikleri beraberlerinde getirmektedirler. Ancak son durum olan yani günah/zelle işleme meselesinde ise durumun çok farklı olmaktadır. Hatta bu hususta kendileri yani peygamberler Allah tarafından birçok itaba uğramaları gözlemlemekteyiz.

³ el-İhlas 112/1-5.

3. Araştırmanın Yöntemi,

Çalışmamıza başlamadan önce bu alanda yazılan eserleri tarayarak detaylı bir inceleme yapılacaktır. Araştırmada doküman tarama yöntemi kullanılacaktır. Bu taramada Kur'ân âyetleri başta olmak üzere birincil kaynaklar, yeterli sonuçlara ulaşılmaması durumunda ikincil kaynaklardan istifade edilecektir. Bu alanda yazılan doktora tezleri, yüksek lisans tezleri, makaleler ve sempozyumlardan gerekli okumalar yapıp bilimsel kurallar çerçevesinde fıkırsel bir malumat birikimi sağlanmaya çalışılacaktır. Bu alanda yapılan çalışmaların eksik kalan yönlerine değinilecektir. Ayrıca nübüvvet bahsinin tahlilini yaparak peygamberlerin genel özelliklerine temas edildikten sonra asıl konumuz olan doğruluk ve güvenilirliği bilimsel ve kelâmî açıdan izahı yapılacaktır.

Tezimizin kuramı/yöntemi tek tek kavramların çağrıştır ifadelerden yola çıkarak genel yargılara varmayı esas alan “tümevarım” metoduyla gerçekleştirilecektir. Peygamberlik kurumunun kitabî tariflerinden ve kelâm ilminin nübüvveti ifade eden kuramlarının açıklayıcı bir tarzla ifade edilecektir. Peygamberlik kurumunun içinde barındırdığı kelimelerinin sözlük ve terim anlamlarını, peygamberlik kurumunda açıklanması elzem olan tanımların izahı yapılacaktır. Neticede ulaşmaya çalıştığımız gaye, peygamberlik vazifesinin dinin anlaşılması için olmazsa olmaz bir kurum olduğu, peygamberlerin de diğer insanlardan nübüvvet ekseninde doğru ve güvenilir olduğunu vurgulamaktır. Yöntem olarak doğruluk kelimesinin terim anlamından hareketle güvenilirlikle olan ayrılmaz bağının bilimsel ve sosyolojik açıdan peygamberlerle olan bağına temas etmektir. Doğruluk ve güvenilirlik vasfının zıttı olan kavramlara da temas edip tezimizin anlaşılmasına olan katkısını da gözler önüne sermeyi planladık. Bu anlamda nübüvvetin gerekliliğinden peygamber sıfatına olan bağlamda gerekli analizleri yapılacaktır. Doğruluk ve güvenilirlik probleminin analiz-sentezini yapıp nihayetinde günümüze bakan sonuçlarına ulaşmaya çalışacağız.

4. Araştırmanın Kaynakları

Arapça tanımların kullanımında İbn Manzûr'un Lisânü'l-Arab,⁴ Rağıb el-İsfahânî'nin Müfredat fî Ğarib'i-l Kur'ân isimli eserleri temel alınmıştır. “*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinden*”⁵ ilgi maddelere bakılmış, DİB “*Dini Kavramlar Sözlüğü*”nden ilgi maddeler ve yine ayetlerin mealleri verilirken de “*Türkiye Diyanet Vakfı'nın Kur'ân*” mealinden istifade edilerek çalışmamızın şekillenmesine katkı sağlamıştır “*Peygamberlerin*

⁴ Muhammed b. Mükerrrem b. Alî İbn Manzûr, *Lisân'ül Arab* (Beyrut: 1414/1994).

⁵ Yavuz, Yusuf Şevki, “İsmetü'l-Enbiya” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları 2007).

Doğruluğu ve Güvenilirliği” başlığı altında konumuzun ana kaynağı hiç şüphesiz Kur’ân ayetleridir. Bununla birlikte ayrıca hadisi şeriflerden de istifade edilmiştir. Peygamberin sıfatlarını konu alan kaynak kitaplara ulaşılmıştır. Bu minval üzere Peygamber sıfatları ile ilgili yazılmış doktora tezleri, yüksek lisans tezleri de araştırılmış olup, zaman zaman bu yayımlanmamış tezlerden de istifade edilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızda yararlanılan eserlerden bazıları şu şekilde sıralanmıştır.

1- Hayreddin Karaman v.dğr, *Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, DİB yay.⁶,

2- Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1209) *İsmetü’l-Enbiya*⁷,

3- Muhammed b. Cerir et-Taberî (ö. 310/923) *Taberî Tefsiri*⁸,

4- Nurettin Sâbûnî (ö. 580/1184) *Mâtürîdiyye Akaidi*⁹,

5- Muhammed Ali Sâbûnî *en-Nübüvve ve’l-Enbiyâ*¹⁰,

6- Taftâzânî (ö. 1322/1390) *Şerhu’l-Makâsıd*¹¹,

7- M. Sait Şimşek *Kur’ân’ın Ana Konuları*¹²,

8- Vehbe Zuhaylî (ö. 1932) *Tefsirü’l-Münîr*¹³

9- Kâdî Abdülcebbâr (ö. 415/1025) *Şerhu’l-Usûli’l-hamse*¹⁴

10- Ahmed b.Hanbel (ö. 855) *Müsned*¹⁵

11- Ebû Hanîfe (ö. 150/767) *Fıkh-ı Ekber*¹⁶

12- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır *Hak Dini Kur’ân Dili* ¹⁷

13- İbn Kesîr *Muhtasar İbn-i Kesir Tefsiri*¹⁸

⁶ Hayreddin Karaman v.dğr., *Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri* (Ankara: DİB. Yayınları, 2007).

⁷ Fahrüddin Muhammed b. Ömer Razî, *İsmetü’l- Enbiyâ* (Beyrut: Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1986).

⁸ Ebu Ca’fer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid Et Taberi, *Camiu’l-Beyan* (Beyrut: Darul-Kütübi’l-ilmiye, 1987).

⁹ Nureddin es Sâbûnî, *Maturüdiyye Akaidi*, çev. Bekir Topaloğlu (Ankara: DİB.Yayınları, 1979).

¹⁰ Muhammed Ali Sâbûnî, *en-Nübüvve ve’l-Enbiyâ*, çev. Hanîfî Akın (İstanbul: Ahsen Yayınları, 2003).

¹¹ Teftâzânî, Sa’deddin Mes’ûd b. Ömer. *Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi*. çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1991).

¹² M. Sait Şimşek, *Kur’ân’ın Ana Konuları* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1999).

¹³ Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsirü’l-Münîr*, çev. Hamdi Arslan (İstanbul: Risale Yayınları, 2005).

¹⁴ Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu’l-Usli’l-Hamse*, thk. Ahmet b. Hüseyin b. Haşim (Beyrut: Mektebetü Vehbe, 1996).

¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981).

¹⁶ Ebû Hanîfe Numan b. Sabit, *Fıkh-ı Ekber (Aliyyü’l-Kari Şerhi)*, çev. Yunus Vehbi Yavuz (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1979).

¹⁷ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili* (İstanbul: Eser Yayınevi, 1971).

¹⁸ Ebu’l-Fida İbn Kesir, *Muhtasar İbn-i Kesir Tefsiri Kur’an-ı Kerim’in Hadislerle Tefsiri*, çev. Arif Erkan (İstanbul: Polen Yayınevi, 1988).

Çalışmamızda yararlandığımız kaynaklar arasında Bayram Çınar'ın *Mu'tezile de Peygamberin Masumiyeti Teorisi* ve *İslam da Kulluk Teorisi ve Fetret Ehlinin Özel Konumu*, Hüseyin Kahraman'ın *Peygamberlerin Sahip Olduğu Sıfatların Nübüvvetin Gerekliliği ve İspatı Açısından Değerlendirilmesi*, Fatma Günaydın'ın “*Mâtürîdî'nin Kelam Sisteminde Peygamberlerin İsmeti*”, Mehmet Bulut'un “*Ehli Sünnet ve Şia İnancında İsmet*”, Recep Önal'ın “*Muhammed Murtazâ ez-Zebîdî'nin Nübüvvet Anlayışı*” isimli çalışmaları da bulunmaktadır.

5. Alanda Yapılan Çalışmaların Tahlili

Peygamberlerin doğruluğu ve güvenilirliği problemi asıl itibariyle itikadî bir meseledir. Âkaid kitaplarında iman esasları bölümünde yöntem ve içerik açısından ele alınmaktadır. Peygamberlere gerek var mıdır? “İnsan aklı tek başına doğruyu bulmada yeterli midir?” diye başlayan tartışmalar nübüvvetin tarihi kadar eskidir. Bu tartışmaların ne zaman başladığını kestirmek güç olsa da eldeki bilgilerden öğrendiğimiz kadarıyla insanlığın yeryüzünde ilahi emirlere muhatap olduğu zaman kadar bir geçmişe dayanmaktadır. Bu tespiti nasıl ulaştığımız noktasına gelince, peygamberler kendi kavimleri tarafından reddedilmekle kalmayıp daha da ileri gidilerek onlara baskı, şiddet, bazen sürgün, zaman zaman da onları ölümle tehdit edilmişlerdir.¹⁹ Fakat inkarcıların bu baskı ve zulümlerine karşı peygamberler her zaman görevlerini eksiksiz yerine getirmişlerdir. İnsanlar tarafından Allah'ın inkâr edilmeyip, yalnızca onun tarafından gönderilen peygamberin kabul edilmediğine gelince dün olduğu gibi bugün de vardır ve yarın da olacaktır. Peygamberlik müessesini reddeden birtakım Senevi (düalist) fikir²⁰ ve düşünce akımlarına karşı nübüvvetin varlığını ispat etmek amacıyla “*Delâilü'n-nübüvve*” başlığı altında yazılan eserler kaleme alınmıştır.²¹ İlk dönemlerden itibaren peygamberlik kurumuna yapılan itirazlara telif eserler verilmeye başlanmıştır.²²

Peygamberlerin doğru ve güvenilir olmaları ise doğrudan sıdk, emanet sıfatının alanına girmesi dolayısıyla da ismet sıfatının da bu alanların kesişiminde yer alması kaçınılmazdır.

¹⁹ Hûd, 11/91; eş-Şuarâ, 26/116, 167.

²⁰ Seneviye/düalist fikir için Bk. Ali Satılmış, “Mâtürîdiyye Geleneğinde Seneviyye/Düalizm Eleştirisi ve İslâm kaynaklarında Düalizm İnancı”, Kader 18/1 (2020), 284-317.; Raziye Sayar, Mâtürîdî'nin Seneviyye'yi Âlemin Kıdemi Konusunda Eleştirisi, (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).: Mustafa Sinanoğlu, “Seneviyye”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/521-522.

²¹ Salih Sabri Yavuz, *İslam Düşüncesinde Nübüvvet* (İstanbul: Okur Akademi Yayınları, 2020), 147; Yusuf Şevki Yavuz, “Nübüvvet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: T.D.V., 2007), 33/281.

²² Ebû Mansûr Muhammd el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân Tercümesi*, ed. Yusuf Şevki Yavuz, çev. Bekir Topaloğlu, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2015), 11/143-144; 13/255-256.

Fahredden er-Râzî'nin '*İsmetü'l-Enbiya*'sı²³ merkezi bir konumda yer almaktadır. Hasan Fehmi Ulus'un çevirisini yaptığı "Peygamberlerin Masumiyeti"²⁴ eserinde peygamberlerin masum olduğu ve onların günah işlemediğini, Mehmet Bulut'un "*Ehli Sünnet ve Şia İnancında İsmet*"²⁵, Mahmut Acar'ın *Ehl-i Sünnet, Şia ve Mutezile'ye göre Peygamberlerin İsmeti*²⁶ isimli çalışma ismet sıfatının etraflıca tahlili yapıp peygamberlerin masum olduğunu gerek ayetler, gerek hadisler ve gerekse mezheplerin görüşleri çerçevesinde detaylı bir incelemesi yapılmış olup, asıl bizim bu çalışmalardan istifade ettiğimiz tarafı doğruluk ve güvenilirlik boyutunda olmuştur. Yakın zamanda akademik olarak yapılmış olan ve çalışmamızla paralellik arz eden Ömer Yarimoğlu'nun *Kur'an da ve Kelâmda Peygamberlerin Sıfatları*,²⁷ Cihan Kuzu'nun *Nübüvvet ve Kur'an-ı Kerîm'de Nübüvvete Dair Kavramlar ve Peygamberlerin Beşerî Yönü*²⁸ isimli çalışmaları mevcut olmakla birlikte bu çalışmalarda doğruluk ve güvenilirlik alanında sadra şifa olmadığını, bizim açımızdan gerekli olan ise yaptığımız bu çalışmanın doğruluk ve güvenilirliğin eksik kalan yönleri vuzuha kavuşturulacaktır.

6. Çalışmanın Planı

Çalışmanın belli bir plan dahilinde olmasına istinaden birinci bölümde Peygamber kelimesinin sözlük ve terim anlamları, peygamberliğe genel bir bakış, Peygamber kavramının türevleri olan nebî, resul, beşîr, nezîr kelimelerinin sözcük anlamları ve bunların kelimâ ifadelerine yer verilmiştir. Peygamberliğin delillerinden olan vahiy ve mucize kavramları izah edilmiş olup, ikinci bölümde ise Peygamberlik kurumu ve peygamberlerin sıfatlarından olan sıdk, emanet, tebliğ, fetânet ve ismet sıfatlarının anlamları ve kelimâ yönden getirmiş olduğu manaların açıklamaları yapılmıştır

Üçüncü bölümde ise Peygamberlerin niteliklerinden doğruluk ve güvenilirlik konusu genel başlığı altında, doğruluk vasfının sözlük ve kavramsal ifadesi yapıp, doğrulun yansıması olan Sıdk'ın peygamberlerdeki yansımasına temas edilmiştir. Güvenilirlik başlığı altında ise uygulama parçalardan tümevarım metodu gereğince peygamberlerdeki güvenilirliğin ne

²³ Hülya Terzioğlu-Şerife Nur Çelik, "Fahredden er-Râzî'ye Göre Nübüvvetin İspatı", *Kader Kelam Araştırmaları Dergisi* 15/2 (2017), 303-318.

²⁴ Hasan Fehmi Ulus, *Fahrüddin el Razi Peygamberlerin Masumiyeti*, (İstanbul: İlim Yayınları, 1986).

²⁵ Mehmet Bulut, *Ehli Sünnet ve Şia'da İsmet İnancı*, (İstanbul: Risale Yayınevi, 1991).

²⁶ Mahmut Acar, *Ehl-i Sünnet, Şia ve Mutezile'ye göre Peygamberlerin İsmeti*, (Doktora tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2021).

²⁷ Ömer Yarimoğlu, *Kur'an'da ve Kelâmda Peygamberlerin Sıfatları* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2021)

²⁸ Cihan Kuzu, *Nübüvvet ve Kur'an-ı Kerîmde Nübüvvete Dair Kavramlar ve Peygamberlerin Beşerî Yönü*, (Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi, 2021)

anlama geldiği ifade edilmiştir. İnsan olarak sosyal ve beşerî münasebetlerde güvenin nedenli önemli olduğu, bunun peygamberin şahsında bütün insanlığa olan yansımasına ayrıca değinilmiştir. Doğruluk ve güven konusunda Kur'ân'da zikredilen peygamberlere kısaca değinilip sonuç ve öneriler kısmı ile çalışmamız neticelendirilmiştir.



BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. PEYGAMBER VE PEYGAMBERLİĞE GENEL BAKIŞ

Arapçada nübüvvet meselesi olarak ele almamız gereken bu mesele, Türkçemize Farsçadan geçen abdest, namaz, oruç gibi bir kavram olan peygamber şeklinde ele alınmaktadır. Peygamber kavramının Arapça müteradifleri olan Nebî, Resul, Nezîr ve Beşîr kavramlarına ilişkin anlamlarına ve kültürel olarak bu kavramların değerlendirmelerine dair muhakeme, analiz ve sentez ise çalışmamız bu bölümünde ele alınacaktır.

1.1.1. Peygamber Kavramı ve Bu Kavramın Türevleri

Menşei Farsça olan peygamber sözcüğü “Allah’tan haber getiren”, “haberci” manasına gelmektedir. Türkçede bu kelime “elçi ve resul” sözcükleri ile tanımlanmaktadır.²⁹ Peygamber sözcüğünün eski Türkçe muadili ise yalvaç (yalavaç)tır. Lakin peygamber sözcüğü, İslamiyet’in Türkler tarafından benimsenmesine müteakip bu kelimenin kullanımındaki eski canlılığını kaybetmiştir. Türkçeye geçen peygamber, kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda Arapçadan dilimize geçen nebî ve resul gibi kelimeleri yaygın olarak kullanmışlardır.³⁰ Bu da takriben miladi 9. yüzyıl başlarına tekabül etmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de ise, Farsça olan peygamber sözcüğü yerine nebî ve resul kavramları geçmektedir. Bu “Peygamber” kavramı ise daha ziyade nebî ve resul kavramları yerine Türk ve İran Müslümanları arasında yaygın olarak kullanılmaktadır. Kutsal kitabımızda peygamber kelimesinin karşılığı ve eş anlamlısı nebî, resul ve mürsel sözcükleri ile ifade edilmiştir. Allah tarafından elçi göndermeyi anlatmak için ise irsal, îctiba, ıstıfa ve bâ’s kelimelerinin türevleri kullanılmıştır.³¹

Peygamberin insan olması nedeniyle muhatap alacağı hedef kitle ile iletişim kurması açısından vereceği mesajın iletilebilir ve uygulanabilir olması açısından karşısındakinin de

²⁹ İsmail Karagöz v.dğr, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: DİB Yayınları, 2015), “Peygamber”, 538-539.

³⁰ Yusuf Şevki Yavuz, “Peygamber”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/259.

³¹ Yavuz, “Peygamber”, 34/259.

insan olması elzemdir. Allah'ın kereminin ve merhametinin bir sonucu olarak, insanlığa O'nun ilâhlığını anlatabilmek, insanoğlunu hidayete davet etmek ve mükemmelliğe ulaştırmak için yine insanların arasından seçilen bir beşere peygamber denilmektedir.³² Peygamber “Tanrı'nın kullarına dilediği her şeyi bildirmek üzere seçtiği ve vazifelendirdiği insandır”³³. Genel bir tanım olarak peygamber hem nebînin vasıflarını hem de resulün özelliklerini ve sorumluklarını kapsamaktadır. Şerafettin Gölcük gibi günümüz kelim mütefekkirlerine göre bu iki kavramın ortak adı da peygamber kelimesidir.³⁴

Peygamberliği izah eden (İbn İshak, İbn Manzûr, Fîrûzâbâdî gibi düşünürler)³⁵ daha çok nebîlerin görevlerini açıklama yolunu tercih etmişlerdir. Çünkü onların bakış açılarında; “peygamberliğin tek şahidi bizzat peygamberin kendisidir.”³⁶ Peygamberlik vazifesinin nasıl verildiği ve yaşanan psikolojik ve ruhsal durumlarının sarsıntılarını bizatihi kendilerinin yaşadığı için ulema açısından peygamberlik vazifesinin yansımalarına odaklanmışlardır. Bu sebeple peygamberliğin durumu (keyfiyeti) başkası tarafından tam olarak idrak edilemez. Bu nedenle peygamberliğin tanımı yapılırken; daha çok peygamberlik işlevsel olarak değerlendirilmiş, nasıl olduğuna ilişkin bir tanım yapma lüzumuna ihtiyaç duyulmamıştır. Buna göre peygamber: gelecek hakkında ümit veren, müjdecî ve azabın şiddeti noktasında ise inzâr eden uyarıcı olarak vazifelendirilen, tebliğ edilmesi gereken ilahi emirleri açıklayan, Tanrı'nın kulları üzerindeki kudretini beyan eden, Allah'ın emir ve yasaklarını bildiren maruf ve münker olan şeyleri ortaya koyan, ibadetlerin ifa edilişi noktasında Müslümanlara rehberlik eden kişidir.³⁷

1.1.1.1. Nebî

“Nebî”, Arapça bir sözcüktür ve “n b e” sülasi fiilinden türetilmiştir. Muhbir, yani “haber verici” manasını ifade etmektedir. Fakat ‘nebe’, sıradan haber değil; insanlığa atfedilen olağanüstü değer, önemli bir konu, bir beyan manasına gelmektedir. ‘Nebe’, sadece güvenilirliğinden şüphe duyulmayan bir haber için kullanılabilir. ³⁸ Nebî kelimesinin anlamı, Tanrı'nın belirlediği insanlara ilahi haberin, Cebrail vasıtası ile gelmesi ve Tanrının yeryüzündeki temsilcisi olmasıdır. Bu sözcük, Yaratıcı ile elçisi arasındaki ilişkiyi, yani

³² Karagöz - Paçacı, “Peygamber”, 539.

³³ el-Mâide 5/67; el-A'râf 7/62, 68.

³⁴ Şerafettin Gölcük, *Kelam Tarihi* (Konya: Tekin Yayınevi, 1999), 141.

³⁵ Ebu Tahir Mecmuddin Muhammed b. Yakup eş-Şirâzî Fîrûzâbâdî, *Kamusu'l-muhît*, çev. Ahmet Asım Efendi (İstanbul, Pasifik Ofset Yayıncılık, 2013), 1/102-104.

³⁶ Malik b. Nebi, *Kur'an-ı Kerim Mucizesi*, çev. Ergun Göze (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 164.

³⁷ Afif Abdulfettah Tabbara, *İlmin Işığında İslamiyet*, çev. Mustafa Öz (İstanbul: Kalem Yayınları, 1977), 164.

³⁸ Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed el-İsfehânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân* (İstanbul: Çıra, 2012), “n-b-e”, 570.

vahyi insanlara bildirmeyi açıklamaktadır.³⁹ Literatür incelendiğinde birtakım dil bilimcilerin “nebi” sözcüğünün “yükseltilmiş” anlamında olan “nübüvvet” sözcüğünden türetildiğini de iddia ettikleri görülmektedir.⁴⁰ Diğer bazı dil bilimciler ise “nebi” sözcüğüne Tanrı ile akıl nimetini kullanan kulları arasında bir aracı veya “*Biz insanlara, Allah Teâlâ’nın vahy-i ilahisini bildiren kimse*” anlamını yüklemektedirler. Nebî kelimesinin çoğulu enbiyâdır. Peygamberlere Allah’tan gelen ilâhî emir ve nehiyleri, hüküm ve haberleri toplumlara beyan ettikleri için “*enbiyâ*” denilmektedir.⁴¹

“Nebî” kavramı “n-b-e” kökünden türetilmiştir. Sözcüğün türetildiği sülasi kökle alakalı olarak bu kelime bir “hemzesiz” diğeri “hemzeli” olduğu şeklinde iki farklı görüş bulunmaktadır. Hemzeli olduğunu ifade eden cenaha göre “nebi’nin” aslı “en-ne-be-u” şeklinde hemzelidir ve “haber vermek, belirli bir tanımla ortaya çıkmak” anlamındaki “nubu” kökünden ortaya çıkmıştır. Bu sebeple nebî sözcüğü, insanoğluna Yaratıcı’dan haber getiren kimse manasına gelmektedir.⁴² Karşıt görüşü savunanlar ise “Nebî”nin, hemzesiz olduğunu ileri sürerek onlara göre “yüksek makam, yükseklik” manalarını ifade eden “nebave, nebve” köklerinden ortaya çıkararak kullanıma dahil olmuştur. Buna göre “nebi” insanların hidayetine vesile olması ve Allah katında yüksek bir dereceye sahip olması sebebiyledir ki, yüce bir makam sahibi olarak vasıflandırılmıştır.⁴³ Nübüvvet; dünya ve ahiret hayatlarıyla ilgili konularda insanları haberdar edip, Allah ile insan arasında iletişimi sağlayan elçilik görevi şeklinde tanımlanmıştır.⁴⁴

1.1.1.2. Resul

“Resul” kavramı “r-s-l” kökünden türetilmiştir. Kök anlamı (رسل) açısından teenni ile gitmek manalarına gelmektedir. Sözlük anlamı ise, vazifeyi ifa üzere gitmek, suhulet ve kolaylık üzere göndermek demektir. “Resul”, hem mesaj yüklenip götüren manasında hem de gönderilen mesaj için, kullanılmıştır. “Resul” sözcüğü lügatte -din ile alakası olmayan- “elçi” manasında, onu vazifelendiren kişinin vermiş olduğu sorumluluğu üzerine alarak

³⁹ Ebu’l-Fadl Cemaluddîn Muhammed b. Mukerrem, İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arap*, ts., “n-b-e”, 1/162.

⁴⁰ Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîru’l-kebîr ev mefâtihi’l-ğayb*, çev. Suat Yıldırım vd. (Ankara: Akçağ Yayınları, 1988), 15/368.

⁴¹ Ebu Tahir Mecmuddin Muhammed b. Yakup eş-Şirâzî Fîrûzâbâdî, *Kamusu’l-muhît*, çev. Ahmet Asım Efendi (İstanbul, Pasifik Ofset yayıncılık, 2013), 1/102-104.

⁴² İbn Manzûr, “n-b-e”, 162.

⁴³ İbn Manzûr, “n-b-e”, 162.; İsfahani, “n-b-e”, 570.

⁴⁴ Bayram Çınar, İslâm Kelamı Açısından “Nübüvvet” Kurumuna Çağdaş Bir Yaklaşım (*Siyer Araştırmaları Dergisi*) s.147

vazifeyi yerine getirmesini emrettiği kişi manasına gelmektedir. Netice itibariyle bir kişi önemli bir vazife için seçildiğinde o kişi o işin elçisi (resul) olacaktır.⁴⁵

Kur’ân’da ise ağırlıklı mesajı yüklenip getiren elçi manasında kullanıldığı görülmektedir. Allah, beşer arasından bazılarını tercih eder ve onları farklı bir sorumluluk ile vazifelendirir. Bu vazifelendirme işine “irsal”, gönderilen aracıya “resûl” aynı resûllerin üstlendikleri vazifelerine de “Risâlet” denilmektedir. Kaynaklarda “nebî” ile “resûl” kelimeleri aynı manayı ifade etmektedir. Bu iki sözcüğün de Kur’ân da aynı manada kullanıldığı görülmektedir.⁴⁶ Türkçede resul ve nebi kelimesinin karşılığı olarak peygamber kelimesi kullanılarak arada bir fark gözetilmemiş bulunmaktadır. Kelamcıların bir kısmı da bu iki kelimeyi birbirinin yerine kullanarak bir ayrım yapmamakta ama bir kısım kelamcılar ise bu kelimelere ayrı manalar vermiş bulunmaktadırlar. Kısaca resul, Türkçe dilinde de elçi manasına gelmektedir. Arapçada ise mürsel, gönderilmiş manasındadır. Kutsal kitabımızda tek bir şahsı ifade eden “resul”, bu kelimenin çoğulu “rusul” olarak kullanılmaktadır. Bu kelimeler, beşer arasından tercih edilerek gönderilen peygamberleri anlatmak için de aynı şekilde kullanılmıştır.⁴⁷ Ayrıca resul sözüyle bazen Melekler, bazen de peygamberler kastedilir. Örneğin şu ayetlerde resul kelimesiyle Melekler kastedilmektedir;

“O Kur’an şüphesiz değerli bir elçinin getirdiği sözdür.”⁴⁸ “Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla zarar veremezler.”⁴⁹“Bilakis yanlarındaki elçilerimiz yaptıkları her şeyi yazıyorlar.”⁵⁰

Kelâm âlimlerinin çoğunluğuna göre ise “resul” terimi, sözlük anlamı açısından “nebî” sözcüğünden daha kapsamlı ve kapsayıcıdır. Bilakis Allah’tan ilâhî haberleri melekler getirdiklerinden, bu meleklerle de “ilâhî haberciler manasında resul” denilmektedir. Resul kelimesinin nebi kelimesinden daha kapsamlı ve kapsayıcı olduğu hususundaki anlayışı bu merkezde olanlara göre, kendisine ilâhî kitap ve şeriat tevdi edilen peygamberler “resul” adıyla anılmaktadır. Ancak nebi ise, Allah tarafından Cibril’i göndermediği, kendisinin yeni bir şeriatı olmayan, fakat Allah Teâlâ’nın insanları İslam’a davet etmesini bildirdiği insandır.⁵¹ Bundan hareketle, her resul aynı anda bir nebidir. Lakin her nebi, resul değildir. Bu bağlamda; nebî ve resul kelimeleri arasında, mantık terimiyle ifade edersek “umum-

⁴⁵ Seyyid Şerif Ali b. Muhammed Cürçânî, *Kitabu’t-tarifat* (Kahire: Daru’l-Fazîle, 1926), 110.

⁴⁶ İsfahânî, “n-b-e”, 571.

⁴⁷ Firûzâbâdî, *Kamûsu’l-muhît*, 3/1324.

⁴⁸ et-Tekvir 81/19

⁴⁹ Hûd 11/81

⁵⁰ ez-Zuhruf 43/80

⁵¹ Pezdevî, Ebu Yusr, *Usûlü’l-din*, (Kahire: 1963), 222.

husus-mutlak” ilişkisi bulunmaktadır. Bu kelimelerin farklı manalarda olduğunu beyan edenler resul ve nebi kelimelerinin ifade ettiği anlamda da ihtilaf etmişlerdir.

1.1.1.3. Müslüman Gelenekte Resul ve Nebî Kavramları Hakkındaki Mülâhazalar

Nebî ile resul arasında fark olduğunu iddia eden alimler olduğu gibi fark olmadığını söyleyen alimlerde olmuştur. Nebî ile resul arasında fark olduğunu iddia eden alimler; İmam Şâfiî (ö. 204/819), İmam Mâtürîdî (ö. 333/944), Pezdevî (ö. 493/1099), Ebu'l-Muîn en-Nesefî (ö.508/1114), Zemahşerî (ö. 538/1144), Fahreddin Râzî (ö.606/1220), İbn Teymiyye (ö. 728/1328), Teftazânî (ö.792/1390) ve Cürcânî (ö.816/1413) bu gruba dahil olanlardır. Savlarını şu şekilde ifade etmektedirler: Hac süresi 52. Ayette “Biz senden önce hiçbir resul ve hiçbir nebî göndermedik.” ayetinin nebî ve resûl kavramlarının ayrı ayrı zikredilmesini delil olarak sunmaktadırlar. Çünkü bu ayette ayrı ayrı zikredilmesinin aynı anlama gelmediği ve farklı anlamlara geldiği kanaatine varmışlardır.

Kur’ân-ı Kerim’de peygamberler zikredilirken zaman zaman nebî, zaman zaman da resul kavramları tercih edilmesine rağmen içtimai hayattaki kullanımda ise her ikisine de bir ayırım yapmaksızın peygamber deriz. Fakat bu iki sözcük arasında farklı bir anlam olduğu veya her ikisinin de aynı anlama geldiğini iddia edenler İslam düşünce tarihinde var olagelmıştır. Buna rağmen bu konuda tam bir birlik sağlanamamıştır. Özellikle akaid ve kelam literatürünü incelediğimiz zaman resul ve nebî kavramları hakkında ayrı ayrı birçok tanım görürüz.⁵²

Ehl-i sünnet kelimcileri nebî ve resul kavramları hakkında farklı birtakım fikirler ileri sürmüşlerdir;

a. Nebî ifadesi resul ifadesinden daha kapsayıcı bir anlama gelmektedir. Nebî, tanrının herhangi bir duruma binaen bilgileri melek vasıtası ile vahiy yoluyla bildirdiği kişidir ve aldığı vahiyleri başkalarına beyan ya da tebliğ etmekle vazifeli değildir. Bu çeşit vahiyler alan kadın peygamberler de olduğu ifade edilir. Resul kavramı ise daha sınırlı bir anlama gelir, bundan dolayı her resul nebidir, lakin her nebî resul değildir.⁵³

b. Nebî, kitap şeriat verilmeden görevlendirilen elçidir. Vazifeleri kendilerinden önce kitap ve şeriat verilen bir resulün dinine davet veya yaşadığı çağda önceki şeriatın tatbik etmekle görevlendirilmiştir⁵⁴. Resul ise önceki peygamberlerin kitap ve yöntemini tamamen

⁵² Kâdî Abdülcebâr, *Şerhu'l-Usûli'l-hamse*, thk. Ahmet b. Hüseyin b. Haşim (Beyrut: Mektebet-ü Vehbe, 1996), 383.

⁵³ Seyyid Şerif Ali b. Muhammed Cürcânî, *Şerhu'l-mevâkıf* (Beyrut: Darul-Kütübi'l-İlmiye, 1998), 8/241.

⁵⁴ Kehf 18/110; el-Enbiyâ 21/3; el-Müminün 23/24,33; el-Fussilet 41/6;eş- Şûrâ 42/52

kaldıran ya da aksayan yönleri ıslah eden Allah'ın yeni bir şariat ve kitap gönderdiği kişidir.⁵⁵

c. Nebî, sadece Müminlere gönderilen aracı iken resul inkâr edenleri hak dine davet üzere vazifelendirilen kişidir.⁵⁶

d. Nebî, Yaratıcı'nın yalnız beşerde tercih ettiği aracıyı ifade eder, resul ise hem insanlardan hem de meleklerden seçilen elçiler için de kullanılır.⁵⁷

Ehl-i sünnetin nebî ve resul kavramları hakkındaki görüşlerinden de hareketle, Vahiy meleği (Cebrail) yanı sıra kişilerin canlarını almak ve ilahi emirlere isyan edenleri cezalandırmak gibi işlerle sorumluluk verilen meleklerden de resul olarak bahsedilmiştir.⁵⁸

İbn Kesîr, Yaratıcı'nın Hz. Musa için iki ayrı özelliği bir araya getirdiğini ifade etmek suretiyle kavramlar arasında nüansı vurgulamıştır. İbn Kesîr ayrıca, “*Kitap'ta İsmail'i de an. Muhakkak ki o, dosdoğru, resul ve nebî idi*”⁵⁹ ayetiyle bağlantılı olarak, bahsi geçen konuda İsmail'in, kardeşi İshak'a üstünlüğüne bir işaret vardır. Çünkü İshak sadece nübüvvetle vasıflandırılıyorken, İsmail için hem resul hem de nebî ifadeleri kullanılmıştır demek suretiyle kavramların farklılığına işaret etmiştir.⁶⁰

Hz. Muhammed için nebî ve resul kavramlarının birlikte geçtiği; “*Yahudi ve Hıristiyanlar Tevrat ve İncil'de (yanlarındaki kitaba) yazılı buldukları o elçiye (resule), o ümmî peygambere (nebiye) uyarlar*”⁶¹ ayetinde göze çarpmaktadır. Mâtürîdî, bu ayetin tefsirinde iki kavramı farklı bir şekilde anlatmaktadır. Onun ayet tefsir etmesi şöyledir:

“*Risaleti tebliğ için vazifelendirilmiş ve onunla görevlendirilmiş olana Resul; Beşer sual etsin veya sual etmesin, istesin ya da istemesin o tebliğle vazifelendirilmiştir. İnsanların kendisine bir şey sormaları veya haber vermesini istemeleri üzerine onlara haber veren kimse ise nebîdir.*”⁶²

Bir kısım bilgin, nebî ile resulü aynı anlamda kabul eder ve her iki kavramıda şu şekilde ifade etmişlerdir; Tanrı'nın kendisine vahyettiği ve tebliğ ile görevlendiği kimse nebidir,

⁵⁵ Yavuz, “Peygamber”, 34/258.

⁵⁶ Yavuz, “Peygamber”, 34/258.

⁵⁷ Yavuz, “Peygamber”, 34/258.

⁵⁸ Yavuz, “Peygamber”, 34/258. “*Allah meleklerden de insanlardan da resuller seçti.*” el-Hac 22/75 buyurulmaktadır. Dolayısıyla resul hem meleklerden hem de insan olabilirken, nebi sadece insandan olur. Bu açıdan baktığımızda nebi kelimesi hususi, resul ise umumdur.

⁵⁹ Meryem 19/54.

⁶⁰ Ebu'l-Fida İbn Kesir, *Muhtasar İbn-i Kesir Tefsiri (Kur'an-ı Kerim'in Hadislerle Tefsiri)*, çev. Arif Erkan (İstanbul: Polen Yayınevi, 1988), 4/134-136.

⁶¹ el-A'râf 7/157.

⁶² Ebû Mansûr Muhammed Mâtürîdî, *Te'vilatü ehli's-sünne* (Beyrut: Darul-Kütübi'l-İlmiye, 2004), 2/295-296.

resuldür. Kâdî Abdülcebbar (ö.415/1023), Cüveynî (ö.447/1055), Mâverdî (ö.450/1058) ve Âmidî (ö.631/1233) ise nebî ve resul arasında fark bulunmadığını iddia eden bilginlerdendir.⁶³

Resul ile Nebî arasında ayrım olduğunu söyleyenler ise şu açıklamalarda bulunmuşlardır. Resul; Allah'ın kendisine vahyederek tebliğle görevlendirdiği, kendisine kitap ve yeni bir şariat verdiği kişidir. Başka bir ifade ile, resul vahiy ile tebliğle görevlendirilmiş, yeni bir yöntem veya hafızalardan silinmiş bir yol şariat getiren ve yahut geçmiş şeriattan insanların unuttukları bölümleri, yerleri canlandırarak tebliğ eden elçilerdir. Mûsâ peygamberden sonra İsrailoğulları'na vazifelendirilen peygamberlerin genel olarak durumları bu minvaldedir. Nebî, Tanrı'nın vahyettiğinden toplumları bilgilendiren kişidir ve şahsına ait şariat olmayıp, önceki dönmelerde uygulanan şariatla hüküm veren ve toplumlara bunu açıklayandır. Nebî olan seçilmiş kişiye önemli hususlarda özelliği olan bilgilerde vahyedilir. İsrailoğulları için vazifelendirilen nebiler bu kapsama girmektedir.⁶⁴ Netice itibariyle Kur'ân'da konuyla alakalı ayetler mercek altına alındığında herhangi bir açıklamaya ihtiyaç duymadan resul ve nebî arasında farklılık olduğu anlaşılabilmektedir.

Resul ve nebî ayrımı peygamberlik vasfı açısından herhangi bir farkından ziyade şahısların Allah ile olan özellikleri ile alakalı bir durumdur. Şöyle ki bir insan Allah'a kul olma yönü olduğu gibi bir ailenin de çocuğu, bir bayanın eşi, çocuklarının babası olması gibi çeşitli rol ve konumları nasıl var ise peygamberlikte de nebî ve resul olmanın içinde bulunulan toplum, görev ve misyonun durumuna göre ayetlerde nebî ve resul ayrımının zikredilmesi bundan kaynaklanmaktadır. Yani Allah'tan vahiy alma yönüyle Resul, bunu insanlara açıklama ve örnek olma hasebiyle nebîdir.

1.1.1.4. Beşîr

Beşîr, lügatte; “*güler yüzle karşılamak, müjdelemek, güler yüzlü olmak*” manalarına gelen “b-ş-r” kök harflerinden oluşan bir sıfat olup “müjdeleyen, sevecen olan ve güler yüzlü” anlamlarına gelmektedir. Ayrıca aynı harflerin tef'îl kalıbı da “*müjdelemek*” anlamını ifade eder.⁶⁵ Dolayısıyla beşîr, hayırlı bir haberi insanlara muştulayan kimse demektir. Kur'ân'ı

⁶³ Ebu'l Hasan Ali b. Ebu Mansur Muhammed Mâverdî, *A'lamu'n-nübüvve* (Beyrut: Daru İhyai'l-Ulum, 1987), 65.; İlyas Çelebi, *İslam İnanç Sisteminde Akılcılık ve Kadî Abdülcebbar* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2002), 316.; Abdülelik b. Abdullah Ebu Ya'lâ el-Cüveynî, *Kitâbu'l-irşâd ilâ kâvâti'i'l-edille fi usûl'il-i'tikâd*, thk. Ali Abdulmun'im Abdülhamîd - Muhammed Yûsuf Mûsî (Mısır: Mektebetu'l-Hâncî, 1950), 143.; Seyfeddin el-Âmidî, *Gâyetü'l-merâm fi ilmi'l-keîâm*, thk. Ahmed Ferîd el-Mezdî (Beyrut: Darul-Kütübî'l-ilmîye, 2004), 274.

⁶⁴ Şerafettin Gölcük - Süleyman Toprak, *Kelam Tarih-Ekoller-Problemler* (Konya: Tekin Yayınevi, 2001), 308.

⁶⁵ İsfahânî, “n-b-e”, 570.

Kerîm’de muştulamak tebşîr mastarını Allah Teâlâ geçmiş peygamberler için kullandığı gibi hassaten Hz. Peygamber (sav) ve Kur’ân gibi bunun ism-i faili olan mübeşşir de kullanılmıştır. “B-ş-r” veya “tebşîr” “sevindirici bir sonucu bildirmek, müjdelemek yani iyi bir haber(muştı) vermek, anlamına gelmekle beraber Kur’ân’da benzetme yaparak alaycı bir ifadeyle “elem verici bir sonucu ve üzücü bir haberi” bildirmek manasında da kullanılmıştır. Naslarda⁶⁶ “Beşîr”in çoğunlukla “nezîr” ile geçmesi, birincinin güzel bir habere, ikincinin ise sıkıntılı bir habere tahsisi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda Beşîr; “*iman edenler özellikle ebedi mutluluğu ve cenneti müjdeleyen*” anlamına, “nezîr” kelimesi ise, “*bir şeyi kendisine gerekli ve vacip kılmak, tehlikeyi önceden görüp tehlikeden sakınmak*” anlamına gelen “n-z-r” kökünden türemiştir. Bu kelime “*ileride gelecek tehlikeyi önceden sezip haber veren, insanları sakındırıp uyaran*” anlamını ifade etmektedir. Bundan dolayı nezîr hem bir sıfat hem de inzar kelimesiyle aynı anlama gelerek uyarmak ve tehdit etmek anlamında kullanılır.⁶⁷

Müfessirler, Bakara 119.⁶⁸ ayetinde geçen “Beşîr” ifadesini “*müjdeleyici*” olarak açıklarken, Mâtürîdî ve İbn Kesîrise, beşîr ifadesini cennet, Fahreddin er-Râzî de karşılığında mükafatı olan sevap olarak açıklamıştır. Günümüzde ise “Beşîr” kelimesini “*ilerideki müjdeleri tebliğ etmek*” şeklinde ifade eden müfessir ise Elmalılı’dır.⁶⁹

Kur’an’da müjdelemek/tebşîr fiili Allah, Hz. Peygamber ve Kur’an için kullanıldığı gibi bu kelimenin ism-i faili olan mübeşşir de hem geçmiş peygamberler hem de Hz. Muhammed için kullanılmaktadır.⁷⁰ Ancak beşîr kelimesi Hz. Peygamberin isimlerinden biri olarak kabul edilmişse de yanında onun diğer isimlerinden biri veya ismin yerini tutan bir zamir bulunmadan kullanılmadığına göre onu Hz. Peygamberin bir adı değil sıfatı saymak daha isabetli olur⁷¹ zannedirim.

1.1.1.5. Nezîr

Nezîr kelimesi ise sözlükte, “*bir şeyi kendisine gerekli ve vacip kılmak, tehlikeyi önceden görüp tehlikeden sakınmak*” anlamına gelen “n-z-r” kökünden türemiştir. Bu kelime “*ileride*

⁶⁶ إنا أرسلناك شاهداً ومبشراً ونذيراً Ey Muhammed! Şüphesiz biz seni bir şahit, bir müjdecî ve bir uyarıcı olarak gönderdi. el-İsrâ 17/8.

⁶⁷ İsfahânî, “n-b-e”, 570.

⁶⁸ إنا أرسلناك بالحق بشيراً ونذيراً ولا تسئل عن أصحاب الجحيم Doğrusu (ey peygamber), biz seni hak ile desteklenmiş bir müjdecî ve uyarıcı olarak gönderdik. Yakıcı azaba mahkûm olanlardan sen sorumlu değilsin. el-Bakara 2/119

⁶⁹ Mâtürîdî, *Te’vilatü ehli’s-sünne*, 2/176; İbn Kesir, *Muhtasar İbn-i Kesir Tefsiri (Kur’an-ı Kerim’in Hadislerle Tefsiri)*, 4/167; Fahreddin Er-Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr ev Mefâtihi’l-ğayb*, 15/30; Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 1/482.

⁷⁰ Buhari, “Tefsir”, 48/3, “Tevhid”, 20

⁷¹ Ahmet Önkâl, “Beşîr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları 1992), 5/554-555.

gelecek tehlikeyi önceden sezip haber veren, insanları sakındırıp uyaran” anlamını ifade etmektedir. Bundan dolayı nezîr hem bir sıfat hem de inzâr kelimesiyle aynı anlama gelerek uyarmak ve tehdit etmek anlamında kullanılır.⁷² İsfahânî nezîr kelimesini bir şeyi kendine vacip kılmak olarak da tanımlamıştır.⁷³ Nezîr kelimesinin Kur’an’da geçen ayetlerle birlikte değerlendirmesini yaptığımız kelimenin ifade ettiği anlamların anlaşılması daha kolay hale gelecektir. Meryem süresinde yemin/adak manasında kullanılması:

*“Ye iç, gözün aydın olsun! İnsanlardan birini görürsen de ki: Ben, çok esirgeyici olan Allah’a adakta bulundum; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım.”*⁷⁴

Fussilet süresinde ise tehdit içermesi de böyledir:

*“Eğer onlar yine de yüz çevirirlerse de ki: “Sizi, Âd ve Semûd’un başına düşen yıldırım gibi bir yıldırıma karşı uyarıyorum.”*⁷⁵

Şûrâ süresindeki şu ikazı da bu minvalde değerlendirmek gerekir:

*“İşte sana, Ümmü’l-kurâ (Mekke) ve çevresindekileri uyarman ve hakkında asla şüphe bulunmayan toplanma gününün dehşetini haber vermek için böyle Arapça bir Kur’an indirdik. Onların bir kısmı cennette, bir kısmı da cehennemde olacaktır.”*⁷⁶

Bu konunun anlaşılması için beşîr ve nezîr kavramları hakkında verdiğimiz bu bilgi meselinin anlaşılması açısından yeterli olduğu kanaatindeyiz. Kur’ân-ı Kerim incelendiğinde bu ve buna benzer ayetlerin daha çok olduğu gözden kaçmamaktadır. Fakat bizim burada değindiğimiz konu peygamberlerle olan bağıdır. Aynı zamanda Peygamberler beşîr ve nezirdir. Zira peygamberlerin asıl görevleri, insan fitratında mevcut olan dini potansiyeli harekete geçirmek amacıyla vicdanları uyarmak olmaktadır.

İnzâr, genellikle psikolojik olarak inanmaya müsait veya esasen Allah’a ve ahiret gününe inanan kimseler üzerinde etkili olmaktadır.⁷⁷ Ayetlerde inzâr, insanların yanı sıra inkarcılara yöneltilen bir hitap tarzıdır. Hz. Peygamber (sav)in en önemli vasıflarından birisi de onun müjdeleyici ve korkutucu olmasıdır. Bu iki vasfı kendisinde taşıyan Hz. Peygamberin aynı zamanda onun en büyük görevlerini de bu şekilde belirtmiş olmaktadır. Zira O, iman eden

⁷² İsfahânî, “n-b-e”, 570.

⁷³ İsfahânî, Müfredat, 949.

⁷⁴ Meryem 19/26. فَكُلِّي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا فَلَمَّا تَرَيْنَ مِنَ الْبَيْتِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أَكَلِمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا

⁷⁵ el-Fussilet 41/13. فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ

⁷⁶ Şura, 42/7. وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنْذِرَ يَوْمَ الْجُمُعِ لَا رَيْبَ فِيهِ فِى الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ

⁷⁷ el-En’am 6/51; el-Fâtır 35/18.

insanlara, Allah’a itaat edenlere ve iyi işler yapanlara Allah’ın rahmet ve bağışlamasını müjdelere, kâfirlere ve ısrarlı bir şekilde kötülük işleyenlere ise kendilerini bekleyen büyük bir azabın olduğunu haber vermektedir.⁷⁸ O halde görevlerin arasında tebşir ve inzâr olan mübeşşir ve nezir peygamber inzâr ve tebzirini kime yapacaktır. “De ki: Allah benimle sizin aranızda şahittir. İşte bu Kur’ân bana, onunla sizi ve eriştiği her kesi uyarayım diye vahyolundu.”⁷⁹ Ayeti kerimesi müslim-kâfir farkı gözetmeden Kur’ân’a ve Resulullah’a erişen herkesi inzâra hedef tutmaktadır.

1.1.2. Peygamber Kimdir?

Peygamber, Tanrı tarafından seçilmiş⁸⁰, Tanrı tarafından tevdi edilen vahye hiçbir şekilde dokunmayan ve emaneti hiçbir şekilde değiştirmeyip, insanlara tebliğ eden, kendileri de insanlar gibi vahye karşı sorumlu kişilerdir.⁸¹ Peygamber beşerdir,⁸² mükelleftir, erkektir, çalışmasının karşılığını ona görevi verenden bekleyendir, peygamberlik çalışmakla elde edilmeyen bir vazifedir.

Peygamberin bazen bir kral bazen de bir ümmi olduğu gibi bu uçlar arasında o ortalama bir insanı temsil eden elçidir. Elbette bu uçların olması insanlığın durumu göz önünde bulundurarak Allah tarafından karar kılınmasıdır. Bunda da çeşitli hikmetlerin olması beşerin idrakinin fevkinde olan durumlardır. Peygamber, Allah ile akıl sahibi kulları arasında yapılan bir elçi vazifesi gören kişidir. Bu elçiliğin sebebi hikmeti ise, “Allah, kulların dünya ve ahirette mazeret sunmalarını ortadan kaldırmış olmaktadır.”⁸³

Kur’ân’a göre peygamberler, gönderildiği insanların kendi içlerinden çıkan, onlara Allah’ın ayetlerine uymayı salık veren, kitabı hikmeti öğreten uyarıcı ve müjdeci kişilerdir.⁸⁴ İnsanların peygamberler özellikle Hz. Muhammed (sav)’e itaat edip arkasından gitmeleri emredilmiş;⁸⁵ böylece peygamberi tanımak için onun vasıflarının incelenmesinin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

⁷⁸ el-Bakara 2/119; Hûd 11/2; el-Fetih 48/8.

⁷⁹ el-En’am 6/9.

⁸⁰ en-Neml 27/59, “(Ey Muhammed!) De ki: “Hamd Allah’a mahsustur. Selâm onun seçtiği kullarına.”

⁸¹ Maide, 5/67, “Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et...” A’raf, 7/62, “Ben size Rabbimin Vahyettiklerini tebliğ ediyorum ve size nasihat ediyorum. Sizin bilmediğiniz şeyleri de Allah tarafından gelen Vahiy ile biliyorum.” Fussilet, 41/6, “De ki: “Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Fakat bana ilâhınızın yalnızca Bir tek ilâh olduğu vahyediliyor...”

⁸² İbrâhim 14/11; el-Kehf 18/110; el-Fussilet 41/6

⁸³ İsfahânî, “Müfredat” 940.

⁸⁴ Âl-i İmrân 3/164; el-Bakara 2/119, 129, 213; el-Cum’a 62/2.

⁸⁵ Meselâ şu ayet meâlleri bu duruma işaret etmektedir: “Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın... Allah’a ve elçisine itaat edin” (Âl-i İmrân 3/31-32); “Kim Peygambere itaat ederse Allah’a itaat etmiş olur. Kim de itaat etmez ve yüz çevirirse bilesin ki, biz seni onlara bekçi olarak göndermedik” (en-Nisâ 4/80 ayrıca bkz. el-Mâide 5/92; en-Nûr 24/54).

1.1.2.1. Peygamber Beşerdir

Allah insanlara kurtuluş yolunu göstermesi ve onlara örnek olabilecek, doğruyu ve yanlış tebliğ edecek peygamberlerini kendi içlerinden seçmiştir. Bunun hikmeti hedef kitlenin de insan olması hasebiyledir.⁸⁶ Kur’ân-ı Kerîme göre Peygamber Yahudilikte olduğu gibi ne bir kral,⁸⁷ Hristiyanlıkta olduğu gibi günah işleyen ne bir asli günahkâr⁸⁸, ne de Tanrının evladıdır.⁸⁹ Peygamberler insandır ve aynı zamanda Allah’ın elçisidir. Peygamberin insan olmasına yapılan eleştirilerde şöyle bir handikap vardır: Kendileri gibi birinin peygamber olarak gönderilmesine yapılan itirazlardır.⁹⁰ Beşer olmaları hasebiyle diğer insanlarla aynı özelliklere sahiptirler. Peygamberler, bir anneden dünyaya gelmiş, çocuk ve genç olmuş, büyümüş, evlenmiş, çocuk sahibi olmuş, yaşlanmış ve ölmüştür. Konuyla ilgili Kur’ân’da şöyle ifade edilir:

“Muhammed sadece bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür yahut öldürülürse siz ökçelerinizin üzerine geriye mi döneceksiniz?”⁹¹ “De ki’ ‘Ben de sizin gibi bir insanım; bana Allah’ın bir tek ilah olduğu vahyolunuyor. Rabbine kavuşmayı uman kimse yararlı iş işlesin ve Rabbine kullukta hiç ortak koşmasın.”⁹² “Ben de sizin gibi bir insanım, sizin unuttuğunuz gibi ben de unuturum”⁹³ “Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de şüphesiz yemek yerler, sokaklarda gezerlerdi. Ey insanlar! Sabreder misiniz diye sizi birbirinizle sınarsınız. Rabbin her şeyi görür”⁹⁴

Bu ayetler mülâhaza edildiği vakit Hz. Muhammed’in şahsında değerlendirme yaptığımızda vardığımız sonuç ise, peygamberler de bizim gibi etten kemikten müteşekkil bir insan olması, onların da diğer insanlar gibi üzüntülerinin olması, sevinçlerinin olması gayet tabidir. Dolayısıyla Allah Teâlâ’nın bizim gibi birilerini peygamber seçmesinin sırrı hiç şüphesiz gelen vahyin insanlar nezdinde karşılık bulmasıdır. Gelecek itirazların önünü alma ve vahyin uygulanabilirliğinin yegâne göstergesidir.

⁸⁶ el-Bakara 2/151; Âl-i İmrân 3/144, 164; et-Tevbe 9/128.

⁸⁷ Yahudi inancına göre Hz. Davud kraldır. Bk. *Kitab-ı Mukaddes*, II. Samuel, 2/4; 6/12,16; 7/ 18; Hz. Süleyman’la ilgili olarak bk: I. Tarihler, 23/1.

⁸⁸ *Kitab-ı Mukaddes*, II. Samuel, 11/25. Krş. Kur’ân-ı Kerim, el-Mümtehine, 60/4-6; el-Kalem, 68/4.

⁸⁹ Kur’ân-ı Kerim, et-Tevbe, 9/30. Krş. *Kitab-ı Mukaddes*, Matta, 3/17. Markos, 1/1; Luka, 3/22; Yuhanna, I/34.

⁹⁰ Bayram Çınar *Nübüvvet Bahisleri* (Ankara; NY Yayıncılık, 2023), s,31-32

⁹¹ Âl-i İmrân 3/144

⁹² el-Kehf 18/110; el-Fussilet 41/6.

⁹³ Buhari, Salât 31.

⁹⁴ el-Fûrkan 25/20.

1.1.2.2. Peygamber Mükelleftir

Kâinatın var edilmesi, insanoğlunun yaratılması hep bir gaye içindir. Şüphesiz bu gaye, Allah'ın bilinmesi ve onun yüceliği karşısında mahluka düşen tazim ve kulluğunu yerine getirmesidir. Peygamberler şüphesiz bu halkada insan olma vasıflarına haiz olmaları münasebetiyle “la yüs’el” olmadıkları gibi Allah’a karşı kulluk vazifesinde de diğer insanlardan hiçbir farkı yoktur. Üstelik Allah’la gerek melek vasıtasıyla gerekse Hz. Musa gibi direk muhatap olmaları hasebiyle kulluk vazifesinin ne demek olduğunun künhüne vakıf olan insanlardır. Âyet-i celilede *“Ey Resûl! Rabbinden sana indirilen şeyi tebliğ et. Eğer yapmazsan O'nun peygamberliğini yapmamış olursun.”*⁹⁵ Peygamberlerin sorumlulukları olduğu gibi bu sorumluluklarını da yerine getirmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Konumuzu şu örnekle noktalamak yerinde olacaktır. Günümüz insanları mevcut bir devlet sistemi içinde hayatlarını sürdürmektedir. O devletin vatandaşları kamunun faydalarını temin edebilmek için kamunun külfeti olan vergilerini de ödemekle mükelleftir. Dolayısıyla hiçbir vatandaş ben vergimi ödemiyorum deme lüksü yoktur ve bunun bir yaptırımını beşerî sistemde mevcut iken peygamberlerin Allah'ın yaratmış olduğu bu nizamda vazifesini yani şahsi sorumluluğu olan kulluk vazifesini yerine getirmemesi düşünülemez. Peygamberlerin insanlardan gönderilme sebebi de bundan mütevellittir. Yani uygulanabilir ve yaşama geçirilebilir olan vahyin ete kemiğe bürünmüş halidir.

1.1.2.3. Peygamber Erkektir

Peygamberlerin cinsiyeti bahsi teolojik olmayıp içinde yaşanılan sosyal ve kültürel saiklerden kaynaklandığı düşüncesindeyiz. Enbiyâ 7⁹⁶ *“Senden önce de ancak kendilerine vahyettiğimiz kimseleri peygamber olarak gönderdik; eğer bilmiyorsanız kitaplar hakkında bilgi sahibi olanlara sorun”* ayetini baz alarak İslam bilginlerinin büyük bir kısmı, peygamberlerin hep erkeklerden belirlendiklerini vurgulamışlardır. Fakat bazı bilginler, anılan ayette, peygamberlerin ekseri bir kısmının erkeklerden belirlendiklerine nişaneler olduğu fakat kadınlardan da elçilerin seçildiğini belirtmişlerdir.⁹⁷ Her ne kadar kadınlardan elçilerin seçilebileceğini Eş’ârîler ifade etmiş olsa bile⁹⁸ Kur’ân-ı Kerim bu savı destekler mahiyette Hz. Meryem’e vahyedilmesini delil olarak almalarına karşı diğer bazı ulema bu hususu yeterli bir delil ve nitelikte görmemektedir.

⁹⁵ el-Mâide 5/67.

⁹⁶ el-Enbiya 21/7. وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُوْحِي إِلَيْهِمْ فَسَلُّوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

⁹⁷ Şimşek, *Kur’ân’ın Ana Konuları*, 97.

⁹⁸ İbn Fûrek, Ebu Bekr. *Müccerradü Makâlâtî’s-Şeyh Ebî'l-Hasan el-Eş’arî*, thk. Daniel Gimaret.(Beyrut: Dâru'l-Maşrik, 1987) 170.

Eş'ariyye'nin bir kısmı ve Mâtürîdiye'nin ise bütün bilginlerine göre peygamberlerin erkek olma şartı vardır; ancak Kur'ân-ı Kerimde yalnızca erkeklerin nübüvvetle vazifelendirildiği bildirilmiştir. Fıtratı gereği daha zayıf olan kadınların erkeklere kıyasla dirençli zorlu bir mücadeleyi başarıp peygamberlik vazifesin de muvaffak olması mümkün olamamaktır. Ayrıca kadınların özel durumları da ibadetlerde örnek olmalarını zora sokması cihetinden engel teşkil etmektedir.⁹⁹

Kurtûbî (ö.641/1273) İbn Hazm (ö.456/1064), ve en önde Ebu'l-Hasan el-Eş'ari olduğu halde Eş'ariyye bilginlerinin büyük bir kısmı, nebî-resûl ayrımı yönünden kadınların peygamberliğini kabul etmişlerdir. Dolayısıyla Meryem ve Âsiye gibi bazı seçkin kadınların nebî olan peygamber sınıfında olduklarını onaylamıştır.¹⁰⁰Söz konusu bu âlimlere göre nebî Tanrı'nın Mûsâ ile İsâ'nın (a.s) validelerine vahiyle müşerref kıldığı seçkin şahsiyetlerdir. Meryem'in insanlık âlemindeki bütün kadınlara üstün bir konumda olduğunu ifade etmişlerdir “*Hani melekler, Ey Meryem! Allah seni seçti. Seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı.*”¹⁰¹ ayetinde bunu açıkça görmekteyiz. Bununla birlikte İslâm bilginlerinin çoğunluğu, Allah'ın bayanlardan resul seçilmediği konusunda benzer görüşü benimsemiştir.¹⁰² Eş'ariyye bilginlerinden İbn Fûrek (ö.406/1015) bu düşüncesiyle kadınların peygamber olabileceği fikrini söyleyen Eş'ariyye alimlerine muhalefet etmektedir.¹⁰³

Yukarıdaki görüşler ve ayetlerden de anlaşıldığı kadarıyla, peygamberlerin cinsiyetleri konusunda yapılan tartışmalar sonucu elde edilen görüş, peygamberlerin cinsiyetinin erkek olması gerektiği görüşüdür. Netice itibariyle peygamberlik vazifesi fıtraten meşakkatli olan ve azami sabır isteyen bir vazifedir. Kadınların fıtratları daha naif ve psikolojik olarak daha kırılgan olmaları hasebiyle bu vazifeyi yerine getirebilmeleri sıkıntılara sebep olabilmektedir. Bu sıkıntı, mesajın iletilmesinde olabileceği gibi toplumların kadına olan bakış açılarında da yatıyor olabilmektedir. Muhakkak en güzelini de erkek ve bayan yapısını bilen yaratanın böyle takdir etmesi su götürmez bir gerçektir.

⁹⁹ Ebu Ca'fer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid et-Taberî, *Câmiu'l-beyân* (Beyrut: Darul-Kütübi'l-İlmiye, 1987), 30/72.; Mâverdî, *el-Mektebetü'l-asriyye* (Beyrut: Darul-Kütübi'l-İlmiye, 1987), 5/1684.

¹⁰⁰ Meryem 19/28.

¹⁰¹ Âl-i İmran, 3/42.

¹⁰² Yavuz, “Peygamber”, 34/259-260.

¹⁰³ Gölcük, *Kelam Tarihi*, 137.

1.1.2.4. Peygamber Sa'yi ve Çabası Karşılığında Muhataplarından Ücret İstemez

Hız. Âdem'den son peygamber Hız. Muhammed'e kadar gelen bütün peygamberler icra ettikleri görev karşılığında insanlardan herhangi bir ücret ve maddi talepte bulunmamışlardır. Çünkü ulvi bir maksada süfli emelin dahil olması sonucu inkıtaya uğratır. Burada peygamberler tarafından varılmak istenen amaç ise, Allah'ın mesajını insanlar nezdinde bir karşılık bulmasıdır. Peygamberlerin gönderilme amacı da tam olarak işte budur. Âyeti celileri incelediğimizde söylemek istediğimiz sonucun daha net anlaşılacağı kanaatindeyiz.

“Kardeşleri Nûh onlara: (Allah'ın azabından) korunmaz mısınız?” demişti.

“Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Ben buna karşı siz den bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabb'ine aittir.”¹⁰⁴

“Kardeşleri Hûd onlara: (Allah'ın azabından) korunmaz mısınız?” demişti.

“Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabb'ine aittir.”¹⁰⁵

“Kardeşleri Sâlih onlara: (Allah'ın azabından) korunmaz mısınız?” demişti.

“Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabb'ine aittir.”¹⁰⁶

“Şuayb onlara: (Allah'ın azabından) korunmaz mısınız?” demişti. “Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabb'ine aittir.”¹⁰⁷

¹⁰⁴ eş-Şuarâ, 26/106-109; Hız. Nûh, getirdiği mesajlara karşılık insanlardan herhangi bir çıkar beklentisi içerisinde olmadığını Yûnus sûresinde de tekrarlar. Fakat burada, “Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.” ifadesine yer verilmez: “Eğer benim öğüdümden yüz çevirdiyseniz, ben sizden bir ücret istemedim ki! Benim ücretim, ancak Allah'ın üzerinedir. Bana Müslümanlardan olmam emredilmiştir.” (Yûnus, 10/72)

¹⁰⁵ eş-Şuarâ, 26/124-127; Hız. Hûd, getirdiği mesajlara karşılık insanlardan herhangi bir çıkar beklentisi içerisinde olmadığını Hûd sûresinde de tekrarlar. Fakat burada, “Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.” ifadesine yer verilmez: “Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u gönderdik: “Ey kavmim dedi, Allah'a kulluk edin, O'ndan başka tanrınız yoktur. Siz sadece uyduruyorsunuz. Ey kavmim, ben sizden bunun için bir ücret istemiyorum. Benim ücretim beni yaratana düşer. Aklınızı kullanmıyor musunuz?” Hûd, 11/50-51.

¹⁰⁶ eş-Şuarâ, 26/142-145.

¹⁰⁷ eş-Şuarâ, 26/177-180.

“Kardeşleri Lût onlara: (Allah ’ın azabından) korunmaz mısınız?” demişti. “Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah ’tan korkun ve bana itaat edin. Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabb ’ine aittir”¹⁰⁸

Görüldüğü üzere peygamberlerin yaptığı tebliğ vazifesi karşısında insanlardan herhangi bir beklenti içine girmedikleri ortadadır. Velew ki herhangi bir çıkar içine girmiş olsalardı varmak istedikleri hedeflere ulaşmaları imkânsız olur ve Allah’ın cezalandırmasına müstahak olurlardı.

1.1.2.5. Peygamber Konumunu Çalışarak Kazanmaz Peygamberlik Vehbidir

Din ne görme ne işitme gibi duyu organları aracılığıyla ne de rasyonel bir anlayışla inşa edilmez. Din Allah tarafından vazedilir ve bir peygamber vasıtasıyla toplumlara tebliğ edilir. Elçi olan peygamberlerde bu şerefi, çabalarıyla elde edemeyip, yalnız Allah’ın müsaade ve lütfuyla kavuşmuşlardır. Allah kendisine peygamberlik ihsan edeceği kişiyi, özel ve insanların anlayamayacağı bir biçimde hazırlar; bu hazır olma ve koruma, nesnel prensipleri olan ve genel prensiplerle bağdaştırılabilecek bir süreç değildir. Akla uygun bir safahatı olup olmadığı bilinmediğinden, konuyla alakalı yapılan tartışmaların kıymeti harbiyesi bulunmamaktadır. Netice itibariyle kısaca şöyle söylenebilir: peygamberlik kesbi değil, vehbîdir.

Hiçbir Peygambere, bu kutsal peygamberlik vazifesi, onların say ve çabalarıyla verilmemiştir. Yüce Tanrı peygamberlik vereceği o kimseyi manen ve bedenen bu vazifeye uyumlu hale hazırlar. Vazifeye kimi belirleyeceğini de kendisinin takdirinde olduğunu Kur’ân-ı Kerim’de birçok yerde insanlara bildirmektedir. Konuyla alakalı olarak peygamberlik verilmesini, “İyi hareket edenleri biz böyle mükâfatlandırırız.”¹⁰⁹ buyurmasını nübüvvetin kesb ile olduğunu hüccet olarak savunanların görüşünü kabul etmemiş, iyi işler yapan müminlere Allah’ın maddi ve manevi ikramlar vereceğini, fakat bu lütufların peygamberlik olmadığını, üstelik bütün İslam ulemasının peygamberliğin kesb ile elde edilmediği hususunda birleştiklerini belirtmiştir.

Klasik kelim eserlerinde peygamberliğin vehbîliği hususu oldukça sınırlı işlenmiştir. Mâturîdî, Eş’arî ve Mutezile bilginleri peygamberliğin vehbî olduğu gerçeğinde birleşmişlerdir.¹¹⁰ Bu bağlamda peygamberlik çaba gösterilerek kazanılamayacağı gibi

¹⁰⁸ eş-Şuarâ, 26/161-164.

¹⁰⁹ إِنْ كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ es-Saffat 37/82.

¹¹⁰ Salih Sabri Yavuz, *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet*, 21.

babadan oğula geçen bir veraset sistemi gibi olabilir fakat bu zorunlu özellik değildir.¹¹¹ Nübüvvetin vehbî bir mertebe olduğunu savunan kelâmcılar bu konuda Kur’ân’dan pek çok delil getirmişlerdir. “*Allah peygamberliğini kime vereceğini en iyi bilendir.*”¹¹² âyet-i kerimesi bu konuda en başta getirilen deliller arasında yer almaktadır.¹¹³ “*Allah dilediğine hikmeti verir.*”¹¹⁴ âyeti de nübüvvetin vehbîliğine delil olarak kullanılmaktadır. Ayrıca Eş’ariyye ve Mâtürîdiyye kelâmcıları nübüvvetin vehbî bir makam olduğunu benzer ifadelerle ve ortak delillerle ortaya koymuşlardır. Kelâmcılara göre Allah’ın peygamber göndermesini bu makam için seçilen kişinin liyakatine bağlamak, diğer bir ifadeyle onun bu makama hak kazandığını iddia etmek doğru olmayıp, bu hâdiseyi Allah’ın dilediği kuluna bahşetmesi olarak değerlendirmek gerekir.¹¹⁵

Nübüvvetin vehbî bir makam olduğunu kabul etmekle birlikte nebî olan zâtın ruhî ve bedenî hasletleriyle diğer insanlardan farklı bir kısım özelliklere sahip olduğunu savunan grubun içerisinde yer alan ulemâ ise, kanaatimizce İslâm filozoflarının konuyla ilgili açıklamalarından istifade yoluna gitmişler ve bu izahlarda yer alan zâtî istidât kavramıyla nebî olan zâtın ruhî-bedenî hasletleri arasında bir paralellik kurmuşlardır.¹¹⁶

1.1.3. Peygamberliğin Mahiyeti Nedir?

Kelâm ilmimin konuları arasında ulûhiyet, Risâlet ve meâd, dinin temelleri olarak “usûlû’s-selâse” formatında kategorize edilmiştir. Peygamberlikte nübüvvet ismiyle dinin bu temelleri arasında yer almıştır.¹¹⁷ Peygamberlik ilahî mesajların insanlara ulaştırılması amacıyla müstesna şahsiyetlere verilen bir görevdir. Peygamberlik, dünya ve ahiret hayatlarıyla ilgili konularda insanları haberdar edip, Allah ile insan arasında iletişimi sağlayan elçilik görevi şeklinde tanımlanmıştır.¹¹⁸ “*Allah ile akıl sahibi kulları arasında yapılan bir elçiliktir.*”¹¹⁹ Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere peygamberliğin mahiyeti kullar ile Tanrı arasında kurulan elçilik vazifesidir. Bu vazife de ilk peygamberden son peygambere kadar herhangi bir değişme olmadan devam etmiştir. Peygamberler konumu itibarıyla hem Allah’a hem de insanlara karşı sorumludur.

¹¹¹ Bayram Çınar, *Nübüvvet Bahisleri* (Ankara: NY Yayıncılık 2023), 25-35.

¹¹² el-En’am 6/124.

¹¹³ Ebu’l-Muîn en-Nesefî, *Tabsiratü’l-edille*, nşr. Hüseyin Atay-Şaban Ali Düzgün, (Ankara: DİB Yayınları, 2003), 104

¹¹⁴ el-Bakara 2/269.

¹¹⁵ Nesefî, *Tabsiratü’l-edille*, 2/104.

¹¹⁶ İbrahim Bayram, “İslâm Düşüncesinde Nübüvvetin Vehbîliği-Kesbîliği Meselesi”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Tokat: 2015), 169-198.

¹¹⁷ Bayram Çınar, *Nübüvvet Bahisleri*, 30.

¹¹⁸ İsfahânî, *Müfredat fi Ğarib’i-l Kur’an*, Çev., Mustafa Yıldız, (Çıra Yayınları. 2017), 790.

¹¹⁹ İsfahânî, *Müfredat fi Ğarib’i-l Kur’an*, 940.

1.1.3.1. Peygamberlerin Sayısı

Kur'ân'da peygamber kavramının birebir geçmediğini bunun yerine nebî ve resul kavramlarının kullanıldığını daha önce ifade edilmişti. Kur'ân-ı Kerim incelendiği zaman peygamberlerin adedi bahsinde kesin bir sayı söylemek pek mümkün görünmemektedir.

Mâtürîdî onların Allah katından getirdiklerine iman etmek gerektiğine vurgu yapıldığını peygamberlerin kendilerini ve isimlerini net bir şekilde bilmek gibi bir zorunluluğumuzun olmadığını beyan etmiştir.¹²⁰ Zemahşerî (ö: 538/1144) sekiz bin peygamberin belirlenip gönderildiğini dört bini İsrail oğullarına, dört bini de İsrail oğullarının dışındaki toplumlara dair rivayetlerin mevcut olduğunu vurgulamıştır. Razî ise Kur'ân-ı Kerimde bazı peygamberlerden söz edildiğini, büyük bir kısmından da söz edilmediğini söylemiş ve bu hususu fazla detaylandırmamıştır.¹²¹

Allah tarafından gönderilen peygamber silsilesinin ilki, Hz. Âdem; silsilenin son halkası ise, Muhammed (s.a.v)'dir. Hz. Âdem ve Hz. Muhammed arasında tam sayısını insanlığın tam anlamıyla vakıf olmadığı sadece Allah'ın bilgi ve tasarrufunda olan malumdur.

Kur'ân'da sadece yirmi beş peygamberin ismi geçmektedir: *Âdem, İdris, Nuh, Hud, Salih, İbrahim, İsmail, Lût, İshak, Yusuf, Zekerîyya, Şuayb, Eyyub, Harun, Musa, Davud, Süleyman, İlyas, El-Yesa', Zül-Kifl, Yunus, Yakup, Yahya, İsa ve Muhammed*. Bir de Kur'ân'da ismi geçen *Üzeyr, Lokman ve Zül-Karneyn*'in adları zikredilir ki söz konusu adı geçenlerin nebî mi yoksa Allah dostu veli mi oldukları tartışmalıdır. Kur'ân'da şöyle ifade edilir: “*Daha önce bazılarını sana anlattığımız, bazılarını da anlatmadığımız peygamberler gönderdik. Allah, Musa ile bizzat konuştu.*”¹²² O halde peygamberlere belli bir sayıya göre iman edilmez. İnanan insan için ilk peygamber Hz. Âdem, son peygamber olarak Hz. Muhammed (sav) bilmek ve bu iki arasındakilere iman etmektir.

Nebî ve Resullerin sayısı hakkındaki konuya genel olarak bakıldığında; Kur'ân-ı Kerîm de zikredilen resul ve nebî sözcüklerinin eş anlamda kullanılmasıyla birlikte hadislerde resul nebî kavramları arasında değişiklik vardır. Rivayetlerde nebilerin 124 000'e resullerin sayısının ise 313'e (veya 315), vardığı vurgulanmış,¹²³ bu durumun da kendilerine şariat ve kitap verilenlerin resul, resullerin tebliğ ettiği dine ve beyan ettiği kitaba çağırması için vahiy

¹²⁰ Mâtürîdî, *Te'vilatü ehli's-sünne*, 2/360

¹²¹ Ebî'l Kasım Mahmud b. Ömer Zemahşerî, *el-Keşşafu 'an hakâiki gavamidi't-tenzil ve uyuni'l-ekavil fi vücûhi't-te'vil*, çev. Adil Ahmed Abdülmevcud-Ali Muhammed Muavvıd (Riyad: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1988), 5/362;

¹²² en-Nisa 4/164.

¹²³ Yavuz, “Peygamber”, 34/258; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/266

tevdî edilen elçilere ise nebî olarak kabul edildiğine vurgu yapılmıştır. Fakat hadislerin büyük bir kısmında peygamberler için nebî sözcüğü benimsenmiş, Hz. Muhammed'in miraç sırasında nebîlerle diyalog kurduğunu söyleyen nakillerin Hz. İsa ile ve Hz. Musa'dan da nebî diye bahsedilmiştir. Buradan hareketle genel manada nebî ile resul adedince kutsal kitap ve şeriatın gönderilmiş olması gerekmektedir.

Bu konuyla alakalı olarak, birçok kitabın farklı peygamberlerle tekraren gönderildiği biçiminde bir kısım kelimeler âlimlerince getirilen eleştiri ise sadra şifa olmaktan uzaktır, aslında bu hususta sahih rivayette bulunmamaktadır. Bu nedenle rivayetlerin sahih kısmının Kur'an'a aykırı malumat olmadığını, buna aykırı malumat barındıran rivayetlerin ise sorunlu olduğunu kabul etmek gerekir. Dolayısıyla bir kısım ulema söz konusu rivayetlerin sahih olmadığı uydurma olduğunu belirtmişlerdir.¹²⁴ Görüldüğü üzere peygamberlerin sayısı konusunda âlimler arasında tam bir ittifak yoktur. Yukarıda ifade edildiği gibi peygamberlerin sayısını tam olarak bilemememiz bize bir şey kaybettirmez, tam tersini düşünecek olduğumuz da peygamberlerin sayısını tam olarak bilmemiz ise bize fazla bir şey katmamaktadır. Önemli olan özellikle Kur'an'da isimleri ve kıssaları geçen peygamberlerden örnek almamız ve onların tecrübelerini hayatımıza aktarabilme gayreti içerisinde olmamızdır.

1.1.3.2. Peygamberlerin Gaybı Bilip Bilmemesi Meselesi

Kur'an-ı Kerim'de, bilgiye konu olması esasıyla varlık âlemi iki temel guruba bölünür: birincisi, gayb (görünmeyen alem) ve diğeri ise şehadet (görünen alem)dir. Buradan hareketle gayb sözcüğü zaman zaman "görünmeyen" biçiminde ifade edilmiştir. Kur'an-ı Kerim, Allah'ın nebîlerine vahiy vasıtasıyla aktardığı malumat haricinde, hiçbir insanın gaybı bilemeyeceği hususunu şiddetle bildirmektedir. Bu hususta gayb kavramının kapsamı ve tanımı büyük öneme haizdir. Gayb sözcüğü, görülen haricinde kalan diğer bütün teferruatı anlatmakla beraber, Tanrı'dan gayrı hiçbir canlının vakıf olamayacağı gayb, cinler, cennet-cehennem, ahiret ahvali, melekût âlemini ve diğer varlıkları sayabiliriz. Ancak bu varlıkların önemi ve müstakbelde gerçekleşecek birtakım eylemler biçiminde de açıklanmaktadır.¹²⁵

A'râf 188. ayeti için Mevdûdî şöyle diyor: "Yani, tam olarak kıyametin saatini size söyleyemem, çünkü ben de gayb hakkında bir şey bilmiyorum. Gelecek hakkında herhangi bir bilgiye sahip olsaydım, daha önceden sakınmam mümkün olacağından herhangi bir kötü

¹²⁴ Yavuz, "Peygamber", 34/258.; Mes'ûd b. Ömer Tefâtânî, *Şerhu'l-makâsîd*, 61.

¹²⁵ Ömer Özsoy - İlhami Güler, *Konularına Göre Kur'an Fihristi* (Ankara: Fecr Yayınları, 1998), 67.

şeyden zarara uğramazdım ve yine önceden bilgim nedeniyle de bazı şeylerden de birçok faydalar elde ederdim. Bundan dolayı, sadece benim peygamberliğimi ölçmek için onun hakkında sorular sormaya kalkışmanız sizin hesabınıza bir ahmaklıktır.”¹²⁶

Peygamberlerin Allah’tan gayb hakkında malumat alması onun kendi gayretiyle gaybı öğrendiği manasını taşımaz. Kelam âlimlerine göre Allah hidayet vermedikçe peygamber hiçbir insanı hidayete erdirmez. Peygamberin insan olduğunu söyleyen sarih naslar olmasına rağmen peygamberin Allah’ın uluhiyeti ve özellikleriyle alakalı bütün bilgilere vakıf olduğu söylenemez. İnsanların, vefat ettikten sonra ruhunun bedenine geri gönderildiği ve belirli bir süre (kırk gün) sonra semanın üst katmanlarına yükseldiği ya da mezarında hayatını sürdürüp ibadet ettiği şeklinde geçmişten beri söylenen ve birtakım hadislerin farklı açıklanmasından dolayı peygamberi övmek isterken gerçekle alakası olmayan bir mecraya sürüklendiği tespit edilmiştir.¹²⁷

Peki o halde, peygamberin gaybı bilmesi ne derece olur? Bu bütünüyle Allah’ın katında gerçekleşen bir durumdur. Allah’ın rıza gösterdiği miktarda peygamber gaybdan haber verebilir. “Allah, gaybı bilir fakat gayba kimseyi ortak kılmaz. Fakat peygamberlerden istisna ettikleri bunun dışındadır.”¹²⁸ Peygamberle insan olma mahiyeti yönünden diğer insanlarla arasında fark yoktur. Lakin peygamberlerde insanlarda olmayan vahye muhatap olma ayrıcalığı ve bunu insanlara bildirme görevine muttallidir. Netice itibariyle bu durumun peygamberler diğer insanlardan farklı özellik ve sıfatlar ayırt edici özellik olduğu kabul edilmesi gereken bir gerçektir. Zikredilen bu özellikler peygamberleri diğer insanlardan ayrı bir konum ve seçkin bir mevkiye sahip kılmıştır. Peygamberler, Allah’ın desteğine, onun tasdikine mazhardır.¹²⁹

Yukarıdaki açıklamalarda ve ayetlerde görüldüğü üzere, peygamberlerin kâinatın işleyişi, düzeni ile alakalı herhangi bir tasarrufları söz konusu değildir. Tanrı’nın iradesine etkileri olamaz ve gaybı bilmeleri de mümkün değildir. Peygamberlerin gaybî malumatları, Allah’ın lütfu ile onlara sınırlı olarak bildirmesi kadardır.

1.3.3. Peygamberler Arasındaki Efdaliyetin Anlamı Meselesi

¹²⁶ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 2/123.

¹²⁷ Yavuz, “Peygamber”, 34/258.

¹²⁸ en-Neml 27/65.

¹²⁹ Gölcük- Toprak, *Kelam (Tarih-Ekoller-Problemler)*, 376.

Allah indinde peygamberlerin farklı dereceleri olduğunu bize Bakara süresinde¹³⁰ bildiren Allah, peygamberlerden bir bölümünü diğer peygamberlerden üstün kılmıştır. Mâtürîdî'ye göre bu yücelik, daha çok peygamberlere verilen vazifenin önem ve biçiminin farklılığından kaynaklanan bir konu olup, bazılarının ve özellikle Mu'tezile'nin vurguladığı gibi, peygamberlerin kişilikleri ile alakalı olmamaktadır. Çünkü bütün peygamberler, Allah tarafından kendisine gönderilen her vazifeyi hakkıyla gerçekleştirmiştir. Ancak Allah'ın aracıları olmaları hasebiyle peygamberler arasında bir yüceliğin, bir efdaliyetin mevzu bahis olmaması gerekir.¹³¹ Ancak Allah'ın gönderdiği peygamberlerden beş tanesi "Ulûl-Âzm" peygamberlerdir. Çünkü getirdikleri tevhid dininin yaşanması için büyük meşakkat ve horlanmalara katlanmaları, yüce irade ve nitelikleri nedeniyle bu isimle anılmışlardır. Bu peygamberler; Hz. Nûh, Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ, Hz. Îsâ, Hz. Muhammed'dir.¹³²

Bu konuyla alakalı ayetler incelendiğinde Hz. Muhammed'in peygamberlerin içinde müstesna bir konumu olduğunu "*Biz seni ancak âlemler için bir rahmet olarak gönderdik*"¹³³ ayeti bu manayı güçlendirmektedir. Hz. Peygamberin âlemlere rahmet olma vasfı, O'nun rahmet ve merhamet kaynağı olma dolayısıyla da daha üstün olduğunu açıkça belirtmektedir. Ayrıca son peygamberin cihanşümul gönderilmesi de peygamberlerin en müstesna ve üstün konumunda olduğunu başak bir göstergesidir.¹³⁴ "*Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz*"¹³⁵ delilini merkeze aldığımızda, en hayırlı ümmeti olan peygamberin de diğer peygamberler arasında da ayrıcalıklı seçkin bir konumunun olacağına hükmedilir.¹³⁶ Ayet-i kerimeler ve müfessirlerin sözlerine baktığımız zaman peygamberler arasında bir üstünlük, derece farkı olduğunu anlamaktayız. Özellikle âlemlere rahmet olma cihetiyle vazifelendirilen Hz. Muhammed (s.a.v.) peygamberlerin en üstünü olduğu neticesi ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak peygamberler insan olmalarını yanı sıra, Allah'ın kendilerine vermiş olduğu peygamberlik makamıyla da diğer insanlardan birtakım üstünlükleri bulunmaktadır.

¹³⁰ O peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık. Allah içlerinden bir kısmıyla konuşmuş, bir kısmını da derecelerle yükseltmiştir. Meryem oğlu Îsâ'ya açık deliller verdik ve onu Rûhulkudûs'le destekledik. Allah dileseydi elçilerin ardından gelen insanlar, kendilerine bunca açık delil geldikten sonra birbirine düşüp savaşırlardı; lâkin farklı yollara yöneldiler. Bu sebeple kimileri iman etmiş, kimileri de inkâr etmişlerdir. Allah dileseydi aralarında savaşırlardı fakat Allah dilediğini yapar el-Bakara 2/253.

¹³¹ Kemal Işık, *Mâtürîdî'nin Kelam Sisteminde İman Allah ve Peygamberlik Anlayışı* (Ankara: Fütüvvat Yayınları, 1980), 116.

¹³² el-Ahzâb 33/7.

¹³³ es-Sebe 34/28.

¹³⁴ Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr ev mefâtihi'l-ğayb*, 5/379-384; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/148-151.

¹³⁵ Âl-i İmrân 3/110

¹³⁶ Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr ev mefâtihi'l-ğayb*, 5/380.

Çalışmanın buraya kadar olan kısmında peygamberlerin ortak özelliklerinde genel olarak peygamberliğin ve peygamber davetinin özelliklerini vermeye çalışılmıştır.

1.3.4. Kadının Peygamberliği Meselesi

Kelâm literatüründe kadının peygamberliği konusu yani nübüvvet meselesi tartışmalı konularından biridir. Öyle ki Ehl-i Sünnet çatısı altında buluşan Mâtürîdî ve Eş'ari mezhepleri de bu hususta farklı kanaate sahip olmuşlardır. Mâtürîdî mezhebine göre kadından peygamber olamazken, Eş'ari mezhebinin genel kanaati kadının peygamber olabileceği yönünde olmuştur. Yine Zahiri mezhebinden İbn Hazm da kadının peygamber olabileceğinin şiddetli savunucularından olmuştur. Bu ihtilaf temelde; nübüvvet ve vahyin mahiyeti, nebî ve resûl kavramları arasında bir fark bulunup bulunmadığı ve kadının bu vazifeyi birtakım sebeplerden ötürü icra edip edemeyeceği gibi fer'î tartışmalara dayanmaktadır. Bu noktada Kur'an'da otuz defadan fazla muhtelif yönleriyle zikredilen ve özellikle de vahiy almış, mucize (ya da başka bir olağanüstü durum) göstermiş bir kadın olarak Hz. Meryem, tartışmanın seyrinde önemli bir rol oynamaktadır. Bakara süresinde *“...Kadınların, makul ve meşru ölçülerde ödevlerine denk hakları vardır; erkeklerin ise onların üzerinde bir dereceleri mevcuttur.”* âyeti nedeniyle kadının peygamber olamayacağını söyleyen İslam âlimleri peygamberliğin üstün bir vasıf olan erkeklik ile olabileceğini savunmaktadırlar. Ancak bu âyetin miras hukuku bağlamında nazil olmasının yanında eğer bir üstünlük karşılaştırılması yapılacaksa, bunun her cins için kendi içerisinde değerlendirilmesi daha doğru olacaktır. Yani bir erkek peygamber bir kadın peygamberden üstün olabilir fakat sırf erkek olduğu için sıradan bir erkeğin örneğin Hz. Meryem'den üstün olduğunu söylemek haksızlık olacaktır.¹³⁷

1.1.4. Peygamberliğin Kelâm Ekolleri Açısından Gerekliği

Peygamberler olmasa Allah'ın vahyi nasıl anlaşılırdı? Peygamberlere ihtiyaç var mıdır? yok mudur? Sorularının cevaplarını bu başlık altında aramaya çalışacağız.

İnsanlık tarihinin her döneminde tanrı ve din düşüncesine kısaca kutsal olan değerlere yönelik birçok eleştiri ortaya atılmıştır. Bu inkâr fikri bazen Allah'ı yaratıcı olarak görmez iken bazen de Tanrının varlığını kabul etmekle birlikte nübüvvet mefhumunu reddetme yoluna gitmiştir. Zira pek çok felsefecinin Allah'a inanmalarına rağmen nebîlere inanmadıklarını görmekteyiz.¹³⁸ Peygamberlik dini bir kurumdur, insanın sorumluluğunun

¹³⁷ Hayrünnisa Keklik *Kelâm'da Kadının Peygamberliği ve Hz. Meryem* (Uludağ Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi) 2018.

¹³⁸ S. Sabri Yavuz, *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet*, 169.

bileşenidir. Çıkış noktasını kulluk teorisinden alır. Tanrı ile kul arasında olduğu kabul edilen halefliktir.¹³⁹ Allah insanı fiziksel, epistemolojik, biyolojik tüm yönleri sorumluluk almaya hazır hale getirmiştir. Dini yaşam açısından peygamberlik olmazsa olmazdır. Bu zorunluluktan dolayı İslam geleneği içerisinde bazı ekoller, dini bir hüccet olmadan sorumluluğun olmayacağını varsayar. Bu ekoller nakli dinde önceleyen ekollerdir. Mutezile gibi akla yetki veren ekoller ise vahiy gönderilmese bile Tanrıyı bilmek gibi bazı sorumlulukları insana yüklemelerine karşın Tanrının iradesini ifade eden vahye Aklın her durumda ihtiyacı olduğunu ifade eder. Vahyin olmadığı bir dini alanın mümkün olamayacağını varsayarlar.¹⁴⁰ Peygamber'in asli vazifesinin Allah'tan aldığı mesajları hiçbir değişime uğratmadan insanlar ulaştırdığını öğrenmiştik. Peygambere ihtiyaç olup olmadığı hususunda ise itikadi ekoller arasında çeşitli görüş farklılıkları mevcuttur. Bu görüş farklılıklarına değinmeden önce peygamberliğin insanoğlunun dünya yolculuğunda en önemli mihenk taşlarından biri olmasıdır. Peygamberler olmadan ahiret, cennet, cehennem, melek, şeytan, Tanrının buyrukları ve daha nice konuları aydınlığa kavuşturmamız imkansızdır.¹⁴¹ Bundan mütevellit peygamberlere ihtiyacın olması yadsınamaz bir gerçektir. Günümüzde peygambere ihtiyaç var mıdır? 'Peygamberlik kurumu miladi 632 yılında kapanmıştır' iddialarının sağlıklı bir çıkarım olduğunu söyleyebilir miyiz? diye bir soru aklımıza geldiğinde; elbette peygamber gelmeyeceği¹⁴² için bu tez doğrudur fakat peygamberlik müessesinin sorgulanıyor olması devam etmiş ve edecektir. Peygambere gerekliliği ulemâ şöyle ifade etmişlerdir.

Ebü'l Hasan el-Eş'arî Peygamberleri inkâr edenlere cevap niteliğinde şu ayetleri zikretmiştir:

“Getirdiği, parça parça kâğıtlar hâline koyup ortaya çıkardığınız, pek çoğunu ise gizlediğiniz Allah'ın kadrini gereği gibi bilemediler. Çünkü Allah, hiç kimseye hiçbir şey indirmedir, dediler. De ki: Mûsâ'nın insanlara bir nur ve hidayet olarak; (kendisiyle) sizin de babalarınızın da bilmediği şeylerin size öğretildiği Kitabı kim indirdi? (Ey Muhammed!) Allah (indirdi) de, sonra bırak

¹³⁹ Hani Rabbin meleklerle: “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” dediğinde onlar: “Orada fesat çıkaracak ve kanlar dökecek birini mi yaratacaksın? Halbuki biz, seni övgüyle tesbih ve takdis ediyoruz” demişlerdi. Allah da onlara “Ben sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim” buyurmuştu. el-Bakara 2/30.

¹⁴⁰ Orhan Ş. Koloğlu, *Cubbâilerin Kelâm Sistemi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2017), 231.

¹⁴¹ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 226-229.

¹⁴² مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا Muhammed sizin adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir, fakat o Allah'ın elçisidir ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi bilmektedir. el-Ahzâb 33/40

onları, içine daldıkları bataкта oynayadursunlar.”¹⁴³ “Müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdik ki, peygamberlerden sonra insanların Allah’a karşı bir bahaneleri olmasın. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”¹⁴⁴

Peygamberliğin imkân ve gerekliliği, Allah’ın insanoğluna nebî göndermesinin vacip ve mümkün olması ile ilgilidir. Kelâm ekolleri, peygamberlik müessesini dinin zorunlu kaidelerinden saymışlar, Tanrının peygamber gönderme konusunu vacip mi, caiz mi, yoksa mümkün mü şeklinde tartışmışlardır.

Akâid konusunda selef alimleri nübüvvet mevzuunda lafızcı yaklaşımdan yana olmuşlardır. Bu minvalde akıl sayesinde temel gerçeklerin kavranabileceğini ancak teferruatlara inildiğinde aklın tek başına kifayet etmeyeceğini, aklın kabul ettiği gerçeklerin naslarla sabit olmadan hiçbir anlam ifade etmeyeceğini ifade etmişlerdir.¹⁴⁵ Selefiler Allah’ı onun sıfat ve fillerini, esmalarını, âhiret ahvalini, cennet ve cehennemi aklın tek başına bilemeyeceğini belirtmişlerdir. Beşerin ruhsal ve psikolojik ihtiyaçlarına binaen ilahî hikmet gereği peygamberler gönderilmesinin insan hayatı için elzem olduğunu belirtmişlerdir. Allah’ın peygamber göndermesini hikmet ve adaletiyle alakalı bir durum olduğu konusundan hem fikir olmuşlardır.¹⁴⁶

Eş’arîler nübüvvet konusunu izah ederken nübüvvetin mümkün olduğu hususunda görüş birliğine varmışlardır. Eş’ari ekol peygamber göndermenin vacip veya zorunlu olmadığını hususunda görüş birliğine varmışlardır.¹⁴⁷ Maturîdîler Allah’ın peygamber göndermesindeki gayeyi din ve dünya bakımından toplumsal maslahat gereği olduğunu savunmuştur. Aklî açıdan peygamberlik caiz iken, ilahî hikmet gereği nübüvvet makamının vacipliğini savunmuşlardır.¹⁴⁸ Mû’ tezile ekolüne göre; Allah Adil-i mutlak olduğu için fiillerinde çirkinliğin olması mümkün değildir. Nübüvvet insanların yararı açısından hasen bir eylem olduğu için Tanrıya bu durum vaciptir.¹⁴⁹

Kelamî ekollerin nübüvvetin gerekliliğini bu pencereden değerlendirip peygamberin Allah’ın emirlerini insanlara ulaştırmada yadsınamaz bir gerçeklik olduğunu detaylarına

¹⁴³ el-En’âm, 6/91.

¹⁴⁴ en-Nisa, 4/165.

¹⁴⁵ S. Sabri Yavuz, *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet*, 169.

¹⁴⁶ Akçay, “Bir Kelâm Problemi Olarak Nübüvvetin İmkânı”, 221.

¹⁴⁷ Kadî Ebû Bekir el-Bakillânî, *Kitâbü’t-Temhîd*, (Tah. İmâdüddîn Ahmed Haydar), Beyrut 1987) 153-154.

¹⁴⁸ Ebû Yusr Muhammed Pezdêvî, *Usulu’d-Din, Ehli Sünnet Akaidi*, Çev. Şerafeddin Gölcük), (İstanbul Kayıhan Yay.1980, 131

¹⁴⁹ Kâdî Abdülcebbar, *Müğnî*, 81-83.

girmeden açıkladık. Tezimizin ekseninden sapmamak adına ve Kelâm ekollerinin detaylı izahatlarına girmemenin bizim açımızdan yeterli olduğu kanaatidir.

1.1.4.1 Peygamberin Allah'ın Emirlerini İnsana Ulaştıran Kendilerinden Biri Olarak Üstlendiği Dini Fonksiyon

Dinin insanlar tarafından icra edilebilecek bir pratik olduğunu muhataplarına gösterme, güç yetirilebilir teklifle insanın muhatap alındığının delili olmak açısından dinin yaşanılabilir olduğunu muhataplarına göstermede araç olma görevini hiç şüphesiz peygamberler üstlenmiştir. İnsanın tabiatını hiç şüphesiz onu yaratan en iyi bilmektedir. Zaman mefhumu da yaratılmış olan mahlukat için söz konusu olması hasebiyle geçmiş ve gelecek hakkında sınırsız ve sonsuz ilim sahibi olan Allah Teâlâ'dır. Dolayısıyla peygamberlerin insan olmasına yapılacak eleştiriden tutunda meleklerden peygamber gelmesini talep etmek ya da içinde yaşanan toplumda önde gelen zenginlerden soylulardan olmasının isteneceği bilgisini şüphesiz tanrı bilmektedir. Dinin yaşanabilir kılınması vahyin inzal olduğu toplumla paralellik arz etmesi gerekmektedir. Son nebî Hz. Muhammed'in âlemlere rahmet¹⁵⁰ olarak gönderilmesi ve ondan sonra da peygamber gönderilmeyecek olması sadece son din İslâm için geçerlidir. Peygamberlerin asrının insanlarından biri olması, dinin rol model olarak örnek alınmasını dolayısıyla vahyin uygulanabilir olması açısından gerekliydi. Çağdaşları arasından kabul edilebilir olma katsayısını yükseltiyor ve hayata yansımaları artırıyor, bizatihi vahyin müşahidi oluyorlardı. Netice itibarıyla Allah'ın elçileri insanlara ulaştırmaları gereken vahyi kendi hayatlarında bizzat yaşayarak gösteriyorlardı.

1.1.4.2 İnsanların Allah Nezindeki Habercisi Olarak Peygamberin Üstlendiği Dini Sorumluluk

Dinin insanlar tarafından icra edilebilecek bir pratik olduğunu muhataplarına gösterme, güç yetirilebilir teklifle insanın muhatap alındığının delili olmak açısından dinin yaşanılabilir olduğunu muhataplarına göstermede araç olma görevini en iyi üstlenen şüphesiz peygamberlerdir. Teşbihte hata olmaz kabilinden düşünersek: üretilen yeni bir konutun prototipi ya da kullanılan beyaz eşyanın nasıl kullanılması gerektiğini en iyi bilen onu icat edendir. Dolayısıyla insanı yoktan var eden ve onun arzu ve isteklerini en iyi bilen onun sapkınlık ve dinginlik arasındaki gelgitlerini bilen şüphesiz Allah'tır. Peygamberlerde o toplumun sapkınlıklarını, azgınların dizginlemesi ve insanları tevhit akidesine yönlendirebilmesi üstlendikleri vazifenin hakkını vermekle yerine geleceği ve bunda da asla

¹⁵⁰ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik. el-Enbiya 21/107.

rehavete kapılmamaları gerektiğini bilen elçiler olması açısından öneme haizdir. Üstlendikleri sorumluluğun herhangi bir mazereti yoktur. Peygamberler seçkin ve dahi seçilmiş müstesna insanlardır. Tanrı ile gerek melek aracı ile gerekse çeşitli vahiy örnekleri ile muhatap olmuş şerefli elçilerdir. Bu vazifenin ağırlığını ve kutsallığını en iyi idrak eden insanlardır. Onlar bu görevlerinde gösterecekleri herhangi bir gevşeklik insanlığın felaketi dolayısıyla da kendilerinin hesaba çekilmesini elzem kılmaktadır.¹⁵¹ Bu noktada beşer olmaları peygamberlerin hesaba çekilmeyeceği anlamına gelmemektedir. Bilakis insan olma vasfı ve mükellef olmaları da bu hesabın onlar içinde geçerli oldu gerçeğinin dışına çıkarmamaktadır.

1.2. PEYGAMBERLİĞİN DELİLLERİ

Peygamberlerin beşer olduğunu, onların seçkin ve seçilmiş olduğunu ifade etmiştik. Fakat bu seçilmişliğin insanlar tarafından kabul edilebilmesi için belirli kıstaslarının olması kaçınılmaz bir durumdur. Bir insanın peygamber olduğunun en önemli göstergesi vahiy alması ve bu vahyi insanlara benimsetebilmesi için olağanüstü bazı hallerin onda zuhur etmesi şüphesiz önemlidir. Her ne kadar Tanrı vahyi insanlara yaşanabilir kılması için yine kendi hemcinslerinden elçiler göndermesi bu vazifenin sahada karşılık bulması için gerekli olduğunu söylesek de bura da şöyle bir handikaba kapı aralamış oluruz. O zaman insanlardan aklına gelen toplumdan elde etmek istediği çeşitli getirileri düşünerek peygamberlik iddiasında bulunmaları kaçınılmaz olabilmektedir. Tarih bu işin nerelere gideceğine dair olumsuz örneklerle doludur. Üstelik çok geçmişe gitmeden içinde yaşadığımız zamanda ve sonrasında kendisini peygamber olarak ilan edeceklerin olduğu ve olabilmesi de bu işin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. O zaman nedir gerçek peygamberleri sahtesinden ayırt edecek mihenk taşı? Nübüvvet ve Risâlet kavramlarının, dinin temeli olan vahiy gerçeği ile ayakta durun. Çünkü vahiy olmazsa nübüvvet ve risalet olmaz. Vahiy, gayba ait bütün haberlerin, dinî inanç ve amelle ilgili bütün hükümlerin tek kaynağı ve dayanağıdır.

1.2.1. Vahiy

Vahiy sözlükte, “ivedi bir biçimde işaret etmek, yazmak, göndermek, ilham etmek ve gizlice söylemek” manalarının yanında “hafi söz, başkalarına ifade edilen kelimeler” manasını taşımaktadır.¹⁵² Vahyin terim manasını incelediğimizde ise yüce Allah’ın insanlara

¹⁵¹ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ Ey peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan O’nun mesajını iletmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphe yok ki Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez. el-Mâide 5/67.

¹⁵² İbn Fâris, *Vahiy* (Beyrut: Darü’l-Fikr, 2012), 245; İsfahânî “n-b-e”, 570; Firûzâbâdî, *Kamusu’l-Muhît*, 1/27; İbn Manzûr, “n-b-e”, 270.

bildirmek arzusunda olduğu bazı bildirimleri ya da mesajları, nebilerine doğrudan veya farklı biçimlerde bildirmesi anlamına gelmektedir.¹⁵³

Mahiyeti ve hakikati bizi kapalı olan vahyin sadece unsur ve özellikleri açısından baktığımızda şöyledir.

i-Vahyin kaynağı Allah'tır, o nedenle vahiy, gerçek bilgi demektir.

ii-Peygamber vahyi bildirdiği gibi alır ve onu aynen tebliği eder.

iii-Peygamber vahyi Allah'tan aldığına kesin inanır. Onda asla şüphe yoktur.

iv-Peygamber vahyi alırken bütün benliği ile ona yönelir, tüm varlığını vahiy olayına teksif eder ve böylece onu kavrar ve anlar.¹⁵⁴

Kur'an'ın bildirdiğine göre “Allah, bir insanla ancak vahiy suretiyle/doğrudan veya perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderir ve ona dilediğini vahyeder.”¹⁵⁵ Böylece vahyin temel olarak üç biçimde geldiği söylenmektedir. Bunlar şu üç şekilde olabilir:

a. Aracısız olan vahiy; bu doğrudan kalbe ilka yoluyla gerçekleşir. Uyanık ya da uyku halinde gerçekleşebilir.

b. İlahi sözün işitilmesi ile de olur fakat böyle bir durumda, vahye muttali olanın vahyedeni görmemesi söz konusudur.

c. Vasıtası melek olan vahiydir; ki böyle bir durumda vahye muttali olan konuşanı görmektedir.¹⁵⁶ Çeşitli şekillerde Kur'an'da anlatıldığı kısmıyla vahiy aşağıda verilen şu varlık gruplarına gönderilmiştir;

Melekler taraf alınarak gerçekleştirilen vahiydir.

*“Hani Rabbin meleklerle: Muhakkak ben sizinle beraberim; haydi iman edenlere destek olun. Ben kafirlerin yüreğine korku salacağım; vurun boyunlarına! Vurun onların bütün parmaklarına!” diye vahye diyordu.”*¹⁵⁷

Vahyi Allah'tan alıp peygambere getiren Cebrail adlı melektir. Cebrail Allah'tan aldığı vahyi iki şekilde getirmekteydi. Bu gelişlerin birin de Hz. Peygamber uyanık olurdu. Fakat

¹⁵³ Yusuf Şevki Yavuz, *İslam'da İnanç Esasları* (İstanbul: MÜİFV.yay, 1999), 162-163.

¹⁵⁴ Gölcük, Şerafeddin-Toprak, 288.

¹⁵⁵ eş-Şuarâ 42/51.

¹⁵⁶ Falih Amir Abdullah, *Mucemu'l-elfazi'l-akâid*, (Riyad,1997), 439-440.

¹⁵⁷ el-Enfal 8/12.

melek görülmeden gelir ve Kur'an vahyini O'nun kalbine gizlice koyar. Diğeri ise Cebrail insan suretinde (Dihyetü'l-Kelbî) gelir ve vahyi Hz. Peygambere açıkça bildirir.

Cansız diye anlatılan dağ ve semaya yapılan vahiydir. *“İşte o gün (yer) Rabbinin ona bildirmesiyle bütün haberlerini anlatır.”*¹⁵⁸ Bal arısı muhatap alınarak gerçekleştirilen vahiydir:

*“Rabbin bal arısına: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler (kovanlar) edin. Sonra meyvelerin her birinden ye sonra da Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylın yollarına gir, diye ilham etti. Onların karınlarından renkleri çeşitli bir şerbet (bal) çıkar ki onda insanlar için şifa vardır. Elbette bunda düşünen bir kavim için büyük bir ibret vardır.”*¹⁵⁹

Beşerden peygamber olmayan insanlara vahyetme ise Kur'an'ın deyişiyle Hz. İsa'nın validesi Meryem'e, Hz. İsa'nın havârilere ve Hz. Musa'nın validesine yapılmıştır. Rağib el-İsfahânî (ö.502/1108), Maide süresi 111. ayette yer alan *“havarilere vahyettik”* ibaresini Hz. İsa aracılığıyla havârilere vahyedildiği biçiminde değerlendirmiştir.¹⁶⁰

İlham ve keşf ise *“akıl, deney ve duyu yolları ile bilinmeyen gaybı bilme araçlarıdır.”* Keşf, *“maddenin üstündeki sisi, perde arkasındaki şeyleri görebilmek”* manasında iken, gözle görülemeyen âlemle görülen âlem arasındaki örtünün kalkması durumudur.¹⁶¹

Bahsi geçen ve vahiy anlamı içerisinde ele alınan bu durumların hepsi vahiy anlamı kapsamında bir mana taşımakla beraber nebilerin taşıdıkları vazifenin gereği olarak inzal edilen ve vazifenin son noktasına kadar, ihtiyaç duyulduğunda irsal edilen kutsal bilgilerdir. Ancak bal arısına Hz. Musa'nın annesine ve Hz. Meryem'e yapılan vahiy ilham yoluyla gerçekleştirilmiştir.¹⁶² Ancak kelimacılar, genelde vahiy ilhamı birbirinden farklı şeyler olarak görmüşlerdir. Çünkü vahiy kesin bilgidir ve hüküm olarak da herkesi bağlar. Halbuki ilham, İhamı alan kişiyle ilgili olduğundan, sadece o kişiyi bağlamaktadır, dolayısıyla genel geçerliliği yoktur. İlham zannidir, onda kesinlik bulunmaz. Bunun ilahi mi yoksa şeytanî mi olduğunu kontrol etme imkânı yoktur.¹⁶³

¹⁵⁸ ez-Zilzâl 99/4-5.

¹⁵⁹ en-Nahl 16/68-69.

¹⁶⁰ İsfahânî, *el-Müfredât*, çev. Abdülbaki Güneş - Mehmet Yolcu, 859.

¹⁶¹ Süleyman Uludağ, *Gaybın Bilinmesinde Keşf ve İlhamın Rolü* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2004), 283-285.; Ahmet İshak Demir, *Mütekaddimin Devri Kelamcılarına Göre Bilgi Kaynağı Olarak Keşf ve İlham* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, 1993), 26-33.

¹⁶² el-Kasas 28/7.

¹⁶³ Gölcük-Toprak, *Kelam*, 80.

1.2.2. Mûcize

Peygamberlerin gerçekleştirdikleri mûcizeler, büyük bir çoğunlukla onların peygamberliğinin birer kanıtı olarak onay görürler. Beşerin kalplerini tatmin etmek ve kuşklarını gidermek için Allah, peygamberlikle görevlendirdiği insanları, mûcizelerle yüceltmıştır.¹⁶⁴

Mûcizeyi, kavram olarak ele aldığımızda “*nebilerin eliyle meydana gelen olağan dışı fiil veya iş*” anlamına gelmektedir. Akâid ve Kelam eserlerinde geçen açıklamalar bağlamında mûcizeyi şöyle açıklamak olasıdır: “Mûcize, peygamberlik iddiasında bulunan kimsenin bunu kabul etmeyen inkârcılara karşı, elinde ortaya çıkan eşyanın alışılmış kurallarına aykırı olarak meydana gelen, muarızlarını benzerini meydana getirmekten aciz bırakan ve peygamberlik iddiasını doğrulayıcı bir mahiyet arz eden durum veya fiildir”.¹⁶⁵ Bir peygamberin aracılık ettiği haberin, beşer kuvvetinin üstüne çıkan yönü olmalı, bu değişiklik ile birlikte onun yüce Tanrı tarafından görevlendirildiği kavranmalıdır. Bundan dolayı peygamberi yücelten ve Tanrı tarafından tevdi edilen bu kuvvete “*mûcize*” denmektedir.¹⁶⁶

1.2.3. Peygamberlik Kurumuna Yapılan Eleştiriler

Peygamberlik kurumuna itiraz eden İslam dışı akımların en önde geleni Berâhime¹⁶⁷ dir. İslam kaynaklarında Berâhime, peygamberlik müessesini kabul etmeyen Hint menşeli bir akım olarak kabul edilmektedir.¹⁶⁸ Kelâm alimlerinden Kâdî Abdülcebâr “el-Muğni” eserinde, bu inkârcı akıma karşı nübüvvetin gerekliliğini savunmuştur. Berâhime akımının itiraz sebebi “akıl yeterliliği” noktasında olmuştur. İnsanoğlunun aydınlığa kavuşması açısından akıl yeterlidir. Nübüvvetin ispatı noktasında delil olarak kullanılan mucizelerin oluşumu ve gerçekleşme ihtimali muhaldir. Peygamberlerin vazettiği ibadetler anlamsız olup herhangi bir fayda sağlamaktan uzaktır, şeklindeki itirazlarına kelâm, tasavvuf ve ahlak kitapları olmak üzere birçok alanda reddiyeler yapılmıştır.¹⁶⁹

İslam kaynaklarında nübüvveti kabul etmeyen diğer bir akım ise Sümeniyye’dir.¹⁷⁰ Bu akımın kaynağının Budizm’e dayandığını, bir kısım araştırmacılar ise Şamanizme

¹⁶⁴ Mâtürîdî, *Te’vilatü ehli’s-sünne*, 2/340.

¹⁶⁵ Mes’ûd b. Ömer Teftâzânî, *Şerhu’l-makâsıd*, 340.; Mâtürîdî, *Te’vilatü ehli’s-sünne*, 2/78.

¹⁶⁶ Cürçânî, *Kitabu’t-ta’rifat*, 219.

¹⁶⁷ Günay Tümer, “Brahmanizm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 1992), 6/329-333; Bekir ve İlyas, *Sözlük*, 49.

¹⁶⁸ Ebu’l-Abbâs Ya’kûbî, *Târihu’l-ya’kûbî* (Beyrut, ts.), 1/92-93.

¹⁶⁹ Günay Tümer, *Brahmanizm Mad.*, (İstanbul: TDV Yayınları 1992), 6, 329-333.

¹⁷⁰ Ahmet Güç, “Sümeniyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 2010), 33/132-133

yakınlığına temas etmiştir.¹⁷¹ Mâtürîdî bu akımın dehrî bir anlayışı benimsediğini ifade ederek Sümeniyye akımını eleştirmiştir.¹⁷² Bu akımın iddiaları ahiret ve nübüvvet düşüncelerini kabul etmemesi, âlemin ve zamanın kıdemini benimsemesi olmuştur.¹⁷³

Peygamberlik kurumuna yapılan eleştirilerde Ebû Îsâ el-Verrâk (ö. 247/861), İbnü'r-Râvendî (ö.301/923), Ebû Bekir er-Râzî (ö. 313/925) isimlerinin anılmasının nübüvvet kurumuna yapılan eleştirilerle değerlendirmenin doğru olacağı kanaatindeyiz. Verrâk daha önce Mu'tezile ekolünün görüşlerini benimseyen bir bilgin iken daha sonra Seneyiyye¹⁷⁴ (düalizm) akımına mensup olan Verrâk aslında bir Mecusî olduğu rivayet edilmektedir.¹⁷⁵ Verrâk Hz. Peygamberi yalanlayan ve peygamberlik kurumunu reddeden bir kişidir.¹⁷⁶

Peygamberlik kurumunu reddeden diğer bir şahsiyette el-Verrâk'ın öğrencisi İbnü'r Râvendî dir. Kaynaklarda müfrit ve mülhid kimliği ile öne çıkmış bir kişiliktir.¹⁷⁷ Râvendî ye ait olan görüşler şöyledir; Kur'ân'ın Allah keliması olmadığı birtakım çelişkileri ve hayali cennet tasvirleri ile dolu olduğu bunun ise Tanrının keliması olamayacağını söylemiştir. Kur'ân'ın muciz olmadığını bir benzerinin getirilemeyeceği iddiasının doğru olmadığını, Kur'ân'ın tek başına delil olamayacağı söylemiştir. Râvendî insan aklını vahyin fevkinde bir konuma yükselttiği ve tek bilgi kaynağının akıl olduğunu kabul etmiştir. Ona göre insan akli şayet vahyi desteklerse vahiyde bir eksiklik meydana geleceği, ya da akıl nebinin tebliğlerine uygun sonuçlar elde ediyorsa nübüvvete gerek olmadığını şayet nebinin getirmiş olduğu tebliğ akılla çelişiyorsa bu durumda nübüvvetin batıl olduğunu peygamberlerin göz boyayıcı sihirbazdan ibaret olduğunu iddia etmiştir.¹⁷⁸

Nübüvvet kurumunu reddeden diğer bir şahsiyet ise Ebû Bekir er-Râzî dir. Râzî, insanın sahip olduğu akıl ile adalet duygusunu tesis edebileceğini, doğru ile yanlışın ayırt

¹⁷¹ Güç, "Sümeniyye", 33/132-133.

¹⁷² Ebû Mansûr Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd* (Ankara: TDV Yayınları, 2018), 236.

¹⁷³ Nesefî, *el-İ'timâd, fî'l-i'tikâd* (Kahire: Mektebetü'l-Ezheriyye, 2011), 241-242.

¹⁷⁴ Âlemi birbirine zıt iki kadim varlığın yarattığına inanan akım ve kişilere verilen genel ad. Mustafa Sinanoğlu, "Seneviyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 2009), 36/521-522.

¹⁷⁵ Vecihi Sönmez, "Nübüvvete Yapılan İtirazlar Bağlamında İbnü'r-Râvendî ve Nübüvveti İnkâr Düşüncesi", *Din Karşıtı Çağdaş Akımlar ve Deizm Sempozyum Bildiri Kitabı* (Van, Ensar Yayınları 2017), 271-279.

¹⁷⁶ Kādî Abdülcebbâr, *fî el-Muğnî ebvâbi't-tevhîd ve'l-adl* (Kahire, 1965), 16/411.

¹⁷⁷ İlhan Kutluer, "İbnü'r-Râvendî" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/179-184.

¹⁷⁸ Vecihi Sönmez, Nübüvvete Yapılan İtirazlar Bağlamında İbnü'r-Râvendî ve Nübüvveti İnkâr Düşüncesi, *Din Karşıtı Çağdaş Akımlar ve Deizm Sempozyum Bildiri Kitabı*, (Van, Ensar Yayınları 2017), 276.

edilmesinde peygambere ya da vahye ihtiyaç bulunmadığını iddia etmiştir.¹⁷⁹ Bu fikirleri sebebiyle İslam alimleri tarafından sık sık eleştirilere maruz kalmıştır.¹⁸⁰

Râzî, peygamberlerin getirdiği dinlerin kâinatla olan bilgilerini doğru bulmamakta insanların bu bilgilere deney gözlem, ilim ve sanatta temayüz etmiş kişilerden gelen bilgileri doğru kabul etmektedir. Nebîlerin tebliğ ettiği dinler arasında tutarsızlık olduğunu, kutsal kitaplar arasında da çelişkiler bulunduğunu bundan dolayı nübüvvetten gelen bilgilerin gerçeği yansıtmadığını ifade etmektedir.¹⁸¹ Nübüvvet kurumuna getirdikleri eleştirilerin dün olduğu gibi bugün de aynı hezeyanların devam ettiğini görmekteyiz. Bu eleştiriler aslından nübüvvet kurumunun ne kadar ehemmiyetli bir müessese olduğunu bizlere bildirmektedir. Çünkü sınırsız ve sonsuz bir güç olan Allah'ın varlığını ve birliğini sınırlı olan aklın tam anlamıyla idrak etmesi muhaldir. Dinin taabbudî emirlerindeki hikmeti sırf akılla açıklamanın acziyetini yaşamak, muhayyilesi sınırlı olan insanın bunu anlamasını beklemek boşuna zaman kaybından başka bir şey değildir. Olayın zihinlerde açıklığa kavuşturulabilmesi açısından şu örneğin verilmesi uygun olacağı kanaatindeyim. Şehitlik mertebesi gibi bir payenin sırf akılla izah edilebilmesi nasıl olur? Gözün gördüğü olay insanın bedeninin parçalanıp ruhunu teslim etmesidir. O, bedeninin sahibinin bu olayı hissetmeyip mekân değiştirmesinin izahını akıl nasıl yapar? Burada şunu belirtmekte fayda vardır. Elbette akıl insanın Rabbini tanıyabilmesi için en önemli nimettir. Ancak bu nimet gördükleri ile amel eder göremediği, ilminin yetmediği durumlarda ise peygamberlik müessesesi olmazsa olmaz bir konumda yer almaktadır.

Çalışmanın buraya kadar olan bölümünde peygamberlik kurumunun anlam ve mahiyet sahası irdelenmeye çalışılmıştır. Peygamberlerde bulunması vacip olan sıfatlara geçmeden önce peygamberlerin genel özelliklerinden bahsetmek faydalı olacaktır. Bunun için çalışmanın ikinci bölümüne *peygamberlerin genel özellikleri* ismin taşımaktadır.

¹⁷⁹ Ebû Hâtim Râzî, *A'lâmü'n-nübüvve* (Lübnan: Dârü's-Sâkî, 2003), 15-16.

¹⁸⁰ Mahmut Kaya, "Ebû Bekir Râzî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/479-485

¹⁸¹ Sönmez, *Nübüvveti Yapılan İtirazlar Bağlamında İbnü'r-Râvendî ve Nübüvveti İnkâr Düşüncesi*, s.282.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. PEYGAMBERLİK KURUMU VE PEYGAMBERLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Peygamberlik kurumunun dindeki kritik pozisyonu sebebiyle diğer insanlardan farklı olarak Allah ile olan ilişkişinden dolayı ve buna ek olarak insanlar arasında da müstesna bir yere sahiptir. Bu çift rolü ve statüsü sebebiyle diğer insanlardan farklı ekstra donatılara ihtiyaç duyacaktır. Peygamberin donatıldığı nitelikler muhataplarında güven uyduurmaya dönük olduğu gibi, dinin sıhhatini de eş zamanlı korumaya dönüktür.

Peygamberlerin seçilmiş olmaları,¹⁸² mucize göstermeleri, melek vasıtasıyla vahiy almaları böylece Allah'a muhatap olmaları onların özelliklerindendir¹⁸³. Son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v) cihanşümül bir nebî ve peygamber olarak vazifelendirilmesi sadece ona has bir özelliktir¹⁸⁴. Allah peygamberleri seçer ve onlara bir emir verir ve onlarla kanun gönderir. Söz konusu bu kanun ise bir sonra gönderilen peygambere kadar geçerliliğini korumaktadır. Allah tarafından gönderilen Peygamberlerin amacı aynıdır.¹⁸⁵ Bu konu üzerine düşünecek olursak Hz. Muhammed'e kadar olan tüm peygamberler de insanlığa aynı dini tebliğ etmişlerdir.

Peygamberlerin yöntemleri bağlamında farklılık olsa dahi gayeleri, insanlara Allah'ı anlatmaktır. Allah'ın dinini tebliğ etmekle görevli peygamberlerde bir takım genel ortak vasıfları vardır.

2.2. Peygamberlerin Sıfatları

Allah'ın insanlar arasından emir ve yasaklarını tebliğ etmeleri için gönderilen peygamberler seçilmiştir. Elbette ki insanlar arasından seçilen bu peygamberlerin diğer insanlardan üstün yönleri olmalıydı. İnsanların koşulsuz bu dini kabul edebilmeleri için, peygamberlerin

¹⁸² en-Neml 59

¹⁸³ el-Kehf 110; 21 el-Enbiya 3; 23 el-Mü'min 24,33.

¹⁸⁴ el-Enbiya 107.

¹⁸⁵ el-Maide 67; 7 el-A'raf 62,68.

insanlar katında zeki, güvenilir, doğru ve ahlak bakımından iyi insanlar olması gerekiyordu. Allah bundan dolayı seçtiği peygamberleri, kendi koruması altında terbiye ve himaye ederek¹⁸⁶ çeşitli kötülüklerden korumuştur. Tabii ki bu muhafazanın da bir sebebi vardır. Peygamberler gönderildikleri kavimlere en güzel bir şekilde örnek olmaları murat edilmiştir.¹⁸⁷ Eğer peygamberler Allah'ın güç ve kudretini takdir edemeyen birileri olsaydı, insan olmaları hasebiyle bazı günahları işleselerdi, insanlar nazarında, güvensiz kimseler olarak bilineceklerdi. Bu şekilde günah sadır olan ve ben peygamberim diyerek ortaya çıkması hiç inandırıcı olmayacak, insanları Allah'ın dinine davet edecek olan peygamberler için de bu durum çok daha sıkıntılı bir hal alacaktı.

Allah'ın vahyine muhatap olan peygamberlere diğer insanlarda olmayan bazı özellikler yüklenmiştir. Bu sıfatlar peygamberlerde bulunması gereken, onlardan ayrı düşünülemeyecek olan vacip sıfatlardır. Bu sıfatlardan bir tanesinin bulunmaması bile peygamberliğe halel getirebilir. Bu sıfatlar beş tanedir; *Sıdk*, *Emanet*, *Tebliğ*, *Fetanet* ve *İsmet sıfatları*'dır.

Peygamberler, Allah tarafından kendilerine sağlanan bu sıfatlar¹⁸⁸ sayesinde gönderildikleri dönemlere damgalarını vurmuş, bu sıfatların kendilerine olan getirileri sayesinde etraflarına çok fazla taraftar toplayabilmişlerdir. Özellikle Muhammed'e (s.a.v), Tanrı'nın kendilerine lütfu olan bu sıfatlar sayesinde cahiliye devri gibi, her türlü kötülüğü yapmaktan çekinmeyen, kız çocuklarını diri diri toprağa gömebilen, içkinin, zinanın kol gezdiği bir devirde, kendisinden asrı saadet (mutluluk çağı) diye söz ettiren bir çağa imza atmış ve arkasında karıncayı bile ezmekten imtina eden bir sahabe topluluğu, bir ümmet bırakmıştır. Tabi ki bu olanların hepsi Allah'ın yardımıyla, peygamberimizin üstün zekâsı ve ahlakı sayesinde meydana gelmiştir.¹⁸⁹

Peygamberleri bu denli öne çıkaran ve onların davalarında başarılı olmalarına vesile olan bu sıfatlardan, özellikle Kur'ân-ı Kerîm'i, çeşitli tefsirleri, kelim ilmi ve mezhepler tarihi ilmi ana kaynaklarına başvurmak suretiyle ayrıntılı bir şekilde açıklamaya gayret edilmiştir.

2.2.1. Sıdk

Yalan söz söylemenin karşıtı olan bu kavram sözlükte, doğru sözlü olmak, gerçekleri konuşmak, doğru bilgi aktarmak, sözünü tutmak, öğüt ve duygusal olarak içten, iş ve çalışma

¹⁸⁶ et-Tur, 92/48; Tâhâ 20/39.

¹⁸⁷ el-Mümtehine 60/4; ez-Zuhruf 43/59; el-Ahzâb 33/21.

¹⁸⁸ el-Hâkkâ; 69/44-47; el-Ahzâb 33/39; Âli İmrân 3/67; el-Enbiya 21/18-19; Yunus 10/16.

¹⁸⁹ Ebu Abdullah Muhammed b.Ahmed Kurtubî, *el-Camiu li ahkâmi'l-kur'an*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Buruc Yayınları, 2001), 11/296-297.

alanlarında dürüst olmak, sözle fiilin örtüşmesi gibi çeşitli anlamlara gelmektedir. Sıdk kavramının Arapçadaki kelime manası, *katılık, güç, sert ve şiddettir*. Düzgün ve doğru konuşmaya sıdk denmesinin sebebi, *kizb'in oluşturacağı yıkıma karşın doğru olanın güçlü olmasıdır*.¹⁹⁰ Peygamber (s.a.v), “sıdk”ı, insanda bulunan nefsin, meydana gelen olaylardan huzur ve mutluluk hissetmesi, şüpheyi kapılmaması (tuma’nine)¹⁹¹ ve birr (iyilik yapma, güzel davranışlar)¹⁹² olarak tanımlamıştır. “Sıdk” insanın fiillerinde şaibe, inanç boyutunda şüphe, amel ve davranışlarında hata ve noksanlık bulunmaması olarak tanımlanmıştır.¹⁹³

“Sıdk” kavramı Kur’ânı Kerimde; bazı farklılıklar da barındırarak iman ve salih ameller,¹⁹⁴ ahde vefa¹⁹⁵ doğru konuşmak, doğruluk,¹⁹⁶ Allah’ın verdiği va’dini gerçekleştirmesi, hak gerçek, kıymetli ve şerefli, yüce¹⁹⁷ gibi bazı farklı anlamlarıyla da kullanılmıştır.

“Sıdk” kavramı yukarıdaki tanımlamalara ek olarak Kur’ân’da ayrıca “kizb” ve “nifak” (ara bozan/iki yüzlü) kavramlarının tersi olan; “birr” (güzel amel, hayır, iyilik), “takva” (Allah’ın emir ve yasaklarından sakınma veya hassasiyet), “ihşan” (iyi davranma, iyilik etmek, bağışta bulunmak), “sedid” (doğru), “adl” (adalet, hakkaniyet uygun davranmak), ve “istikamet” (doğru yön vermek, dosdoğruluk)¹⁹⁸ kavramlarıyla aynı anlamlarda da kullanılmıştır.¹⁹⁹ Aynı zamanda sıdk, tehlikeli durumda dahi olsa doğruluktan asla ayrılmamaktır.²⁰⁰

Bu anlamların yanı sıra “sıdk” kelimesinin en yaygın anlam ve kullanımı “hakikati konuşmak”, niyetin istikamet üzere olması, söylem ve eylemlerin gerçeğe uygun ve doğru olması manasında ahlaki bir tanımdır. Sözcüğün bu anlamı “yazılan raporu derinlemesine araştırdılar ve doğru olduğunu (sadaka) anladılar” nev’inden günlük olarak kullanılan bu cümlede açık bir şekilde görülmektedir. Bu türlü cümleler sıdk’ın anlamlandırma noktasında kelimelerin ve sözlerin hakikatler ile bağdaşma düzeyidir.²⁰¹

Sıdk kavramı, çeşitli ayetlerde Allah’ın vaatlerini yapma özelliği anlamında da farklı bir tanım olarak ifade edilmekte olup, “*Rabb’in sözü sıdk (doğruluk) ve adalet bakımından*

¹⁹⁰ Karagöz v.dğr, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 592.

¹⁹¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/200

¹⁹² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/393.

¹⁹³ Karagöz v.dğr, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 593.

¹⁹⁴ el-Mâide 5/119.

¹⁹⁵ el-Ahzâb 33/23-24.

¹⁹⁶ Âli İmrân 3/95; el-En’âm 6/115.

¹⁹⁷ Meryem 19/50.

¹⁹⁸ Yusuf 12/26; el-Bakara 2/177; ez-Zümer39/33-34; el-En’âm 6/12;el- Ahzâb 33/170; et-Tevbe 9/43.

¹⁹⁹ Karagöz v.dğr, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: DİB Yayınları, 2015), 592.

²⁰⁰ Cürcânî, *Kitabu’t-tarîfât*, 13-14.

²⁰¹ Toshihiko Izutsu, *Kur’an’da Dini Kavramlar*, çev. Selahattin Ayaz (İstanbul: Pınar Yayınları, 2013), 159-160.

*tamamlanmıştır. O'nun kelimelerini değiştirebilecek hiç kimse yoktur. O hakkıyla işiten ve bilendir.”*²⁰² Sıdk kavramı Kur'ân-ı Kerîm'in isimlerinden biri olarak da geçmektedir. “*Sıdk (doğru olan Kur'ân)ı getirene ve onu tasdik edenlere gelince, işte müttakiler onlardır.*”²⁰³

Sıdk din ıstılahında, bireyin itikadi inancı, amelleri, söz ve davranışlarında dürüst ve samimi olması, hile ve desise yapmamasına da denir.²⁰⁴ Peygamberliğin zorunlu sıfatlarından olan sıdk, Peygamberlerin, doğruluk üzerine olduklarını ifade eder. Peygamberlerin ifadeleri hakikate aykırı olmayan beyanları tasdik edilmek içindir.²⁰⁵ Peygamberler gerek dini gerekse de dünyevi hususlarda doğru sözlüdürler. Onlar asla yalan konuşmazlar. Zira yalan, peygamberlerde bulunması gereken ismet ve emanet sıfatlarıyla bir arada bulunmaz.²⁰⁶

Peygamberler insanlar içinde en doğru ve güvenilir olan insanlardır. Katiyen yalan söylemez. Sadakat güvenilirlik ve doğruluk aslen her insanda olması gereken bir özelliktir, fakat bu sıfatın peygamberde bulunması vaciptir, zorunludur. Allah'ın elçilerinin sözlerinde asla yalan olmaz. Zira bu sıfat, peygamberlerin aldıkları vahyi ve ilahi ahkamı tebliğde, ayrıca verdikleri her haberde doğru olduklarını gösterir. Eğer peygamber için yalan caiz olsaydı Allah onları yalan üzere tasdik etmiş olurdu. Oysa bu durum muhaldir. Çünkü yalancıyı tasdik yalancılık sayılırdı. Bu ise Her türlü noksan sıfatlardan münezze olan Allah için düşünülemez bir husustur.²⁰⁷

2.2.2. Emanet

Peygamberlerde olması vacip olan dikkate değer bir vasıfta emanet sıfatıdır. Köken itibariyle emanet sözcüğü ile iman aynı kökenden gelmektedir. Emanet, gönlün huzur ve sakinliğe erişmesi, korku ve endişeden ise kurtulmasıdır. Köken olarak “emn” korku ve endişenin zıddı olarak tanımlanmaktadır. Emanet, “güven vermek” anlamında ihanet kelimesinin karşı anlamlarına gelmektedir. “*Mü'min*” sözcüğü *güven veren, inanmış olan, içten benimseyen ve emniyet hissi uyandıran kişi*”²⁰⁸ demektir.

Kur'ân'da kelime olarak emanet dört ayet-i kerimede çoğul iki ayeti kerimede ise tekil, anlamda kullanılmakta, aynı kökten gelmekte olan farklı fiil ve isim kalıplarıyla da kullanılmaktadır. Benzer kullanımları ile hadislerde de görülmektedir.²⁰⁹ Bunun yanında

²⁰² el-En'âm 6/115.

²⁰³ ez-Zümer 39/33.

²⁰⁴ Karagöz v.dğr, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 592.

²⁰⁵ Sâbü'nî, *en-Nübüvve ve'l-enbiyâ*, 58.

²⁰⁶ Ömer Nasuhi Bilmen, *Muvazzah İlm-i Kelâm* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1972), 185.

²⁰⁷ Ali Aslan Aydın, *İslam İnançları Felsefesi*, (Ankara:1964), 126-127.

²⁰⁸ İbn Manzûr, “n-b-e”; İsfehâni, *el-Müfredat*, 30; Cürcânî, *Şerhu'l-mevakıf*, 8/60.

²⁰⁹ Ali Toksarı, “Emanet” (Ankara: DİB.Yayınları, 2007), 11/81.

yine Kur'ân'da dini sorumluluklar, emanet olarak ve Tanrı'nın insanlara lütfetmiş olduğu idare ve yöneticilik, eşya ve malların yönetimi gibi iş ve sorumluluklar anlamlarında kullanılmaktadır.

İslami terim olarak dini literatürde ise emanet bir hayli kapsamı geniş bir kavram olup, bir bireye koruması için geçici bir süre verilmiş olan malın yanında, kira, ücret, ortaklık payı gibi parasal haklar ile maddi olmayan, iman ve ibadet gibi dini sorumlulukları, anlaşmaları, maddi ve manevi sağlığı, dünyalık serveti, mevki ve makam gibi ikamet edilen mesken ve aile mahremiyetlerine olan saygı, imkân ve kabiliyetleri, sözleşmeleri, nimet ve ikrama teşekkür, verilmiş olan selama cevap verme, diğer insanlardan alınan sırların açıklanmaması kabilinden uyulması gerekli olan dini, vicdani, sosyal sorumluluk ve kaideleri içine almaktadır.²¹⁰

Emanet, kelimesi ile peygamber kelimesi birbirinin benzeri mesabesinde olup yani “güvenilir” olması demektir. Üstelik emanet, günah işlememek yani “ismet” olarak da tarif edilmiştir. İsmetin kelime manası, peygamberlerin beşerî zaaf ve noksanlıklardan korunması demektir. Ulemânın tarifinde ismet, teklifi yerine getirmektir. Kabul dilen görüşe göre emanetin bu mana da kabul edilmesi vurgulanmıştır. Netice itibariyle de peygamberler insanların güven noktasında en önde gelen temsilcileri olmuş ve onlardan kesinlikle kötülük sadır olmamıştır.²¹¹

Peygamberlerin ortak sıfatı anlamındaki emanet, Allah'tan gelen vahiyleri herhangi bir değişikliğe uğratmadan aynı şekilde bireylere tebliğde bulunmaları anlamındadır. Peygamberler, kendilerine gelmiş olan ilahi emirleri değiştirmez ve onlara bir şey ilave etmemişlerdir. Çünkü Allah güvenilir olmayı peygamberliğin ön şartı olarak belirlemiş ve onları insanların en güvenilenleri yapmıştır. Peygamberlerde kesinlikle önemsememe ve suistimal tutumlar bulunmaz. Bu sebeple emniyet ve güven, peygamberde bulunması gereken önemli bir şarttır. Bu konuda Allah'ın vahyi şöyledir: “*O peygamberler ki Allah'ın gönderdiği emirleri duyururlar, Allah'tan korkarlar ve O'ndan başka kimseden korkmazlar.*”²¹²Gönderilmiş olan tüm peygamberler kendilerine Allah tarafından verilmiş olan görevleri en iyi şekilde yerine getirmişlerdir.²¹³

²¹⁰ Karagöz v.dğr, *Dini Kavramlar Sözlüğü* 639.

²¹¹ Said Havvâ, *el-Esas fi's sünne İslam Akaidi*, çev. M. Ahmet Varol (İstanbul: Aksa Yayınları, 1992), 16-17.

²¹² el-Ahzâb 33/39.

²¹³ İzutsu, *Kur'an'da Dini kavramlar*, 145.

Bu bağlamda hem sözlüklerde hem de emanet sözcüğünün yer aldığı ayetleri yorumlamaya çalışan müfessirler tefsirlerde bu kavramı özellikle dini terim anlamı olarak farklı görüşlere değinmiştir. Buna göre Bakara suresinde geçmekte olan, “*Şahsına verilmiş emaneti olan kimse, nezdindeki emaneti iade etsin*” tarzındaki ayeti kerimelerde kullanılan emanet ifadesi “bir kimseye koruması için bırakılan mal ve eşya” formunda gündelik dildeki kullanımı ile kastedilen dar manası yanı sıra bireyin sahip olduğu ve kendisine geçici bir süre olarak verilmiş olan ruhen, bedenlen ve finansal olanakları da içine almaktadır. Bilhassa Ahzâb 72.²¹⁴ ayet ile ilgili olarak farklı yorumlar yapılmış ve bu ayetteki anlamın, bu sıfatın “mârifetullah, dini vecibeler, ruhi ve bedeni kabiliyetler, okuma yazma” ve benzeri manalara işaret ettiği tezi iddia edilmiştir.”²¹⁵

Tâberî tefsirinde ise bu ayette kastedilen emanetin Tanrı’nın yarattıklarına göndermiş olduğu hakiki kurtuluş yolu, bu yolun sorumlu tuttuğu görev ve yükümlülükler olarak bildiren çok sayıda rivayet nakletmiş ve sonrasında ayette geçen emanet ile dini vecibe ve sorumlulukların ve farklı tüm emanet çeşitlerinin de anlatılmaya çalışıldığını belirterek görüş için en isabetli analiz ve yorum olarak ifade etmiştir.²¹⁶ Zemahşerî ve Fahreddin Râzî gibi diğer büyük müfessirler de bu ayetteki emanet kelimesinin “yükümlülük” anlamında kullanıldığını iddia etmektedirler. Bunun sebebi ise onların görüşüne göre bir kişiyi sorumlu tutmak demek onun kendisinde bulunan tabiatına aykırı olarak davranışlarda bulunmasını istemek anlamına gelmektedir. Ayette geçen göklerin, yerin ve dağların kabul noktasında çekindiği emanet olarak bu husus tanımlanmaktadır. Şayet insanların dışında olan varlıklar hangi amaç ile yaratılırsa o yönde hareket etme durumundadır, kendi yaratılışlarına uygun olmayan, aykırı şekillerde davranamazlar. Hatta bu bağlamda meleklerin yapmış oldukları ibadetlere bile yükümlülük sonucunda olmayan ve insanlarda bulunan yemek ve içmek gibi yaratılmış oldukları tabiatın gerekliliğidir.²¹⁷

Bütün peygamberler şahsiyetleri itibarıyla son derece güvenilir kişilerdir. Onlarda emanete riayet etmeme gibi davranışların görülme ihtimali yoktur. Dolaylı olarak Allah’ın bireylere açıklanmak üzere peygamberlerine vahyettikleri ile ilgili olarak ufak değişiklikler bile yapmaz, bu şekilde bir şeyi aklının ucundan bile geçmesine izin verilmez. Allah’tan gelen emanetler için bu kadar titiz davranan peygamberler, elbette ki diğer insanların kendilerine bırakmış oldukları emanetler konusunda da aynı şekilde titiz bir tutuma sahiptirler. Bu

²¹⁴ el-Ahzâb 33/72.

²¹⁵ Toksarı, “Emanet”, 11/81.

²¹⁶ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 3/63.

²¹⁷ Toksarı, “Emanet”, 11/81-82.

sebeple hiç kimsenin vermiş olduğu bir sırrı açıklamaz ve hiç kimsenin emanet verdiği eşya üzerinde tasarrufta bulunmazlar.²¹⁸

Allah tarafından gönderilen her peygamber son derece güvenilir kimselerdir. Peygamberler, Allah tarafından kendilerine tebliğ etmeleri için gönderdiği mesajlara riayetsizlik etmemelerinin yanı sıra kendilerine teslim edilmiş olan emanetlere de asla halel getirmezler. Allah'tan kendilerine tevdi edilen emaneti (vahyi) insanlara tebliğ hususunda günahsızdırlar. Bu konuda Âl-î İmran süresi 161. ayetinde Allah Teâlâ: *“Peygambere emanete riayetsizlik yaraşmaz. Kim emaneti yerine getirmezse, kıyamet günü yaptığı yanlışın günahı boynuna asılı olarak gelir.”* buyurmaktadır.²¹⁹ Emanet olan vahyi herhangi bir değişikliğe sokmak ya da gereğini yerine getirmemek aynı anda Allah tarafından itâb ve cezalandırmaya maruz kalılabileceği için kesinlikle emanetin korunması ve gereğinin yapılması gereken bir yükümlülüktür. Bunun aksi söz konusu olamaz ve olmamaktadır.

Emanete tam ve eksiksiz bir şekilde riayetin en güzel örneklerini son peygamber olan Muhammed (s.a.v)'e inen vahiyde kendisinin aleyhinde bile olsa tebliğ etmesi ile görüyoruz. Hz. Muhammed (s.a.v)'e Kur'an'da itablarla ilgili çeşitli surelerde örnekleri bulunmaktadır. Bunların biri Abese süresinin başlangıç kısmında olan ayetler, Ahzâb süresinde bulunan 67-68. ayetlerde Allah'tan geldiği şekilde tebliğ etmiş, güvenilirliğini ortaya koymuş başka bir deyişle emanete riayet etmiştir. Zira Necm süresinde şöyle buyruluyor: *“O kendi heva ve hevesinden bir şey konuşmaz, ancak kendine vahy edileni söyler.”*²²⁰

İslam tarihine baktığımız zaman peygamberlikten önce “el-Emin” olarak isimlendirilen Muhammed (s.a.v) emanete o derece bağlı bir insandı ki hicret yolculuğuna çıkma aşamasında bile öncelikle müşrikler tarafından kendisine emanet olarak teslim edilen emanetleri maliklerine ulaştırması için damadı Ali'yi (r.a) Mekke de bırakmış emanetlerin yerlerine ulaşmasını sağlamıştır. Bu durum hem maddi hem de manevi emanet konusunda Hz. Muhammed (s.a.v)'in ne kadar hassas bir şahsiyet olduğunu bizlere göstermektedir.

Kur'an-ı Kerim'de geçmişte yaşayan elçilerin emanet ile alakalı özelliklerini anlatan birden çok ayet bulunmaktadır. Örneğin Hûd (a.s), gönderilmiş olduğu kavme şunu söylemişti:

*“Size rabbimin vahyettiklerini tebliğ ediyorum ve ben sizin için güvenilir bir nasihatçiyim”*²²¹ yani *“Ey kavmim, ben sizlere, rabbimin bana tebliğ etmemi*

²¹⁸ Muhammed Emin Er, *Allah Katında Din* (Ankara: Arı Sanat Yayınevi, 2005), 86-87.

²¹⁹ Şimşek, *Kur'an'ın Ana Konuları*, 99.

²²⁰ en-Necm 53/4.

²²¹ el-A'râf 7/68.

emrettiği şeyleri tebliğ ediyorum. Sizleri Allah'a ibadet etmeye davetimde bir nasihatçıyım. Öğüdümü kabul edin. Ben, Allah'ın, bana emanet ettiği güvenilir bir kimseyim. Yalan söylemem. Allah'ın vahyini ne eksiltir ne de ona bir şey katarım."²²²

Aynı şekilde Şuarâ süresinde Nûh, Hûd, Lût, Salih, ve Şuayb gibi bazı nebilerin kendi milletlerine, "*Muhakkak ben, size gönderilen emin bir elçiyim*"²²³ dedikleri ifade edilir. Mevdûdî, peygamberlerin Şuara suresinde verdikleri ortak cevaplara şöyle bir yorum getirmektedir: Bu ayetlerde iki farklı anlam bulunmaktadır. **Birincisi:** "Ben size sadece Allah'ın göndermiş olduğu vahyi aktarıyorum. **İkincisi** ise; ben zaten dürüst, namuslu ve güvenilir olarak bildiğiniz bir resulüm. Sizinle aramızda olan insani ilişkilerimde bile hem dürüst hem de güvenilirken, Allah'ın bana göndermiş olduğu Mesajı iletmede nasıl güvenilmeyen ve yalancı olabilirim? O halde, size getirmiş olduğum vahyin de gerçekliği konusunda güvende olabilirsiniz." ²²⁴

Âyetlere baktığımızda söz konusu peygamberler kendilerini emin olmakla vasıflandırmaktadırlar. "*Muhakkak ben, size gönderilmiş emin bir elçiyim*" cümlesi bunun örneğidir. Nûh peygamber kavmine bu şekilde cevap vermişti. Hâlihazırda o yaşadığı kavim içinde aynı Muhammed'in Kureyşliler içinde güvenilir tanınması gibi, doğruluk ve emin olmasıyla ünlenmiştir. Buna göre tahmini olarak "Ben size karşı daha önceden de emin ve doğru sözlüydüm. O zaman bugün beni niye yalancılıkla itham ediyorsunuz?" demiştir.²²⁵ Sizin içinizde emanetle tanınmış ve kendisiyle gönderildiğim şeyi tebliğ etmek üzere emin bir elçiyim."²²⁶

Mûsâ peygamber, Mısır'a Medyen'den dönerken peygamberlik kendisine gelince Firavun'un kavmine şu şekilde hitap etmiştir: "*Allah'ın kullarını bana bırakın. Çünkü ben size gönderilmiş emin bir peygamberim.*"²²⁷ Ayetin açıklaması olarak, kendisinin güvenilmesi gerekli olan bir Resul olduğunu bildirmiştir. Konuştuğu sözleri kendi nefsinden uyduran biri olmadığını belirtmiştir. Buna ek olarak çıkar ve heveslerine göre nebilik iddia etmediğini, Allah'a herhangi bir nispet yapmadığını belirtmiştir. Konuştukları itimat edebilirsiniz. Ben, Allah katından gönderilen mesajları noksansız olarak sizlere bildiriyorum. Mûsâ'nın anılan konuşmaları tebliğ etme dönemindeki konuşması özellikle

²²² Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 30/69.

²²³ eş-Şuarâ 42/105, 123,141,160,178.

²²⁴ Mevdûdî, *Tefhimu'l-kur'an*, 3/284.

²²⁵ Fahrreddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr ev mefâtihu'l-ğayb*, 17/355-356.

²²⁶ Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîrül-münir*, çev. Hamdi Arslan (İstanbul: Risale Yayınları, 2005), 10/207.

²²⁷ ed-Duhân 44/18.

dikkatleri celbeden bir husustur.²²⁸ Peygamberliğin ilk yıllarında Hz. Musa güvenilirliğini ortaya koyuyor.

Allah tarafından gönderilen tüm nebîler ve peygamberler emin, güven duyulan dürüst ve mümtaz şahsiyetlere sahip kişilerdir. Onlar şahsi olarak ve peygamberlik görevleri ile ilgili nahoş bir durum asla meydana gelmez. Bunun nedeni, Allah'ın, ilahi vahiy, göndermesi ve peygamberlik görevini lâkayt kişilere değil, her bakımdan emin ve dürüst kullarına tevdi etmiştir. Elçilerini bu şekilde şahsi özellikleri olarak sadık, emin ve dürüst kullarının arasından seçerek görevlendirir. Şüphesiz ki Allah elçilik makamına kimlerin en uygun ve bu görevi en güzel şekilde yerine getireceğini bilen ve takdir edendir.

Kur'ân-ı Kerîm'den anladığımız kadarıyla Allah'ın vahyini tebliğ konusunda peygamberlere emanet sıfatı verilmektedir. Bunun yanında peygamberlerin, peygamberlikten önceki ve sonraki hayatlarına baktığımızda emanet sıfatını açık bir şekilde onlarda görebiliriz. Özellikle bu sıfatta da en seçkin örneği Muhammed peygamberlikten önceki el-Emin ismini alarak bizlere göstermiştir. Peygamberlerin emanet sıfatlarının en açık bir şekilde görüldüğü yer Allah'ın vahyini tebliğ esnasıdır. Tebliğ peygamberlerde bulunması zorunlu sıfatlardan bir tanesidir. Tebliğ sıfatı incelemeye çalışılacaktır.

2.2.3. Tebliğ

Lügatte “b-l-ğ” kökünden gelmekte olan tebliğ, ulaştırmak, götürmek, bildirmek taşımak ve eriştirmek gibi anlamlara gelmektedir. İstılaha göre, peygamberlerde olması gerekli olan vücubiyet kesbenden vasıflardan biri olan tebliğ nebîlerin, vahiy kanalıyla Allah'tan gelmekte olan rahmani hükümleri eksiltmeden, gizlemeden aynı zamanda hiçbir ilave etmeksizin aynı şekliyle diğer kişilere bildirmesine denir.²²⁹

Peygamberlik vazifesine mazhar olan bütün nebîler hedef kitlelerini ikna etmek için kendilerine deliller verilmiştir. Delillerden bazen bir, bazen de daha fazla mucizeler olmuştur. Hz. Muhammed'e birden fazla mucizeler verilmiş olmakla beraber en önemlisi hiç şüphesiz Kur'ân'dır.²³⁰ Peygamberler aldıkları vahyi tebliğ konusunda serbest değildirler. Peygamberler görevlerini ifa etme hususunda emirlere tabii olmakla yükümlüdür. Dolayısıyla vazifeye itaat hususunda ortaya çıkabilecek hatayı Allah'ın affetmesi söz konusu olamaz.²³¹

²²⁸ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, 6/38.

²²⁹ İsmail Karagöz v.dğr, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 639.

²³⁰ Havva, *el-Esas fi's sünne İslam Akaidi*, 17-18.

²³¹ el-Hâkkâ 69/44-46.

Tebliğ görevini gizlemeye mahal vermeden herhangi bir ilave yapmadan, tam olarak ve kusursuz bir şekilde ifa etmeleri, nebilerin asli vazifesi ve sıfatıdır.²³² Tebliğ görevlerini ifa ederken hiçbir sorumluluk ve fedakârlıktan sakınmamış, gerektiğinde bu mukaddes görevi yerine getirmek için hayatlarını ortaya koyarak bir an bile olsun geri durmamışlardır. Hiçbir peygamberin Allah'tan vahiy yoluyla aldığı mesajları kişilere tebliğ yapmaması mümkün değildir.²³³

Tebliğde bulunmasında asıl amacı bireylerin Allah'a karşı olabilecek itirazları ortadan kaldırarak Allah'a muhalif bir mazeret ile müdafaa etme olanaklarının ortadan kaldırılmasıdır. Hiçbir insan kendisine tebliğde bulunulduğu halde özür beyan edemez. Din tüm açıklığı ve kemali ile Allah'ın murat ettiği şekilde peygamberleri vasıtası ile bireylere tebliğ edilmiştir.²³⁴ Tüm peygamberler, tebliğ görevlerini hakkı ile yapmak amacıyla çeşitli meşakkat ve çileler ile mücadele etmişlerdir. Hatta bazı peygamberler bu vazife uğruna hayatlarını feda etmişlerdir. Peygamberler, maruz kaldıkları ve karşılaştıkları kötülükleri mümkünse elleriyle veya güçleri yetmediği durumlarda ise dilleriyle düzeltmeye çabalamışlardır.

Peygamberler adalet ile hükmeden ve adaletle davranan kişilerdir. Onlar adil olmayan hiçbir iş ve olgu gerçekleştirmezler. Peygamberler, Allah tarafından kendilerine verilen görevlerden azledilmezler. Peygamberlik çalışma veya ilimle elde edilme imkânı yoktur. Allah bu görevi dilediği kişilere vermiştir. Peygamberler Allah tarafından seçilmiş olan, seçkin şahsiyetlerdir; soy ve kökenleri bakımından asildir. Güzel ahlaklıdırlar. Yaratılış ve de görünüşleri de güzeldir. Allah'tan başka hiç kimseden korkmaz ve çekinmezler.²³⁵ Nebiler hesap günü, yalnız Allah'ın dinini insanlara tebliğ edip etmediklerinden sorguya çekileceklerdir. *“Kendilerine elçiler gönderilenlere de mutlaka soracağız, gönderilen peygamberlere de elbette sual açacağız.”*²³⁶ ifadesi en önemli hüccettir. Lakin peygamberlere yöneltilen bu sualin, sıkıntıya düşürmek, tekdir etmek, anlamında bir sual mesabesinde olmadığını unutmamak icap eder. Çünkü verilen vazife hakkıyla tebliğ edilmiş, kesinlikle gölgede kalan, açıklanmamış bir taraf kalmamıştır.

Peygamberlerin asıl vazifelerinden biri tebliğdir. Peygamberler, Tanrı'nın tevdi ettiği hakikatleri etrafındaki insanlara açıklamak, toplumlarına ilan etmekle mükelleftirler. Tebliğ,

²³² Gölcük - Toprak, *Kelam (Tarih-Ekoller-Problemler)*, 343-344.

²³³ Karagöz v.dğr, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 639.

²³⁴ Gölcük - Toprak, *Kelam (Tarih-Ekoller-Problemler)*, 343-344.

²³⁵ İsmail Karagöz, *İnsanın Dine olan İhtiyacı ve İslam* (Ankara: Kar Yayınları, 2001), 113-114.

²³⁶ el-A'râf 7/6.

propaganda, slogan, beyin yıkama ve kışkırtma manalarına gelmediği gibi baskı ve zorlamayı da ihtiva etmez. Sadece dinlemeyi bilen hedef kitleye verilen mesajların ulaştırılmasından ibarettir. Ayrıca “Kul!” “Yani “de ki” lafzıyla gelen ayetler peygamberlerin tebliğ ile görevli olduğunu bizlere de açıkça göstermektedir.²³⁷ Zaten “*Peygambere düşen sadece apaçık tebliğdir.*”²³⁸ Önceki nebiler gibi son peygamber Hz. Muhammed’de Yaratıcının tebliğ emrine eksiksiz uymuş, son haccında dini İslam-ı tebliğ ettiğine yönelik oradaki bulunan insanları şahit tutmuştur. Kur’ân’da Allah, nebilerin tebliğ görevi ile alakalı şöyle buyurmaktadır:

*“Ey peygamber; Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu (tebliğ görevini) yapmazsan O’nun mesajını iletmemiş olursun. Allah; seni insanlardan korur. Muhakkak ki Allah, kâfirler güruhunu hidayete erdirmez.”*²³⁹

Allah, Yahudilik ve Hristiyanlıkta kişilerin sorumluluk ve yükümlülükleri karşısında akliselim hareket edenlerin bulunduğunu ve birçoklarının tutum ve davranışlarının olumsuzluğunu belirttikten sonra, ilahi mesajları muhataplarına ulaştırma görevini muhatap bulunduğu kişilerin tavır ve eylemlerine göre sınırlanamayacağını belirtmekte ve Hz. Muhammed’den elçilik görevini noksansız yapmasını istemektedir.²⁴⁰ “Şayet tebliğ görevini yapmazsan Allah’ın muradını insanlara ulaştırmamış olursun” diye meâlen çevrilen ayetlerde yer almakta olan olumsuzlukta, sonuçların aynı içeriğe sahip olduğunu düşünen müfessirler, bu kelime ile neyin anlatılmak istendiği noktasını araştırmışlardır. Müfessirlerin çoğunluğu bu ayetin anlatmak istediği mananın “*Şayet Allah’ın mesajının bir parçasını dahi tebliğ etmezsen onu hiç tebliğ etmemiş sayılırsın.*” olduğu görüşünde birleşmişler. Böyle yorumlamanın eksik olduğunu düşünen Râzi’nin görüşüne göre, burada belirtilen asıl kastın, bu görevi yaparken sonuçların ne kadar ağır olabileceğinin altını çizmektir. Bu nedenle, onu yerine getirmeyenin tebliğ vazifesini yapmamanın en şedid yaptırımı olduğuna işaret edilmiştir.²⁴¹

Diğer bir ayette ise Allah Teâlâ şu şekilde buyurur:

*“Onlara va’d ettiğimizin bir kısmın sana göstersek de senin canını alsak da senin vazifen sadece tebliğ etmektir. Hesap görmekse bize düşer.”*²⁴²

²³⁷ Tahsin Görgün, *İslam’a Giriş* (Ankara: DİB.Yayınları, 2006), 172-176.

²³⁸ en-Nûr 24/54; el-Ankebût, 29/18.

²³⁹ Âl-i İmrân 3/67.

²⁴⁰ Karaman v.dğr., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, 1/436-440.

²⁴¹ Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr ev mefâtihu’l-ğayb*, 15/48-49.

²⁴² er-Rad 13/40.

Allah, Peygamberine şu şekilde buyurur:

“Senin dūřmanlarına va’detmiř olduėumuz horluk ve azabın bir kısmını sana dūnyada gōstersek de bundan ōnce senin canını alsak da senin vazifen sadece, tebliė etmektir. Biz seni, ancak Allah’ın risāletini onlara tebliė edesin diye gōnderdik ve sen de sana emredileni tebliė ettin. Onları hesaba çekmek ve cezalandırmaksa bize dūřer.”

Benzer řekilde Allah, bir bařka ayeti kerimede řu řekilde uyarıyor: *“Sen ōėūt ver, çünkü sen ancak bir ōėūtçüsün.”*²⁴³ Peygamberlerin tebliė görevini anlatan bir diėer ayette de bu tebliėin hangi metotla yapılması gerektiėine dair vurgu yapılmaktadır. *“Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel ōėūtle çağır ve onlarla en güzel bir biçimde mücadele et. řüphesiz senin rabbinin yolundan saparı bilendir ve hidayete ereni de bilendir.”*²⁴⁴

Yukarıda bahsedilen emir, İslam dininin tebliğ edilmesi ile ilgili kişiler için oldukça değerlidir. Ehemmiyetine binaen burada řu iki kavram: “Güzel ōėūt” ve “Hikmet”dir. Hikmet; bireyin tebliği esnasında basiretli ve dikkatli olma durumunu ifade eder. Bu duruşu bilinçsizce yapmaması tavsiye ve telkin edilir. Hikmet, hitap edilmiş olan bireyin zihninin, seviyesinin ve bulunduğu şartları göz önüne alması ve ilahi mesajları durumlarına uygun olarak iletilmesini gerektirmektedir. Bu durumdan hariç olarak aynı yöntem her bireye veya her kitleye uygulanmayarak, tersine ōnce muhatap olan kişinin hastalıklı olan görüş, dūřünce veya ōzür teşhis edilmeli, bu teşhisin sonucuna göre zihninin ve kalbinin uyarılması ve tedavisi gerçekleştirilmelidir.

“Güzel ōėūt” kavramı ise iki noktayı bilhassa vurgular: Birinci nokta, bireyin muhatabını yalnızca mantıklı ikna yöntemleriyle birlikte aynı anda duygularını cezbetmek suretiyle de inandırma çabasında olmaktır. Aynı metotla birey yalnızca sapıklıklar ile kötülüklerin yasaklanması konusuna dikkat edilmelidir. İnsan tabiatında var olan kötülük aleyhtarı davranışı, karşısında bulunan insana da uyandırmaya çaba harcamalıdır. Bu kötü davranışların sonuçlarını da muhatabına gōstererek uyarmalıdır. Bunun yanı sıra karşısındaki bireyin hidayete ulaşması, iyi amel ve davranışların ise mükemmel olduğu mantıklı olarak kabul ettirmek için çabalamalıdır. Bununla da kalmayıp aynı anda bu davranışı sevdirmek için de gayret gōstermelidir. İkinci nokta ise; tavsiye verenin karşısındakinin mutluluk ve refah düzeyini dūřündüğünü gōstererek farklı bir yöntemde

²⁴³ İbn Kesir, *Muhtasar İbn-i Kesir Tefsiri* (*Kur’an-ı Kerim’in Hadislerle Tefsiri*, 4/173-174; Zuhaylî, *et-Tefsirül-münir*, 10/163-165.

²⁴⁴ en-Nahl 16/125.

olmalıdır. Tavsiye veren kimsenin karşısındaki insanı küçük görmesi veya şahsi üstünlüğü ile övündüğünü hissettirecek bir davranış içinde de olmamalıdır. Tersine karşıdaki birey, tavsiye veren kimsenin kendisini düzeltmeyi amaçladığını ve bu yolla mutluluğa ulaştırmaya gayret ettiğini hissetmelidir.²⁴⁵

Her ümmete, her kavme kendilerine dini tebliğ etmeleri için peygamber gönderilmiştir. *“Andolsun, biz her ümmete: ‘Allah’a kulluk edin ve tağuttan kaçının’ (diye tebliğ etmesi için) bir peygamber gönderdik.”*²⁴⁶ Yani, “Siz işlediğiniz günahlara ‘Allah’ın dileği böyle’ diye özür öne sürerek kurtulamazsınız, çünkü biz her ümmete

*‘Benden başkasına kulluk etmeyin, tağuta uyup, ona itaat etmeyin’ diye tebliğ eden bir peygamber gönderdik. Bunun yanı sıra sizi, daha önceden amellerinizi ve sapıklıklarınız için özürler bulmaya çalışıyorsunuz, yoksa size gönderdiğimiz resullerin size dini tebliğ etmek yerine, sizi zorlaması gerektiğini mi söylemek istiyorsunuz?”*²⁴⁷

Peygamberlerde vazifelerini ifa ederken beden ve ruhsal yönden herhangi bir sıkıntı söz konusu değildir. Hedef kitlesinin kendilerinden çekinip kaçmasına sebep olacak cüzzam, çeşitli bedensel kusurlar ve ruhi dengeyi bozan arızalar gibi eksikliklerin onlarda bulunması durumu söz konusu değildir.

Elçiler insan olmaları hasebiyle, yerler, içerler, uyurlar, evlenirler, aile ve çocuk sahibi olurlar, hasta olurlar ancak onların hastalıkları ikrah ettirici türden değildir. İstisnai olarak Hz. Eyyûb için bazı sıkıntıların arız olması ilahi hikmet gereğidir. Eyyûb peygamber hakkında ilahi nida şu bağlamdadır: *“Eyyûb da ‘başıma bir bela geldi, sana sığındım, sen merhametlilerin en merhametlisin”* diye Allah’a niyaz da bulunmuştu.

*“Bizde onun duasını kabul etmiş ve başına gelenleri kaldırmıştık. Katımızdan bir rahmet ve kulluk edenlere bir hatıra olmak üzere, ona tekrar ailesini ve onlarla birlikte bir katını verdik.”*²⁴⁸

Yukarıda da ifade edildiği gibi Kur’ân’da elçilerin tebliğ görevi hakkında çok sayıda ayet-i kerime mevcuttur. Bu ayetlerin hepsini açıklamalarına ve tefsirlerine başvurarak verilmesi burada zor görünmektedir. Onun için ayetlerden bir kısmının daha mealini vererek peygamberlerde bulunması zorunlu sıfatlardan olan tebliğ konusuna son verilecektir.

²⁴⁵ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 3/70.

²⁴⁶ en-Nahl 16/36.

²⁴⁷ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 3/25.

²⁴⁸ el-Enbiya 21/83-84.

“Bunun üzerine onlardan yüz çevirdi ve dedi ki: Ey kavmim; andolsun ki, ben Rabbimin bana vahyettiklerini size tebliğ ettim. Ve nice öğüt verdim. Öyleyse ben, küfredenler kavmine nasıl tasalanırım?”²⁴⁹

“Ey âdemoğulları; içinizden size ayetlerimizi anlatan peygamberler gelince, her kim ki sakınıp düzelirse; artık onlar için bir korku yoktur ve onlar üzülecek de değildir.”²⁵⁰

“Eğer yalanlarsınız, sizden önceki ümmetler de (peygamberlerin çağrısını) yalanlamışlardır. Peygambere düşen ise, yalnızca apaçık bir tebliğdir.”²⁵¹

“Şayet onlar, sırt çevirecek olurlarsa, artık biz seni onların üzerine bir gözetleyici olarak göndermiş değiliz. Sana düşen yalnızca tebliğdir. Gerçek şu ki, biz insana tarafımızdan bir rahmet tattırdığımız zaman, ona sevinç duyar. Eğer onlara kendi ellerinin takdim ettikleri dolayısıyla bir kötülük isabet ederse, bu durumda insan bir nankör kesiliverir.”²⁵²

“Artık sen, öğüt verip hatırlat. Sen yalnızca bir öğüt verici bir hatırlatıcısın”²⁵³

“Ey cin ve insan topluluğu; içinizden size ayetlerimi anlatan, bu gününüzün gelip çatmasından sizi uyaran peygamberler gelmedi mi? Derler ki: Ey Rabbimiz, kendi hakkımızda şahidiz. Dünya hayatı onları aldattı da gerçek küfredenler olduklarına kendi aleyhlerinde şahitlik ettiler.”²⁵⁴

Sıfatların genel bir çerçevede değerlendirdiğimizde sıdk sıfatı, emanet sıfatını emanet sıfatı da tebliğ sıfatını kapsayan bir durum arz etmektedir. Bu sıfatlar zincir halkaları misali birbirine tamamlayan silsiledir. En başta emanet vardır. Onu sıdk sıfatı tamamlar, her ikisinin de devamı niteliğindeki tebliğ gelir. Tebliğ, emanete riayet neticesidir. Bu sıfatlar ise doğruluğun ve güvenilirliğin şubesi mesabesindendir.

Tüm bu sıfatların hakkıyla uygulanabilmesi ve özellikle tebliğin aksamadan yürümesi için “fetânet” (zeki ve hikmet sahibi) sıfatının bulunması zorunlu görünmektedir. Bu durumda incelenecek olan diğer bir sıfat da fetânet sıfatı olacaktır.

²⁴⁹ el-A'râf 7/93.

²⁵⁰ el-A'râf 77/3.

²⁵¹ el-Ankebût 29/18.

²⁵² eş-Şûrâ 42/48.

²⁵³ el-Gaşiye 88/2.

²⁵⁴ el-En'âm 6/130

2.2.4. Fetânet

Peygamberlerde bulunması gereken sıfatlardan biri de fetânettir. Fetânet kelimesi “Fe-te-ne” sözcüğünün mastarı olup bu sözcüğün anlamı ise, zekilik, akıllılık uyanıklık anlamındadır. Akılsızlık, ahmaklık ya da yavaş anlama kabiliyetinin tam zıt anlamıdır.²⁵⁵ Akıl zenginliği, kavrayış gücü ve çabuk kavrayış, zeki ve hikmet sahibi olmaktır. Delil getirme gücüne sahip olma demektir.²⁵⁶ Peygamberler gönderilmiş oldukları toplumların arasında gerek zekâ gerekse fizik, meslek ya da mizaç ve ahlâk güzellikleri açısından kusursuz, şahsiyetli ve cesaretli kişilerdir. Fetânet, zekâ üstünlüğü, anlama kabiliyetine ek olarak hassasiyetli şekilde şuuru, zihin açıklığı, duyarlılık ve hızlı kavrama yeteneklerini ifade etmektedir.²⁵⁷

Fetânet, peygamberlerin her sorulan soruya anında doğru cevap vermeleri şeklinde kendisini gösterir. Cevap verememe gibi bir durum yoktur. Her zeki ve akıllı insan her sorulana cevap veremeyebilir; farkları budur. Peygamberlerin, Allah’a elçilik yapabilmesi için, üstün zekâsı, güçlü hafızaları ve dikkat kabiliyetlerinin yüksekliği gibi nitelikleri kendilerinde bulunması gereklidir. Bunun nedeni âlemlerin Rabbi olan Allah, şaşkın, unutkan, aptal, hantal, dikkatsiz ve ruhsuz kişileri peygamber olarak seçmekten münezzektir.²⁵⁸ Peygamberlerin akıl ve zekâ açısından kusur sayılabilecek küçük bir rahatsızlıkları bile olsa, bu kadar zor ve ağır görevleri başarabilme olasılıkları olmazdı. Bundan dolayıdır ki peygamberin hiçbirisi ahmak veya akıl noksanlığı gibi bir özre sahip olma ve bununla birlikte herhangi bir hastalık tarafından akıllarının zarar görmesi gibi bir durum söz konusu değildir.²⁵⁹

Bütün peygamberin, şerefli ve yüce olmasına ve şahsiyetlerine ek olarak ağır ve sorumluluk düzeyi yüksek olan peygamberlik görevini noksansız olarak ve mükemmel şekilde yapabilmesi için, bu şekilde üstün bir zekâ ve kabiliyetlere malik olması gerekmektedir. Ters bir durumda, vazifelendirildikleri toplumlara sağlam delil ortaya koyamayıp birey ve toplumları ikna etmek için gerekli güzel mücadeleleri yapamayabilirler ve kendi peygamberliklerine inanan insanlara irşat edip onları hak ve hakikate yönlendiremezler.²⁶⁰

²⁵⁵ Bağçeci, “Rasûl”, 5/198-199.

²⁵⁶ Necati Şahin, *Peygamberlik ve İsmet Sıfatı* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 44.

²⁵⁷ Karagöz v.dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 180.

²⁵⁸ Er, *Allah Katında Din*, 89-90.

²⁵⁹ Mes’ûd b. Ömer Tefâtânî, *Şerhu’l-makâsîd*, 198.

²⁶⁰ H. Mehmet Soysaldı, *Kur’an Semantiği Açısından İnançla İlgili Temel Kavramlar* (İzmir: Çağlayan Yayınları, 1997), 48.

Peygamberler, mümtaz kişiliğe sahip olan şahsiyetlerdir. Onlar için zayıf akıl veya hafıza ve gaflet gibi eksiklik göstergesi olan sıfatların caiz olması söz konusu değildir.

Kıyâme suresinde²⁶¹ ifade edilen durum göre Hz. Peygambere vahiy gelirken ezberlemek amacıyla dilini Kur'ân okuyarak hareket ettirmesi kendisinin zekâsının eksikliğinden değildir. Bilakis bu durum onun sorumluluk duygusunun gelişmişliğindendir. Aynı şekilde vahiy daha tamamlanmadan, ayetleri okumak için gayret etmesi, peygamberin zeki olduğunun açık bir göstergesidir. Çünkü peygamberimiz, bu şekilde zaten Allah'ın yardımı ile hafızasına yerleşmekte olan vahyi, kendisi de ezberinde tutmak için çabalamaktadır.

Gerçekten de peygamberlerde var olan duyu organlarının işlevi çok güçlü, dikkat düzeyleri keskindir. Kişilerin hareket ve davranışlarını yüksek isabet derecesi ile değerlendirebilirler. Bilinç düzeyleri Allah Teâlâ'nın nuruyla apaçıktır. Peygamberler için gaflet ve benzeri sıfatlar söz konusu değildir. İyi olanı kötünden, güzel olanı çirkinden, doğru olanı yanlıştan haklı olanı ise haksızdan ayırt edebilme noktasında diğer insanlardan daha yetenekli, çok daha hızlı düşünebilen kişilerdir. Onlar art niyetli insanların hile ve oyunlarına aldanmazlar. Peygamberler yaşadıkları toplum ve yöneticiler tarafından birçok baskıya maruz kalmış, fakat normal şartlarda birçok insanın aldanabileceği komplolara aldanmamışlardır. Onlara yapılan ya da yapılmaya çalışılan kötülük ve kaba davranışlar için tasarlanmış tuzak, hesap ve planlar hiçbir şekil ve zaman hedefine ulaşamamış, bu sebeple kendilerine düşman olanlar her zaman ani karar vermek zorunda kalmış bunun sonucunda ise açık olarak amaçlarını ortaya koymaya mecbur olmuşlardır. Bu bağlamda bazı saldırılara uğrayan peygamberlerin, önceden planlanmış şekilde yapılan komplolardan değil, ani ve plansız olarak girişilmiş suikastlar neticesinde şehit edildikleri söylenebilir.²⁶² Bu durumun fetânetle ilgisi ise beklenmedik bir anda deprem olması ya da doğal afetlere maruz kalma durumlarında insanın hareket alanı kısıtlandığı gibi bu suikastları da bu şekilde değerlendirmek gerekir. Bu durum, bu cinayetlerin Allah'ın gözetimi ve iradesi dışında olduğu anlamına ise gelmemelidir.

Kur'ân-ı Kerîm'de geçen nebîlerin fetânet noktasındaki önemli örneklerinden biri de Hz. Süleyman'ın, gece vaktinde bir toplumun bağına giren ve bağı telef eden koyunlar ile ilgili olan davada koyunların ekin sahibine, tarlanın ise koyun sahibi olan kişiye verilmesi kararıdır.²⁶³ Hükme varılan bu karar ile koyunların sütleri, yavruları ve başkaca faydaları tarla sahibine bırakılır, koyun sahiplerine ise tarım işlerine bakmak, ekini ekerek yetiştirmek

²⁶¹ el-Kıyâmet 75/16-17.

²⁶² Abdullah Aydemir, *İslami Kaynaklara Göre Peygamberler* (Ankara: DİB.Yayınları, 1996), 83.

²⁶³ el-Enbiyâ 21/78-80.

ve koyunlar girmeden önceki hale getirme vazifesi tevdi edilir. Ekinin bulunduğu tarla koyunlar girmeden önceki hale geldiğinde tarla ve koyunlar gerçek sahiplerine iade edilir.²⁶⁴ Bu durumu tahlil ettiğimizde karşımıza kimsenin itiraz edemeyeceği bir çözüm önerisi ve taraflarının zararlarının makul bir şekilde karşılandığı görülmektedir. Bu durum ise peygamberlerin zeki kişiler olduğunu göstermekle birlikte sorunlar karşısında çözüm üreten ve hayatı yaşanılır kılan insanlar olduklarını ortaya koymaktadır.

*“And olsun ki daha önce İbrâhim’e de akla uygun olanı (rüşdünü) göstermiştik. Biz onu biliyorduk.”*²⁶⁵ Arapça (rüşd) sözcüğünün anlamı çok kapsamlı olmakla birlikte hak ile batılı ayırt etme becerisi ve doğruluk gibi anlamlara gelir. Ayette yer alan Hz. İbrâhim’e bahsedilen rüşd kavramından kasıt ise peygamberlik olabileceği gibi peygamber olmadan önceki sağduyu ve Allah vergisi olan akıl da olabilir. Hz. İbrâhim kendisine verilmiş olan bu kabiliyet ile Allah’ın varlığı ve birliğini, gücünü, benzersiz oluşunu kavramıştır. Ayetin işaret ettiği durum, Hz. İbrâhim’e Tanrı katından hususi olarak lütfedilmiş olan akıl becerisinin üstünlüğüdür.²⁶⁶

“Andolsun İbrâhim’e doğru yolu bulma kabiliyetini (rüşd) vermiştik”: “O’nun yanlışla doğruyu ayırmada gösterdiği yetenek (rüşd) kendi çabasının bir sonucu değildi, onu biz lütfetmiştik.” “Biz onu biliyorduk” “Biz onun peygamberliğe layık olduğunu biliyorduk, bu nedenle onu bu göreve atadık.”

Başka bir ayete göre ise *“Allah elçiliğini kime vereceğini daha iyi bilir.”* Anılan ayette geçen ise Kureyş kabilesinden bazı kimselerin yapmış olduğu şu itiraza cevap niteliği taşımaktadır: *“Allah, bizden farklı olmayarak hiç üstünlük durumu olmamasına karşın niçin bu kişiyi, yani Muhammed’i elçi olarak seçti?”* Yapılmış olan bu itiraza Kur’ân-ı Kerîm de şöyle cevap verilmiştir: *“Benzer itiraz, halkı tarafından Hz. İbrâhim’e de yöneltilebilirdi, fakat biz onun yeteneklerini biliyorduk. Bu nedenle onu peygamber olarak seçtik.”*²⁶⁷

Kur’ân-ı Kerîm’de elçilerin üst düzey zekâ ve kabiliyetleri ile dikkat ve sorumluluklarına işaret eden bir diğer ayeti kerimede Taha süresi 114. Ayetidir. Allah Teâlâ Hz. Peygambere *“Kur’ân vahyedilirken, henüz bitmeden okumaya kalkma. Rabbim ilmimi artır, de.”* Şeklinde bir beyanı vardır. Aynı zamanda Bakara süresinde²⁶⁸ İbrahim (a.s)’in fetâneti

²⁶⁴ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1977), 5/514-515; Muhiddin Akgül, *Kur’an-ı Kerim’de Hz Peygamber* (İstanbul: Işık Yayınları, 2002), 514-515.

²⁶⁵ el-Enbiyâ 21/51.

²⁶⁶ Karaman v.dğr., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, 3/581-582.

²⁶⁷ Mevdûdî, *Tefhimu’l-Kur’an*, 3/463..

²⁶⁸ el-Bakara 2/258.

şeffaf bir biçimde gözükmetedir. Bu durum bize göstermektedir ki peygamberler fetânet özellikleri sayesinde kendilerine karşı yücelik taslama çabası gösterenlere büyük bir zekâ örneği sergilemektedirler. Bu bağlamda fetânet peygamberlerde olması gereken bir özellik olarak büyük önem arz etmektedir.²⁶⁹

Râzî de fetânet sıfatı ile ilgili en güzel örnek olarak Hz. İbrahim'in yöntemini işaret eder. Onun kendisinin Rabbini arama sürecini, gerçek akıl yürütme ve sorgulamanın en iyi haliyle öykülediği kıssalar olduğunu düşünür. O'nun daha küçük yaşlardan itibaren en yakını olan babası, annesi, çevresi ve kavmindeki diğer insanlar ile dönemin hükümdarına karşı akıl yürütme yöntemiyle tebliğ tarzı, Râzî'nin yazmış olduğu tefsirde etraflıca anlatılmıştır.²⁷⁰

Hiz. İbrâhim'in kavmiyle olan mücadelesini tahkik ettiğimiz zaman, ondaki fetânet sıfatını Enbiyâ suresinde²⁷¹ açık bir şekilde görmekteyiz. Çeşitli tefsir ve araştırmalarda elde edilen sonuçlara göre Hiz. İbrâhim'in içinde yaşamış olduğu kavmin kültür veya dinine ait bir bayram bulunmaktaydı. O kavmin insanları her yıl açık alanda bir araya gelerek bu bayramı kutlardı. Bu bayramın kutlanmakta olduğu bir gün şenliğine giderlerken kendileriyle birlikte Hiz. İbrâhim'in de gelmesini istediler. Hiz. İbrâhim hasta olduğunu söyleyerek onlarla gitmeyi reddedip kutlamalara katılmadı ve insanlar kıra gittikten sonra put haneye gidip bütün putları kırarak mabette bulunan büyük puta dokunmadı. Rivayetlere göre küçük putları kırmak için kullandığı balta benzeri aleti büyük olan putun eline veya boynuna astı.²⁷² Bundan maksadı kavmindeki insanlar ona gelerek putların kimin tarafından kırıldığını sormalarını, cevap olarak söyleyecekleri neticesinde de tapmakta oldukları putların birer aciz varlıklar olduğu gerçeğinin ortaya çıkmasıydı.²⁷³

Bütün peygamberler benzer vasıfları taşımaktadır. Hiz. İbrâhim, Hiz. Süleyman veya devamındaki diğer peygamberlerden son peygambere gelene değin hemen hepsi Yaratıcı katından kendilerine mükemmel bir kavrayış, hikmet ve üstün bir zekâ lütfedilmiştir. Allah'ın görevlendirmiş olduğu her peygamber ilahi nizamın hâkim olması için üstün zekâları ve ferasetleri ile insanlar arasından kendilerinin farklılığı ile öne çıkmışlardır.

Peygamberlerdeki fetânet özelliği süreklilik arz ederek zayıflama veya malul hale gelme gibi noksanlıklardan münezzehtir. Peygamberlerde normal insanlarda yaşa bağlı olarak tezahür

²⁶⁹ Hüseyin Kahraman Peygamberlerin Sahip Olduğu Sıfatların Nübüvvetin Gerekliliği ve İspatı Açısından Değerlendirilmesi *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (Aralık 2021), 173-175

²⁷⁰ Fahrredin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr ev Mefâtihu'l-ğayb*, 2/87-89.

²⁷¹ el-Enbiyâ 21/56-68.

²⁷² Kurtubî, *el-Camiu li ahkâmi'l-kur'an*, 11/296-297.

²⁷³ Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, 3/582.

edebilen bunama veya zekâ yokluğu-zayıflığı gibi illetler bulunmaz. Onlar Allah'ın ve gözetimi altındadırlar.²⁷⁴ Allah'ın, peygamberleri koruyup gözetmesinin anlamı ismet sıfatıdır ki bu da peygamberler de bulunması gereken özel hususiyetlerdendir.

2.2.5. İsmet

Lügatte, menetme, yasaklama, koruma, günah işlememe, dikkat ve temkin içinde isyandan korunmak²⁷⁵ mâsiyet kötülük etmeye engel olma²⁷⁶ anlamlarını karşılayan ismet, terim olarak, tanrının nebileri isyana düşmekten, günah işlemekten, yasaklanan ve haram kılınan fiil, söz ve davranışları irtikâb etmelerinden korunması ve menedilmeleridir. İsmet sıfatı, Allah'ın göndermiş olduğu peygamberlerine büyük bir lütuf olarak onları bir anlamda kontrol, gözetleme altında bulundurması anlamlarına da gelir. Bu şekil olan bir muhafaza, yani ismet yalnızca peygamberlere özgü bir durum olup bunun dışında olan diğer insanlar için bu şekilde bir imtiyaz bulunmamaktadır. Masumiyet, günah işlememe yalnızca peygamberlerde olan bir sıfat olmakta ve onlar, Allah'ın emir ve yasaklarına karşı kesinlikle muhalefet etmeyerek günah işlemezler.²⁷⁷

İsmet, peygamberlerin insani olarak yapma gücüne sahip oldukları halde günah ve haramlardan uzak kalma hallerini ifade ederek,²⁷⁸ peygamberlerin hem konuşmalarında, hem de davranışlarında kirlenebilecek ve kıymetlerinin düşmesine neden olacak hata ve kusurlardan korunuyor olmalarıdır.²⁷⁹ Allah'ın, gönderdiği peygamberlerini öncelikle kendisinin tahsis etmiş olduğu saf cevher ve sonrasında ise akli ve ruhi üstünlükleriyle onları sekînet ile huzurlu ve kalplerini koruma altına almasıyla da²⁸⁰ tanımlanmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de, peygamberlere nübüvvet vazifesi verilmeden önceki hayatlarında da korunmuş halde olduklarını ifade eden doğrudan doğruya söyleyen ibarelere rastlanmamış olmasına karşın nübüvvetten önceki hallerini tasvir etmekte olan bazı dolaylı beyanlar bulunmaktadır. Bunun görünen örneklerinden biri olan ise Hz. Salih'e, kavminin peygamberlik gelmeden önce bile kendisinden iyilik düşünülen bir kimse olduğunun söylemesi.²⁸¹ Hz. Muhammed'e, inanmamakta ısrarlı olan kavme yaşadığı ömür boyunca

²⁷⁴ Kurtubî, *el-Camiu li ahkami 'l-kur'an*, 11/296-297.

²⁷⁵ Karagöz v.dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 324.

²⁷⁶ İbn Manzur, "n-b-e", 403-404.; Bulut, *Ehli Sünnet ve Şia'da İsmet İnancı*, 314.; Yavuz, "Peygamber", 23/134-136.

²⁷⁷ Gölcük - Toprak, *Kelam (Tarih-Ekoller-Problemler)*, 338-339.

²⁷⁸ Cürçânî, *Şerhu 'l-Mevakıf*, 8/150.

²⁷⁹ Hamdi Gündoğar, *Kur'an'da Hz. Muhammed (s.a.v)'in Özellikleri* (İstanbul: Ravza yayınları, 1999), 34.

²⁸⁰ İsfahânî, *el-Müfredât*, 337; Muhammed Murtaza Hüseyin Zebîdî, *Tâcü'l-Arus min cevahiri'l-kamus Şerhu 'l-Kamus*, (Beyrut: Matbaatü'l-Hayriyye, 1988), 8/399.

²⁸¹ Hûd 11/62.

kendi içlerinde güvenilen bir şahsiyet olarak tanındığını hatırlatması²⁸² peygamberlerin nübüvvet vazifesi gelmeden önce de yaşamış oldukları toplum arasında güvenilir, saygın ve iffetli şahıslar olarak kabul edildiklerine işarette bulunmaktadır.

*“Beni Rabbim terbiye etti, O terbiye ettiği için güzel terbiye etti.”*²⁸³ Peygamberleri Allah seçtiği ve peygamberin peygamberlik makamına seçilmesi Allah’ın iradesi ile olduğu için konumları diğer insanlardan farklıdır. Peygamberlik kazanmakla elde edilmediğine göre Allah onları seçer ve terbiye eder. Peygamberler gelmeden önce toplumdaki kredilerini davranışlarıyla sağlar ve güven ortamı oluştururlar. Onun içindir ki Allah bu sıfatları nübüvvetten önce de uygulayabilmelerini kontrol eder.

Peygamberler hem sözlerinde hem de fiil ve davranışlarıyla kendilerini kirlitecek, kıymetlerini azaltacak hatalardan korunmuşlardır. Örneğin, peygamberler, kendilerine peygamberlik görevi verilmeden önce veya peygamberlik vazifesi verildikten sonra da en büyük günah olarak kabul edilen Allah’a şerikler koştuktan korunmuşlardır. Yine aynı şekilde ilahi görevlerini yerine getirirken, Allah’tan almış oldukları vahyi diğer insanlara ulaştırırken unutma ve hata yapmaları onlar için caiz olmamaktadır.

Peygamberler kendilerine nübüvvet gelmeden önceki yaşamlarında nadir olarak da olsa küçük hatalar yapmış olmaları olası olsa da nübüvvetin gelmesiyle birlikte Allah tarafından ikaz edilme ve itaba uğramaları hemen olmaktadır. Hz. Muhammed ve Abdullah ibni Mektum hadisesinde olduğu gibi. Peygamberlik vazifesi verilmeden hata işlem durumları ve peygamberlik geldikten sonraki durumları arasında aslından çok da bir ayrım yoktur. Çünkü eldeki bilgileri değerlendirdiğimizde Hz. Âdem’in tövbe etmesini gerektirecek durumu peygamberlik verilmeden önce olurken yine zelle olarak değerlendireceğimiz Hz. Muhammed’in Abese süresindeki ikazı peygamberlikten sonra vuku bulmuştur. Kur’ân’ı Kerimde peygamberlerin günahsız olduğuna yönelik herhangi bir ayete rastlanmamakla birlikte onların tövbe istiğfar edip af ve mağfiretlerini talep ettikleri ayetlerin olduğu kesinlik arz etmektedir Allah’ın nübüvvetle vazifelendirdiği peygamberlerin beşer olmaları, onların da kusursuz ve hatasız olmadıklarını göstermesi açısından bazı hataların olmasını göz ardı etmememiz gerekmektedir. Bazı hikmetlere uygun olması ile kendilerinde sehven zelle diye adlandırılan küçük hataların olma olasılıkları bulunmakta olsa da onlar kendi hal ve durumlarına da bırakılmazlar. Peygamberler ise bu davranışta diretmezler. Peygamberlerin amelleri tertemizdir. Onlar günah olarak kodlanan bir fiil ve davranışlarda bulunamazlar

²⁸² Yûnus 10/16.

²⁸³ Celâlüddîn es Süyûtî, *el-Câmiu’s-sagîr* (Mısır: Matbaatü’l-Hayriyye, 1885), 310.

velev ki bulunmuşlarsa ya tövbe eder affedilirler ya da hemen Allah tarafından ikaz edilirler.²⁸⁴ Burada şunu belirtmekte fayda var peygamberlerin günah ya da mâsiyet dediğimiz işleri gerçekleştirme durumlarında ise Allah tarafından ikaz ve itaba tabi olduklarını unutmamak gerekir. Toplumsal hayatta gözlemlediğimiz de bazı meslekler vardır ki diğer insanlar için özgürlük olarak kabul edilen durumlar bazı meslek gurupları için sıkıntılıdır. Mesela bir mahkemede hâkimlik yapan ya da istihbarat teşkilatında çalışan bir görevlinin diğer insanlara normal olan her türlü faaliyeti meslekleri gereği yapamaya bilirler. Çünkü yüklendikleri misyon bunu gerektirir. Peygamberler yaşantılarında daha dikkatli olmaları gerekir. Bu durumun özgürlüklerinin kısıtlanması olarak düşünmek yerinde olmaz.

Kelam âlimlerinin çoğunluğunun beyanlarına bakıldığında, tebliğ ettikleri ilahi emirlere uymak ve örnek olma sorumluluğu da olan peygamber bilinçli olarak günah işlemekten muhafaza edilmiştirler.²⁸⁵ İsmet sıfatının terim anlamı ile ilgili olarak “ Tanrı’nın nebileri, iradeleriyle vazifeye yönlendirip, mâsiyet kesbedecek işlerden sakındırıp lütfuna namzet kılması”²⁸⁶ diye yapılmış olan açıklama “Tanrı’nın nebilerde günahla iştilal etme iradesi yaratmaması”²⁸⁷ şeklinde yapılmış olan tanımdan daha isabetli olduğu düşünülebilir. Peygamberler de sınava tabi tutulmakta olan insanlardır, günah işleme kabiliyetine sahip olmamalarının anlamı ise onların istedikleri fiilleri yapabilme kabiliyet ve iradesinden yoksun olmamalarını gerektirir. Peygamberler, bu ilahi inayete ek olarak Allah’a olan yakınlığı ile bu mertebelerdeki imanları ve derin bağlantıları ile O’nun buyruklarına itaat ederek yasaklananlardan kaçınmaktadır.²⁸⁸ Kelam âlimleri, peygamberlerin taşıdıkları ismet sıfatı ile ilgili olarak nakli deliller öne sürmek ile, daha çok akli delillere daha yoğun olarak atıf yapmışlardır. Bunların temelini de kişilerin Allah’ın emir ve yasaklarına itaat ve sakınmalarını sağlamak amacıyla O’nun yapmış olduğu tebliğe öncelikle kendilerinin uyarak ümmetlerine örnek olmaları zorunluluk teşkil etmektedir.²⁸⁹

Ebû Hanîfe (ö.150/757); “peygamberlerin tamamı büyük küçük günahlardan muhafaza edilmiştir.” Fakat peygamberlerden her zaman olmamakla birlikte zelle ve küçük hataların sadır olması da mümkündür.”²⁹⁰ der. Sonuç itibariyle peygamberler günah işleme kabiliyeti

²⁸⁴ Nureddin es Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akaidi*, çev. Bekir Topaloğlu (Ankara: DİB.Yayınları, 1979), 121-122; Ali Arslan Aydın, *İslam’da İman ve Esasları* (İstanbul: Çağ Yayınları, 1975), 195-196.

²⁸⁵ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Ğaribi’l-Kur’ân*, 50.

²⁸⁶ Ö. Nasûhî Bilmen, *Muvazzah İlmi Kelâm*, (İstanbul: Akçağ Yayınları. 1959), 140.

²⁸⁷ Abdulkahir Bağdâdî, *Kiâabü Usûli’ d-Dîn*, (Beyrut Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1981), 169.

²⁸⁸ Aliyyü’l-Kârî, *Şerhu’l-Fıkhî’l-Ekber*, (Beyrut Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, , 1984), 94.

²⁸⁹ Yavuz, “Peygamber”, 34/260-261.

²⁹⁰ Ebu Hanife Numan b. Sabit, *Fıkh-ı ekber (Aliyyü’l-Kari Şerhi)*, çev. Yunus Vehbi Yavuz (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1979), 63.

olmayan melekler olmadığı için onların da günah işleme tercihleri olduğu fakat bunu kendi özgür iradeleri ve Allah'ın ikaz ve itabları neticesinde derhal düzelttikleri tövbe ettikleri Kur'ân'ın beyanında mevcuttur. Konunun bu kısmında da “zelle” kavramının açıklanması faydalı olacaktır.

Zelle” kavramı sözlüklerde “ayakların taş veya çamur gibi kaygan bir zeminde istenmeden kayması, dengede durulamaması, yanılmak, sürçmek, hata etmek, tökezlemek; bir kimseye ikramda bulunma” gibi anlamlara gelmekte olan (Arapça zelle-yezellu/yezillu fiilinden) türeyen ismin mastar halidir; çoğul yapılmış hali ‘zellât ve zeel’ halindedir. Bireyin istemeden ayağının kayması olayına zelle denilmesi gibi, konuşma sırasında dilin sürçmesi, fikrinde ve dinî olan bir konuda hata yapmış olması da zelle olarak tanımlanmaktadır.²⁹¹ Aynı kökenden türemiş olan mezelle ya da mezille, “kaypak zemin, kaygan, kayabilen yer-zemin”; ezelle, “bir kişinin kuyusunu kazmak, ayağını kaydırmak, hataya düşürmek” anlamına gelir, ‘istezelle ya da ezleka’ ile benzer anlamdadır.²⁹²

Serahsî (ö.483/1090) ‘zelle’nin ‘yere düşmek veya düşmüş olduktan sonra da bulunduğu yerde kalma amacı olmaması, bilakis yola revan olmaya devam, çalışma gayreti olan bir konumda iken kişinin istemeden çamurlu bir zeminde ayağının kayması’nın olduğunu belirtmiştir.²⁹³ Ragıp el-İsfahânî (ö. 502/1108) de aynı olay da zelle kavramını şöyle tanımlar; “istemeden ayağın kayma hali” manasına çağrışım yaptığını, ayağın sürçmesi olayına da benzetmiş ve arzu edilmeden meydana gelmiş olan günah için de aynı şekilde zelle olarak tanımlandığını ifade etmiştir.²⁹⁴

Kelâm ilmine göre zelle kavramı, peygamberlere atfedilmeden herhangi bir kişinin yapabileceğine değinmekte ve Allah'ın peygamberlerine atfedildiğinde ise iki farklı şekilde tarifi yapılmıştır. Bu minvalde Ebu'l-Berekat en-Nesefî ise zelle kavramını ‘tersini yapma amacı olmaksızın bir emire aykırılık içeren söz-fiil’²⁹⁵; şeklinde tanımlamıştır

Hadîdî ise bu kavramı ‘kişinin mubah olan bir fiil veya ibadeti yapmayı amaçlarken ihtiyatlı bir şekilde davranmamasından dolayı meşru olmayan bir fiil yapması’²⁹⁶ diye ifade etmektedir. Tehanevî ise ‘mükellef olan bir kişinin meşru olan bir iş veya fiili yaparken

²⁹¹ İbn Manzûr, “n-b-e”, 51; İbnü'l Esîr, *en-Nihâye*, çev. M. Muhammed et-Tacâhî-Ahmed ez-Zâvî (Beyrut: Mektebetü'l İlmiyye, 1383), 2/310; Ferit Develioğlu (Ankara: Doğu Matbaası, 1980), “*Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*”, 1415.

²⁹² İbn Manzûr, “n-b-e”, 51.

²⁹³ Serahsî, *Usûl*, çev. Ebu'l-Vefa Afganî (Kahire: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1372), 2/86.

²⁹⁴ İsfahânî, *el-Müfredât*, 214.

²⁹⁵ Ebu'l-Berekat en-Nesefî, *Medarik, Mecmu'atün mine't-tefâsîr* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1319), 1/108.

²⁹⁶ Hadîdî, *İsmetü'l-enbiya* (Mısır: Matbaatü'l-Emâne, 1399), 238.

meşru olmayan bir fiil yapması' veya 'kişinin kötü niyeti olmadan yapmış olduğu küçük günahlar'²⁹⁷ şeklinde tanımlanmıştır. Ali el-Kârî (ö.1014/1605) ise kitabında "kusur-taksir" diyerek; 'Allah'ın emrine kasıt olmaksızın aykırı bir şekilde davranmak' şeklinde ifade etmiştir.²⁹⁸ Mâtürîdî âlimlerinden bazıları; Pezdevî (ö.293/1100), el-Beyâdî lakaplı Ahmed bin Hasen bin Sinân (ö. 1098/1687), gibi ise zelle kavramının nebilere atıf yapılmasını vurgulayarak; "peygamberlerin hatâ ile veya alelade olarak davranmaları ile yapmış oldukları günahlar",²⁹⁹ diye başka bir tabir ile "peygamberlerin yapmış olduğu sehven yada gafletli olarak yapmış oldukları sağâir"³⁰⁰ ifadesi ile açıklanmıştır.

Beyâdî ise bu kavramı risâlet döneminde olmasını vurgulayarak "nübüvvet esnasında insanlığın bir gerekliliği olarak peygamberlerin nisyan sebebiyle veya sehven yapmış oldukları sağâir"³⁰¹ ifadesi ile tanımlanmıştır.

Serahsî (ö.483/1090) ise zelle kavramını içine alan bir özelliği vurgulayarak kötü amaç olmamasından dolayı yükümlü kabul edilmeyen yarı baygın yada uyku içinde ortaya çıkan fiiller misali olmadığını, zelle kavramındaki olayın bizatihi fiili işleme amacı olmasa bile o fiilin aslına yönelen bir amacın olduğu noktasına işaret etmiştir.³⁰² Beyadî'nin baktığı açıdan da 'toprakta yaşanan kayıplar sendelemekten' alınmış olarak, mecazlı bir anlatım ile peygamberlerin istemeyerek yaptıkları hatalar için ifade edilmiş olan zelle kavramı da fiilin kendisine yönelmiş olan bir kasıt olmasa da asıl olana yönelik bir amaç bulunmasından dolayı peygamberler bu yapmış oldukları zellelerden de sorumlu tutulmuşlardır.³⁰³ Serahsî, zelle kavramını başka bir özelliği ile yani hangi çeşit fiillerinde Peygamberlere tabi olunması veya olunmaması bağlamı ile değerlendirmiştir. Bu yönüyle zelle Hz. Âdem ve Mûsâ'nın hatalı olarak yaptıkları fiilleri örnek olarak gösteren Serahsî'nin görüşüne göre zelle kavramının diğer bir özelliği de faili tarafından veya Allah katından o fiil ile ilgili olarak bir açıklamanın yapılmış olmasıdır. Sonuç olarak ise tokat vurması sonucunda bir kıptînin ölmüş olmasında bizzat fiilin faili olan Musa peygamber "bu fiil şeytanın işindendir"³⁰⁴

²⁹⁷ Muhammed A'lâ b. Ali b. Muhammed Hâmid Tehânevî, *Keşşâfû ıstılâhâtü'l-fünûn ve'l-ulûm* (Beirut: Mektebet-i Lübnan, 1996), 2/303.

²⁹⁸ Kârî, *Şerhu'l-Fıkhi'l-ekber*, 64.

²⁹⁹ Ebu Yusr Muhammed Pezdevî, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, çev. Şerafettin Gölcük (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1988), 172.

³⁰⁰ Muhammed b. Bahauddin, *el-Kavlu'l-fasl* (İstanbul: Hakikat Yayınevi, 1990), 273.

³⁰¹ Beyâdî, *İşârâtü'l-merâm* (İstanbul: Dâru'l-Kitabi'l-İslâmî, 1368), 322.

³⁰² Serahsî, *Usûl*, 2/86.

³⁰³ Beyâdî, *İşârâtü'l-merâm*, 322.

³⁰⁴ el-Kasas 28/15.

demesi; ilk peygamber Hz. Âdem ile alakalı olarak Allah'ın bizatihi “*Âdem rabbine isyan etti ve azdı.*”³⁰⁵ buyurularak ifade etmiştir.

Serahsî'nin görüşüne göre zelle kavramı ile ilgili olarak bu şekilde fiilin etkeni Allah katından bir beyanın mevcut olması, anılan konularda peygamberlere muti olmanın doğru olamayacağını ifade eder.³⁰⁶ Ebu'l-Leys (ö.373/983) ise nebilerin kötü amacı olmadan yaptıkları kusurları ifade etmesi amacıyla zelle sözcüğü yerine ‘sağâir’ sözcüğünün de kullanılabilmesini, bu iki kavram arasında aslında fark olmadığını söylemiş olsa da;³⁰⁷ Ebû Hanife peygamberlere atfettiği ‘hata ve zelleleri’ bilhassa küfür veya ahlakî azalmadan kabâih) kebair ve sağâirden ayrı olarak düşünmüştür.³⁰⁸ Ebu'l-Müntehâ (ö. 1000/1592) da zelle kavramını sehiv, hata veya nisyan gibi kasıta bağlı olmadan farklı ve çeşitli olarak yapılan kusurlu fiilleri kapsamasını, bu kavramlar ile zelle arasında genel-özel bağlantı bulunmasına dikkat çekilmiştir. Bu görüşe göre ‘her zelle kebair değildir yalnız, her hata zelledir. Şayet zelle, bazı durumlarda hata, bazı durumlarda nisyan, bazı durumlarda ise sehvi olarak yapılan veya efdal olanın yapılmaması suretiyle yapılanlar peygamberlere atfedilebilir.’³⁰⁹ Toparladığımız da konuyu peygamberlerin büyük günah sayılan kebâir nevinden günahları işlemesi değil daha çok beşer olma hasebiyle işlemiş oldukları küçük hatalara temas edilmiştir. Bunda elbette beşer olmanın gereği olarak peygamberlerinde insan olduğu ve onların da hata yapabileceklerini anlamak mümkündür.

Zelle kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de dolaylı olarak bulunur, sözcük anlamında olmak kaydıyla farklı formlarıyla dört ayeti kerimede geçmektedir. Dolaylı olarak geçen ayetlerde “*eğer sizlere apaçık deliller geldikten sonra kayarsanız, iyi biliniz ki Allah azizdir, hâkimdir.*”³¹⁰ burada geçen “zeleltum” kelimesi; “*yeminlerinizi aranızda fesada araç edinmeyin, yoksa yere sağlam basmışken ayaklar kayar da Allah yolundan alıkoymanız sebebiyle kötülüğü tadarsınız.*”³¹¹ ayeti kerimesinde geçen “tezille”; Şeytan sonra o ikisinin ayaklarını kaydırıldı...”³¹² ayeti kerimesinde geçen “ezellehuma” ve “*işledikleri bazı işlerden dolayı şeytan onları kaydırmişti.*”³¹³ ayeti kerimesinde geçen “istezelehum” ifade şekilleriyle ifade

³⁰⁵ Tâhâ 20/121.

³⁰⁶ Serahsî, *Usûl*, 2/86.

³⁰⁷ Ebu'l-Leys es-Semerkandî, *Şerhu'l-Fıkhi'l-ekber* (Haydarabat, 1321), 26.

³⁰⁸ Kârî, *Şerhu'l-Fıkhi'l-Ekber*, 56-57.

³⁰⁹ Ebu'l-Müntehâ el-Mağnîsâvî, *Şerhu Fıkhi'l-ekber*, çev. Osman Yeşilhisarî (İstanbul: Dâru'n-Nil, 2007), 38-39.

³¹⁰ el-Bakara 2/209.

³¹¹ en-Nahl 16/94.

³¹² el-Bakara 2/36.

³¹³ Âli İmrân 3/155.

edilmiştir. Kur'ân'da zellenin kelimesinin farklı kökenlerinden türeyen formatları ile tefsircilerin kavrama yüklemiş oldukları mana, zelle hakkındaki görüşlerini göstermektedir.

Mâtürîdî ayetleri değerlendirirken “*şeytan o ikisini ondan o yerden kaydırıp uzaklaştırdı*.”³¹⁴ *fe ezellehuma’ş-şeytan*” ifadesi, şeytan onları davet etti, bulundukları yerden (cennetten) çıkarılma sebebini onlara daha cazip gösterdi; değilse onların cennetten çıkarılmalarını bizatihi kendisi yerine getirmedi.”³¹⁵ diye zelle fiilinin işlenmesi noktasında sorumluluğun aslında şeytanda değil, fiili yapana vermektedir. Râgıb el-İsfahânî de ayeti kerimedeki “*istezellehum*”³¹⁶ kelimesini “Şeytan o ikisini çekmek ve peşinden gelmelerini istedi, sonucunda onlar da kendilerini sürçtü ve ayakları kaydı.” diye geçen ifade ile Hz. Âdem ve Havvâ validemizin şeytanın etkisi altında kalma noktasında yükümlülükten kurtulamamalarına dikkat çekmiştir.³¹⁷ Zemahşerî (ö.538/1144) ise zelle fiilini şeytanın yaptırmasını ‘ağaç’ı kullanarak şeytan onları aldatmaya (zelle) teşvik etmek suretiyle onların ağaca yaklaşmalarını teşvik etti’ veya ‘şeytan onları bulundukları konumdan kaydırarak uzaklaştırdı’ ifadesiyle açıklamış; Nesefî (ö.508/1115) ve Beydavî hemen hemen aynı anlamlı sözcüklerle benzer yorumlar yaparak Zemahşerî ile aynı görüşü serdetmişlerdir.³¹⁸ Kurtubî ise Şeytan’ın Hz. Âdem ile eşi Havvâ validemizin ayaklarını kaydırması noktasının ne manaya gelerek kullanıldığı noktasını vurgulayarak bu durumun ‘vesvese vererek günah işlemelerini sağlamak suretiyle onların ayaklarının kaydırıldığını; müdahale etmeden şeytanın bizzat hiç bir kişiyi bir yerden herhangi bir yere götürme kudretinin olmamasına dikkat çekmiştir.³¹⁹ Bu ayetlerin tamamında zelle sözcüğü “kayarak yoldan çıkma, ayağın sürçerek tökezlemesi” manalarındaki hakiki, “yanılmak, aldatmak veya aldanmak,” manasının mecazlı anlatımı olarak kullanılmıştır.

Peygamber (sav) katiplerinden olan ama sonra irtidat ederek müşriklerin saflarına dahil olan İbn Ebî Serh’ten, Abdullah b. Abbas ondan bahisle “şeytan onu kaydırda da kendisi gidip inkar edenlere dahil oldu” kelimesindeki ‘ezellehu’ş-şeytan’ kavramını tercih etmiştir.³²⁰ Hadiste geçen ‘ezellehu’ş-şeytan’ sözcüğü “onları hata yapmaları için şeytan ayaklarını kaydırmaya yönlendirdi bu harekette günah ve hata olarak kabul edilir.” diyerek

³¹⁴ el-Bakara 2/36

³¹⁵ Ebu Mansur Muhammed Matürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’an*, çev. Bekir Topaloğlu (İstanbul: Ensar Yayınları, 2009), 1/39.

³¹⁶ Âli İmrân 3/155.

³¹⁷ İsfahani, *el-Müfredat*, 214.

³¹⁸ Beydavî - Abdülvehhab Öztürk, *Beydavî Tefsiri* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2011), 107; Nesefî, *Medarik, Mecmu’atün mine’t-tefâsîr*, 1/107.

³¹⁹ Kurtubi, *el-Camiu li ahkâmî’l-kur’an*, 11/312.

³²⁰ Ebu Davud, “Sâlatül-misafirin”, 26. 1; Nesâî, “Tahrîm”, 15.

açıklamıştır.³²¹ Bu ve benzeri hadisi şeriflerde zelle sözcüğü “istezele” şekli ile kullanılmıştır. Sonuç olarak ise, Şam’da Ebu’d-Derdâ ile Alkama görüşmüş, Ebu’d-Derdâ Alkama’ye Leyl suresindeki 1.ve 2. ayetleri Abdullah’ın ne şekilde kıraat ettiğini sual etmiştir, Alkama onun okuyuşunu ‘ve’z-zekeri ve’l-ünsâ’ şekli ile kıraat ettiğini söyledi. Ebu’d-Derdâ: “*onlar bu olayı bana söylemeye o kadar uzun zaman devam ettiler ki az kalsın Resulullah’tan (sav) şahsen duyduğum bu ayet ile ilgili olarak benim ayağımı kaydıracaklardı.*”³²² demiş olduğu ifadesinde zelle sözcüğü ‘yestezillûnî.’şekilinde ifade edilmiştir. Zelle, kelimesinden türetilen farklı bir versiyonu olan “mezelle” sözcüğüne geldiğimiz zaman bu kelime, ‘kaypak olan kayan zemin’ manasında hadisi şeriflerde Sırat köprüsünün sıfatlarından birisi olarak değerlendirilmiştir.³²³ Bu kullanıma bakılarak Sırat köprüsünün cehennemini iki tarafı üzerine kurulacağı ve nebilerin “Allah’ım kurtar, Allah’ım kurtar” diyerek yalvarıp yakaracaklarını bildirmiş olan bir hadisi şerifte “*muḥakkak ki sırat ayakların kaydığı kaygan yerdir.*”³²⁴denilmiş ve Sırat köprüsünün ayakların kayması için kaygan bir zemin (mezelletü’l-akdâm) olduğu belirtilmiştir.

³²¹ Esîr, *en-Nihâye*, 2/310; İbn Manzur, “n-b-e”, 51.

³²² Buhârî, “Ashâbu’n-Nebî”, 30.

³²³ Esîr, *en-Nihâye*, 2/310.

³²⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/17; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/156; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-şâhîh*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki’n-Necât, 1422/2001 “Tevhid” 24.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. PEYGAMBERLERİN NİTELİKLERİNDEN DOĞRULUK VE GÜVENİLİRLİK

3.1.1. Doğruluk

Doğruluk kelimesini araştırmaya başladığımızda karşımıza çıkan ilk kelime “SIDK” tır. Peki doğruluk dediğimiz de sıdk kelimesinin izhar etmesi tesadüfî midir yoksa bunun bir hikmetinin olması elzem midir? Kelimenin anlamına baktığımız da ne demek istediğimizi daha iyi anlaşılacağı kanaatindeyiz. Doğruluk kelimesinin kavramsal anlamının ifadesi konumuza giriş sadedinden önem arz etmektedir.

3.1.1.1. Sözlükte Doğruluk

Lügatlerde “vakıya ve gerçeğe uygun hüküm ifade eden söz, yalanın zıttı” diye tanımlanan doğruluk kelimesi³²⁵, ayet ve hadislerde “hakikati söylemek, gerçeğe uygun bilgi vermek, dürüst ve güvenilir olmak, sözüne sadâkat göstermek” anlamını ifade etmektedir. Doğruluk “hakikati ifade eden, gerçeğe uygun olan söz, dürüstlük ve güvenilirlik” anlamında kullanılan bir kavramdır. Bir şeyin hakikate uygun olması hak, bunun kendi hakikatine uygun şekilde ifade edilmesi doğruluk kavramıyla anlatılır.³²⁶ Hak doğrunun nesnel yanı, doğruluk ise sözün nesnel doğruya uygunluğudur. Doğruluk ayrıca “sözün hem objektif gerçeğe hem de sözü söyleyenin zihnindeki bilgiye uygunluğu” şeklinde tanımlanır.

3.1.1.2. Doğruluğun Kavramsal Anlamı

Doğruluk ahlaki bir erdem olmakla birlikte insanî vasıfların olmazsa olmaz gereklerinden biridir. Doğruluk kavramını incelediğimizde “istikamet ve sıdk” kelimelerinin müradifleri olduğu ortaya çıkmaktadır. Doğruluk kelimesinin kavramsal izahında “verdiği sözde durmak, gerçeği konuşmak, verdiği sözde durmak, dürüst ve güvenilir olmak” anlamları karşımıza çıkmaktadır. İstikamet kelimesi de kavramsal anlamda, doğru bir hatta ilerleyen

³²⁵ Cevherî, *es-Sihâh*, 1/580; İbn Manzur, *Lisânü'l-‘Arab*, “şdk” 193.

³²⁶ Mustafa Çağrı, “Doğruluk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37: 98-100.

yol üstünde olmak, doğrulmak, doğrularak ayağa kalkmak, sorumlu olmak, düşen bir şeyi kaldırmak, bir işe girişmek, düzeltmek gibi anlamlara gelmektedir.³²⁷ İstikamet kelimesi, eğriliğin karşıt anlamlısı olarak da kullanılır.³²⁸ Doğruluk (istikamet) kutsal kitabımızda ahlaki bağlamda kullanılır. Genel kabule göre doğru davranışı, ahlaki tutumu, temel ahlak ilkelerine uygun şekilde yaşanması şeklinde kavramsal tarifini yapmak mümkündür.

3.1.1.3. Doğruluk Kelimesinin Yansıması olarak “Sıdk”

Doğruluk kelimesinin Arapça karşılığı olan ‘SIDK’ kelimesinin de doğrulukla aynı anlama gelmesinden hareketle sıdk kelimesinin çağrıştırdığı manalarının izahı konumuza yön verecektir.

Sıdk kelimesini daha önce de peygamberlerin sıfatları konusunda değindiğimiz “s-d-k” (ص د ق) kökünden türemiştir. Kur’ân’da sıdk kelimesi on dört adet farklı formatta 155 defa kullanılmıştır. “S-d-k” ve benzeri anlamlara gelen 155 kullanımın otuz ikisi Mekke de ve on yedi tanesi de Medine de olmak üzere kırk dokuz sürede karşımıza çıkmaktadır. “Sa-de-ka (ص د ق)” sülasi fiili tekil ve çoğul formatta on beş yerde kullanılmaktadır. Bu kullanımların ekserisi “doğru söylemek” manasına gelmektedir. Yalnızca bir yerde kesin manada doğru olmak, doğruluğa götürecek eylemleri yerine getirmek şeklinde bir anlamda kullanılmıştır.³²⁹ İslam Ansiklopedisinin ilgili bölümüne baktığımızda ise ‘Sıdk’ın “literatürde ve diğer kaynaklarda “sadâkat göstermek, dürüst ve güvenilir olmak, hakikati konuşmak, gerçeğe uygun bilgi vermek, vaadine riayet etmek” anlamında mastar; “doğruluk, dürüstlük, hakikati ifade eden, gerçeğe uygun olan söz, güvenilirlik” manasında isim olarak kullanılmaktadır.³³⁰

“Sıdk, gerçeğe uygunluk, sözde ve işte doğruluk, dürüstlük,” adl de “bir sözün veya işin yerli yerince, hak ve nesafet kaidelerine uygun olması; hiçbir zulüm, haksızlık ve aşırılık unsuru taşımaması” anlamını ifade etmektedir. Ayette Tanrı kelâmının, taşıdığı değerleri eksiksiz olduğu ve bu vasıfları değiştirmenin de mümkün olmadığını kesinlik arz eden bir tonla ifade ediliyor. Râzî, ayeti etrafını cami bir şekilde açıkladıktan sonra okuyucusuna şöyle açıklıyor,

“Kur’ân bahislerinin bu iki kısma (yani haber bildiren ve yükümlülük getiren ayetler grubuna) ayrıldığını bildiğine göre, biz deriz ki eğer bir ayetin konusu

³²⁷ İsfahânî, *el-Müfredat*, 418.

³²⁸ Cürcânî, *Kitabu’t-Ta’rîfât*, 19

³²⁹ el-Bakara 2/177.

³³⁰ Mustafa Çağrı, “Doğruluk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 37: 98-100.; Bk. İsfahânî, *el-Müfredât*, 270-271.

haber grubuna giriyorsa Allah'ın kelâmı sıdk (doğruluk ve gerçeklik) bakımından; eğer yükümlülük grubuna giriyorsa adalet bakımından eksiksiz ve mükemmeldir. Bu, son derece güzel bir tespittir"³³¹ diye ifade etmektedir.

Buradan hareketle ayette Allah kelâmının, diğer bütün üstün nitelikleri de içine alan dört esas niteliğine temas edilmiştir: Adil oluşu, doğru ve gerçek oluşu, tam ve mükemmel oluşu, değiştirilemez ve tahrif edilemez olmasıdır."³³²

3.1.1.4. Sıdk'ın Peygamberin Üstlendiği Görev ile Olan İlişkisi

Sıdk (doğruluk) peygamberlerin görünmeyen zırhıdır. Peygamberler vazifelerini yerine getirirken olmazsa olmaz parçasıdır. Doğruluk, geminin suda yüzebilmesi için deniz suyu mesabesindedir.

*“Bugün doğrulara doğruluklarının fayda vereceği gündür. Onlar için, ebedî kalacakları ve altından ırmaklar akan cennetler vardır. Allah onlardan hoşnuttur, onlar da O'nun rızasını kazanmaktan ötürü mutludurlar. İşte büyük kurtuluş budur.”*³³³

Sıdk, doğru sözlü bir peygamberin verdiği mesajın insanlar nezdinde karşılık bulmasıdır. Yapılan tebliğ vazifesinin karşılık bulabilmesi hiç şüphesiz buna bağlıdır. Yukarıdaki ayeti kerimede Allah doğruların varacağı yerin cennet olmasını vurgulamakta olup peygamberlerinde bu sahada daha sağlam ilerlemelerinin yolunu açmaktadır.

Peygamberler taşıdıkları sıdkiyet misyonu ile bir yandan evrensel hakikatin güvenilir temsilcileri olurken diğer taraftan bu hakikat bilgisinin şahidi olmaktadır.³³⁴ Durum böyle olunca peygambere tabi olunması gereken bir merci durumuna gelmektedir. Bu durum peygamberlerin tek başına söylemlerinin değil, bir bütün olarak tecrübelerinin de hidayet rehberi manasına gelmektedir.³³⁵

3.1.1.5. Doğruluğun Sosyal Hayatta ve Sosyal İletişimde Önemi

Birey ve toplumun huzuru için beşerî ilişkilerde yalandan uzak durularak insanın eylem ve söylemlerinde doğruluğu ve dürüstlüğü esas almalıdır. Bir toplumda doğruluktan uzaklaşıldığı oranda bireyler arasında nefret duygusuyla birlikte düşmanlık ortaya

³³¹ er-Râzi, *Tefsiru'l- Kebir*, 13/161.

³³² Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, 2/459-460.

³³³ el-Mâide 5/119

³³⁴ Şuayip Karataş, “Kur’ân’a Göre Aileyi Ayakta Tutan Bazı Kavramlar ve Bu Bağlamda Hz. İbrâhîm’in Örnekliliği”. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 7/1 (2021), 364.

³³⁵ Hüseyin Kahraman, “Peygamberlerin Sahip Olduğu Sıfatların Nübüvvetin Gerekliliği ve İspatı Açısından Değerlendirilmesi”, *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (Aralık 2021) 172.

çıkılmaktadır. Huzurlu bir yaşam sürmek imkânsız hale gelir. Doğruluk kişilerin kendi iç tutarlılıklarını sağlayarak psikolojik açıdan rahat olmaları içinde gerekli bir argümandır.

Doğruluk, insan olmanın gerektirdiği bir yaşam biçimi olmakla birlikte ahlaki bir erdemdir. Topluma yön veren anane, hukuk, görgü kuralları gibi bu ve buna benzer bir takım ahlaki normlarda insanlara ışık tutmuştur. Toplumsal hayatın vazgeçilmez unsurlarından olan alışverişte hile ve desiseden uzak dürüst bir şekilde ticaret yapmayı alıcı ve satıcı arasındaki bağların kopmamasını öngörmektedir. Ticaretin ana unsuru olan doğrulukta yalandan uzaklaşarak, yine komşular arası ilişkilerde iyi davranmak olarak zikredilebilir. Ayeti kerimede “Ey iman edenler! Sözleşmeleri yerine getirin...”³³⁶ buyurulmaktadır. Doğruluk bireyin karşısındaki insanları ikna etme hususunda önemli bir tutum olup güvenilirlik, içtenlik affedicilik, tutarlılık ve hakkaniyet gibi kavramları da kapsar. Bireyler arasında doğru olmayan eylem ve söylemler, bireylerin kaliteli ve etkili iletişim kurmalarına mâni olabilmektedir. Dürüst olmayan, muhatabının söylediklerini dürüst bir şekilde yansıtmayan kişilerin ilişkileri sağlıklı olur.

*“Hani bütün peygamberlerden; senden, Nûh’tan, İbrâhim’den, Mûsâ’dan, Meryem oğlu İsâ’dan sadâkat sözü almıştık, onlardan ağır sorumluluk taşıyan bir söz almıştık. Allah bu sözü aldı) ki, bu sâdık kulları sadâkatleri konusunda sorumlu kılsın. O, inkâr yolunu seçenlere de acı veren bir azap hazırlamıştır.”*³³⁷

İşte bu ayeti kerime bize göstermektedir ki, fert ve toplumun huzuru için sosyal ilişkiler de yalandan uzak durularak söz ve davranışlarda doğruluğu ve dürüstlüğü esas almak lüzumludur.

3.1.1.6. Kur'an'da Peygamberin Sıdkına Dikkat Çeken Ayetler

Allah ilahi buyruklarının insanlara ulaşmasında peygamberlerin doğru ve dürüst insanlar olduğunu şu ayeti kerimelerde zikretmektedir. Mekkî sûrelerden olan Meryem suresinde Hz. İbrahim’in doğruluk ve güvenilirlik vasıflarından hareketle kesinlikle doğruyu söyleyen, asla yalan söylemeyen ve çok dürüst olduğu ifade edilmektedir. Allah Teâlâ Hz. Muhammed’e: “Sana tabi olanlara İbrahim’in sıddık (Dosdoğru) bir peygamber olduğunu zikret!”³³⁸ demesi Hz. İbrâhim’in sıddık vasfıyla anılmasının bir nişanesi olarak dikkatimizi çekmektedir.

³³⁶ el- Mâide 5/1.

³³⁷ وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا لِّيُتْلَىٰ لَكَ الصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا el-Ahzâb 7-8.

³³⁸ Meryem 19/41.

Peygamberler tarihi sürecinde doğruluk ve güvenilirlik vasfına sahip diğer bir peygamber de Hz. İdrîs'tir. Hz. İdrîs Kur'an'da iki ayeti kerimede geçmektedir.

*“Ey Muhammed! Kitapta İdrîs'ten de bahset. Muhakkak ki o sıddık (dosdoğru) bir peygamber idi. Biz onu yüce bir mekâna yükselttik.”*³³⁹

Yine son peygamber Hz. Muhammed'e ithafen

*“Ey peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan O'nun mesajını iletmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphe yok ki Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.”*³⁴⁰ *“Onlara haber verdiğimiz azabın bir kısmını sana ister gösterelim, ister (bundan önce) seni vefat ettirelim, senin görevin sadece tebliğ etmektir; hesaba çekmek bize aittir.”*³⁴¹

Kur'an da sıdk vasfına haiz diğer peygamberlerin zikredilmesi hususunda daha fazla detaya girmeden yalnız birkaç misalle bu konumuzu noktaladık.

3.1.1.7. Peygamberin Sıdk Sıfatına Muğayyir Gibi Görünen Durumlar

Kur'an-ı Kerimde zikredilen peygamberlerin hayatlarında zahirde doğruluk vasfına muhalif gibi değerlendirilen çok ayet yoktur. Bu ayetlerden kısaca değinilmekte fayda vardır. İlk peygamber Hz. Âdem den şu ayetlerde zikredilen mevzular dikkat çekicidir.:

*“Dedik ki: “Ey Âdem! Sen eşinle birlikte cennete yerleş, dilediğiniz yerden bolca yiyin, (ancak) şu ağaca yaklaşmayın. Çünkü zalimlerden olursunuz.”*³⁴²
*“Kesinlikle sana ve senden önceki kişilere (peygamberlere) şöyle vahyedildi: ‘Eğer şirk koşarsan, kesinlikle amellerin boşa çıkacak ve kesinlikle hüsrana uğrayanlardan olacaksın’*³⁴³

Hz. Âdem ve eşi imtihanın gereği olarak cennette yaratılıp ve kendilerine yapılmaması salık verilen ağaca yaklaşma mevzusu haram olması değil tercihlerinin neticesine katlanmaları söz konusudur. Bu fillerinin neticesinde gûnahtan ziyade bulundukları yerden yeryüzüne gönderilmeleri ve dolayısıyla haram olmayan tercihlerinin sonuçlarını er-Râzi, ‘İsmetül Enbiya³⁴⁴’ında teferruatı ile dile getirmiştir. İkinci ayette ise şirk koşma durumunu dile

³³⁹ وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِذْ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا Meryem 19/56-57.

³⁴⁰ el-Mâide 5/67.

³⁴¹ er-Ra'd 14/40.

³⁴² el-Bakara 2/35

³⁴³ ez-Zümer 39/65.

³⁴⁴ Hasan Fehmi Ulus, “Peygamberlerin Masumiyeti” 35-40.

getirilmiş olması aslında peygamberlerin şahsında diğer insanlara yapılan bir ikazdır. Halkımız arasında dillendirilen bir atasözü vardır “kızım sana söylüyorum gelinim sen anla” kabilinden peygamberlerin şirk koşması gibi bir durumun olması kesinlikle kabul edilemez bir durumdur. Peygamberler ki vahyin kaynağına en yakın olan ve bizzat Tanrı ile muhatap olan insanların şirk koşmasını düşünmek bile aklın sınırlarını zorlamaktır.

Hiz. İbrâhim ile alakalı olarak;

“İbrâhim “Rabbim! Ölüleri nasıl diriltiyorsun, bana göster!” deyince, rabbi “Yoksa inanmıyor musun?” demişti. O “Hayır inanıyorum, fakat kalbim tam kanaat getirsin diye” cevabını verdi. Rabbi “Kuşlardan dört tane al, onları kendine alıştır, sonra (parçalayıp) her bir tepeye onlardan bir parça bırak, sonra onları çağır. Koşarak sana gelecekler ve şunu bil ki, Allah hep galiptir ve hikmet sahibidir”

buyurduğu ayette ise İbrâhim peygamberin inancında şüphe olduğunu iddia edenler olduğu ve dolayısıyla İbrahim peygambere eleştiri getirdikleri vakidir. Fakat ayetin devamında fark edileceği gibi kalbinin mutmain olmasını talep etmesinin günah olarak değerlendirmenin mümkün olmadığıdır. Ayrıca İbrahim peygamber kavminin sapık inanç sistemini yıkmak için put hanedeki putları kırması,³⁴⁵ panayıra gitmemesi hasta olduğunu söylemesi gibi konular İbrahim peygamber hakkında yapılan zahiren olumsuz gibi addedilen durumlardır. Fakat olayın mahiyeti böyle olmadığını en iyi bilen hiç şüphesiz Allah Teâlâ’dır. Burada İbrahim peygamberin yapmış olduğu bütün eylemlerin ila nihayeti Allah’ın tek ve mutlak güç olduğunu insanlara ispat etmek içindir. Bakmakla görmek aynı şey değildir. İbrahim peygamber kavminin doğru olanı görmelerini sağlamak için onları akılları ile baş başa bırakmaktadır.

Hiz. Yûsuf peygamberden de bahsetmek gerekir. Ayette “*Ben nefsimi temize çıkarmam. Rabbimin merhamet ettiği kişi hariç kesinlikle nefis kötülüğü emreder.*”³⁴⁶ Bu ayetin zahirinde peygamberlerin doğru, sadık olmalarına gölge düşürecek bir konum varmış gibi değerlendirilebilir. Ancak bu şı demek değildir insan bir melektir ve kötülük düşünmez,

³⁴⁵ فَجَعَلَهُمْ جَذَآءًا إِلَّا كَبِيرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ
قَالُوا مَنْ فَعَلَ هَٰذَا بِآلِهَتِنَا إِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمِينَ
قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ

(Onlar gidince) İbrâhim putları paramparça etti, belki ona başvururlar diye büyük putu bıraktı. Dönüp durumu gören) putperestler, “Bunu tanrılarımıza kim yaptı? Muhakkak o, zalimlerden biridir” dediler. Bazıları, “İbrâhim denen bir gencin bunları diline doladığını işitmiştik” deyince, “O halde, onu hemen insanların önüne getirin, belki birileri şahitlik eder” dediler. el- Enbiya 58-65.

³⁴⁶ Yûsuf 12/53.

nefsine uymaz ebetteki peygamberler de bir insandır. İnsan olmaları onlar için bir eksiklik değil hedef kitle olan insanlarla iletişim kurması içindir. Hz. Yusuf peygamber de netice de bir insandır ancak diğer insanlardan ayrılan özelliği peygamberlik gibi bir makama nail olmasıdır. Konunun anlaşılması için şu örneğin verilmesi ne kadar isabetli olur; İnsanın yediği içtiği gıdalarında bir posası vardır ve bu zararlı maddeler boşaltım sistemi ile vücuttan bertaraf edilmektedir. Şimdi biz diyebilir miyiz ki ey insan sen çok necis bir varlıksın içinde necaset dolu, sen potansiyel bir pisliksin demek ne kadar isabetsiz olursa Yusuf peygambere de şüphesiz nefis kötülüğü emreder derken onun da bir insan olduğunu fakat Allah'ın vahyine muhatap olup onun rahmetini ve cezasını yakinen bilen birine kötü fiilleri düşündü diyerek eleştirmek tamamen yersiz ve mesnetsiz olur. Kur'an da ismi geçen Hz. Dâvûd, Hz. Süleyman ve Hz. Nûh gibi peygamberlerin durumları da bu izahın dışında değildir. Hiçbir peygamber doğruluktan asla ayrılmamış ve kendi değerlerini sarsacak insanların gözünde değersiz kılacak hiçbir tutum ve davranışı sergilememişlerdir.

3.1.2. Güvenilirlik

Güvenilirlik insan hayatının en önemli sığınaklarından biridir. “Güvenilirlik” kavramı peygamberlerin vasıflarından önde gelenidir. Güven duygusu tesis edemeyen hiç kimse mesajını hedef kitleye tam manasıyla iletemez. Peygamberlerde de olmazsa olmaz sıfatlardan birisi hiç şüphesiz güvendir.

3.1.2.1. Sözlükte Güvenilirlik (Emanet)

Sözlükte güvenilirlik kelimesi şu şekilde tarif edilmektedir; “Kendisine can ve mal emanet edilebilir olma hali. Bir kimsenin kendisinden zarar gelmeyeceğine ve emanete hıyanet etmeyeceğine dair çevresinin güveninin kazanılmış olması halidir.”³⁴⁷ Hiç şüphesiz güvenilirlik denilince akla ilk gelen kelime emânet sözcüğüdür. Emânet الأمانة sözcüğü *emin*, *güvenmek*, *emniyet etmek* anlamındaki اَمَن doğru, güvenilir olmak, kavramından türemiştir.³⁴⁸

Güven kelimesinin anlamı geniş ve kapsayıcıdır. Kişinin kendisine duyduğu itimat, birine ya da bir sığınağa bel bağlama, cesur olma, yürekli olma, yiğitlik ve emniyet anlamlarına gelmektedir. Karşıdaki herhangi bir varlığa güven vermek, zarar gelmeyeceği intibai oluşturmak, güven duygusu uyandırmak, itimat oluşturmaktır. Güvenirlik ise, kimseye

³⁴⁷ İbn Manzûr, *Lisnu'l-Arab*, 13/21; İsfahânî, *Müfredat*, 30; Bulut, *Kur'an'da Emânet Kavramı*, 10-15; Güven için bk. Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, 440; *Türkçe Sözlük*, haz. Türk Dil Kurumu, 816.

³⁴⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 21.

herhangi bir zararın dokunmaması anlamına gelir.³⁴⁹ Güvenilir olma icra edilecek misyonun etki etmesinde büyük öneme sahiptir. İnsanlar güvenmedikleri kanallardan gelen mesajları kesinlikle kabul etmemişlerdir. Gelen mesaj (vahiy) iletişimin ana bileşenleri açısından değerlendirildiğinde güvenilirlik mesajın koruyucu ambalajı durumundadır.

3.1.2.2. Kavramsal olarak Güvenilirlik

Güvenilirlik “bir kişiye, bir şeye veya kendine karşı duyulan bel bağlama ve dayanarak rahatlama hissi, itimat etmek ve inanmak” manalarına gelmektedir.³⁵⁰ Peygamberler yine kendi cinslerinden olan insanlara, Allah’ın seçtiği en seçkin kişilerdir. Bu müstesna seçilmişlik özelliği ile de güvenilirliğin insanlar tarafından kabul edilmesini kolaylaştırmıştır. Güvenilirliğin kaynağıdır ve kendileri de güvenilirdir.³⁵¹ Kavramsal anlamda değerlendirildiğinde peygamberlerin güvenilirliğinin kaynağında Tanrı olması, peygamberliklerinin ispatında mucize ile desteklenmesi, peygamberlerin yaşantıları ile bu güvenilirlik noktasında söz ve davranışları ile uygunluğun paralel olduğu insanların nazarından kaçmamıştır. Güvenilirlik soyut bir kavramdır. Güvenilirliğin ete kemiğe bürünmüş hali peygamberlerdir. Güven Tanrı ile kurulan rabitanın yol haritasıdır. Yani Allah’ın buyruklarının insanlar tarafından anlaşılmasında Allah’ın elçisi olan peygamberlerin güven duygusundan yoksun olunması ya da herhangi bir şüpheye mahal verecek durumun olması amaca ulaşamaması anlamına gelmektedir.

3.1.2.3. Sosyal ve Beşerî Münasebetlerde Güven

Güven, bireyin güvenme konusundaki yetiştirme tarzından hareketle psikolojik ve çevresel etkenlerin bir potada birleşmesi sonucu ortaya çıkan bir işlevdir. Beşerî ilişkilerde insanlar birbirine güvenmiyorsa böyle bir ortamda yetişen bireyde dışarıdan gelen iletileri kolaylıkla kabul etmesi düşünülemez.³⁵²

Güvenilirlik, karşıdaki insana kutsal kabul edilen hasletlerin emanet edilebilme halidir. Bir insanın, elinden dilinden zarar gelmeyeceğine ve emanete hıyanet etmeyeceğine, yaşadığı toplum tarafından kabul edilme halidir. Güvenilirlik hissinin kazandırılmasında dürüstlük ve inandırıcılıkla ayrılmaz bir ilişkisi vardır. Herhangi bir yanıltma ve yanlış tenezzül etmeden doğruları olduğu gibi yansıtmak güven duygusunun perçinlenmesini sağlar. Güven, beşerî

³⁴⁹ Milli Eğitim Bakanlığı, *Örnekleriyle Türkçe Sözlük* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2002), 2/1081; D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük* (Ankara: Pınar Yayınları, 1990), 42.

³⁵⁰ H. Emin Sert, “Kur’ân-ı Kerim Işığında Güven Duygusunun Kaynağı Olarak Müslümanlık”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, 13:2 (2008), 88, 206.

³⁵¹ eş-Şuârâ, 26/162, 178, 107, 125, 143, 162; Kasas, 28/26, 31; Duhân, 44/18.

³⁵² Phil Harkins, *Etkili Konuşmanın Gücü*, çev. Gürol Koca (İstanbul: Alfa Yayınları, 2002), 154-155.

münasebetlerin ve ulaşılabacak hedeflerin başarı kapısını açan ana unsurdur. İhtimai hayatta karşılaşılan sıkıntıların ve meşakkatlerin çözümü için olmazsa olmaz düsturdur. Şahısların dost olabilme ve birbirlerine güven ve huzurun sağlanmasından yeri doldurulamayan tek özelliktir.³⁵³

Güvenilirliğin muhalifi olan güvensizlik ise dışarıdan gelen mesajların, içtenliğine ve samimiyetine şüphe duyma halidir. Bu güvensizlik halinin devamında ise tedirginlik, kaygı gerginlik duyulması kaçınılmazdır. İnsanlar arasında güvensizlikten daha zararlı ve olumsuz bir etki yapan başka bir etken yoktur. Aynı ortamda bulunan insanların birbirlerine güven duymadığında bireylerin sağlıklı iletişim kurmaları muhaldir; aile bireyleri, mesai arkadaşları amir ve memur aralarında güveni tesis edemezlerse sağlıklı bir diyalogun olması zordur. Bu halin devamında ilişkilerde dürüstlük ve netlik yerine yalan ve desise hüküm sürer. Sosyal hayatta güven ortamının tesis edilememesi aynı zaman da mesajların hedef kitleye ulaşması noktasında bir engeldir. Bazı toplumlarda güvensizlik o toplumun özelliklerinden olduğu ileri sürülmüştür.³⁵⁴

Toplumsal düzenin temeli olan güven insanlar arası ilişkilerde zorunluluktur. İnsanları etkilemenin, harekete geçirebilmenin en önemli motivelerin birisi mesajın ulaşacağı kitlenin güvenini kazanabilmektir. Bu güven kazanılmadıkça insanları sözümüze güvendirmemiz mümkün değildir. İnsanların güvenini kazanmanın en etkili yolu şüphesiz dürüstlüğün şiar edinilmesi ve emin sıfatının bizim ayrılmaz bir parçamız olmasıdır.³⁵⁵

İnsanlar güvenilirliğinden şüphe duymadıkları merkezlerden gelen iletileri kendilerince detaylı incelemeden ve başka referanslara müracaat etmeden kabul ettikleri sonucuna varılmıştır. Bu noktada ne söylediğini bilen ve güvenilir kimselerin etki alanlarına bırakmışlardır. Araştırmalar verileri, güvenilir kaynaktan gelen iletilerin, destekleyici iddialara fazla ehemmiyet vermeden benimseme taraftarı olduklarını göstermiştir. Gelen mesajları destekleyici referanslara ihtiyaç bulunmadığı durumlarda kaynağın güvenilirliğine

³⁵³ Peseschkian Nossrat, *Günlük Yaşamın Psikoterapisi*, çev. Teksöz Kıvılcım (İstanbul: Beyaz Yayınları, 2002), 138; Mountrose Phillip, *Çocuklarla ve Gençlerle İletişime Geçmenin 25 Yöntemi*, çev. Fatma Can Akbaş (İstanbul: Kariyer Yayıncılık, 2000), 37; A. Rıdvan Bülbül, *İletişim ve Etik* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001), 240; Ömer Demir - Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü* (Ankara: Vadi Yayınları, 1997), 101; Münir Arıkan, *Nitelikli İnsan* (İstanbul: Bilge Yayıncılık, 2002), 255.

³⁵⁴ Remzi Öncül, *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2000), 541; Mahmut Tezcan, *Kültür ve Kişilik* (Ankara: Bilim Yayınları, 1987), 159-160.; Doğan Cüceloğlu, *İletişim Donanımları* (İstanbul: Remzi Yayınevi, 2002), 81; Berna Bridge, *Okulda İletişim* (İstanbul: Beyaz Yayınları, 2003), 68; Mithat Enç, *Ruhbilim Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Karatepe Yayınları, 1990), 76; Donald Norfolk, *İş Hayatında Stres*, çev. Leyla Serdaroğlu (İstanbul: Form Yayınları, 1989), 134.

³⁵⁵ Dale Carnegie, *Söz Söylemek ve İş Başarmak Sanatı*, çev. Ömer Rıza Doğrul (İstanbul: Kitsan yayınları, 1993), 281-282.

sığınmak zorunda kalınmıştır. Araştırmalar, güvenilirliği yüksek olan kaynakların güvenilirliği düşük olan kaynaklardan etki alanını daha fazla olduğunu göstermiştir. Yani neyin söylendiğinden ziyade kimin söylediğinin kıymeti harbiyesinin olmasıdır. Güven duygusunu tesis edilmediği kaynatan gelen mesajlar hedef kitlede ilgisizlik ve antipatik bir durum oluşturur.³⁵⁶

Birtakım unsurlar kaynağın güvenilirliğini sağlar. Bunlar verilen mesajda bilgi birikimi, konunun açık seçik ortaya konması, amaçları, güdüler, duyguları ve düşünceleri etkili açıklanmasıdır. Herhangi bir konudaki görüşün, alanında uzman tarafından iddia edilmesi, sıradan insanların iddiasından çok daha yüksek güvenilirliğe sahiptir. Alanda mütehasıs olmak hedef kitlenin kaynağa olan güvenilirliğini artıran faktörlerdendir. Prestijli meslek, yüksek mevki, başarılı olmanın kattığı şöhret kaynağa güven veren unsurlardır.³⁵⁷ Kaynak kişisel çıkarları için değil diğerkamlık yaptığını, fedakârlık yaptığını sezdirebilmelidir. Kendisini başkalarının mutluluğu için feda ettiğini ilan etmelidir. Başkalarından fedakârlık talep ederken öncelikle bizatihi şahsı fedakârlık timsali olmalıdır. Değilse inandırıcı olma durumu imkansızdır.³⁵⁸

3.1.2.4. Güvenilirliğin Peygamberin Üstlendiği Sorumlulukla İlişkisi

Peygamberler ve özelde de Hz. Muhammed hayatını düşündüğümüz de toplumda tesis ettiği en önemli unsur güvenilirlik olmuştur. Peygamberlik vazifesi verilmeden önce ve sonrasında da gönderildiği toplum tarafından güven noktasında herhangi bir olumsuz durumla karşılaşılmamıştır. Hicret esnasında müşriklerin emanetlerinin Hz. Muhammet'te olması ve bu emanetlerin Hz. Ali'ye teslim edilmesi de güvenilir bir insan olmanın yaşanılan toplumdaki en önemli örneğidir. Aynı şekilde Şuayb ve diğer peygamberlerde de durum farklı değildir. Çünkü başka insanları etkilemenin onları harekete geçirmenin en önemli etkenlerden birinin güvenilirlik olduğunu, insanları etkileyip ikna etmenin en önemli rolün güvenilirlik olduğudur.

Güvenilirlikte ön koşul çıkar peşinde olmamak ve herhangi bir menfaatin propagandasını yapmamaktır. Güvenilirlik kişisel rant elde etme, insanları kandırma durumlarından uzak

³⁵⁶ Judith Lazar, *İletişim Bilimi*, çev. Cengiz Anık (Ankara: Vadi Yayınları, 2001), 69; Özcan Köknel, *Bireysel ve Toplumsal Şiddet* (İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1996), 123.

³⁵⁷ Özcan Köknel, *İnsanı Anlamak*, (Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994), 387- 388; Reha Oğuz Türkan, *İkna ve Uzlaşma Sanatı*, (Hayat Yayıncılık, İstanbul 1998), 45; Şengül Özerkan Altındal, Yasemin İnceoğlu, *İletişimde Etkileme Süreci*, (Pan Yayıncılık, İstanbul, 1997), 11; Metin Işık, *İletişimden Kitle İletişimine*, (Mikro Yayınları, Konya, 2000), 38-39.

³⁵⁸ Feyzullah Eroğlu, *Davranış Bilimleri*, (Beta Basım Yayım, İstanbul, 1995), 226.; Sulhi Dönmezer, *Toplumbilim*, (Beta Basım Yayım, İstanbul, 1994), 379.

olunmasıdır. Kaynak konumunda olan (peygamberler) savunduğu mesajından kişisel bir menfaati olan şahıs olarak algılanması halinde mesajların sağlıklı sunumu imkânsız olur ve etkisi negatif yönde olur.³⁵⁹

Kaynak hedef kitleyi, savunduğu tezin gerçek ve samimi olduğuna; tanınma, oy ya da kişisel menfaat kazanma isteği gibi çıkar amacı taşımadığına inandırmalıdır.³⁶⁰ Kaynak (peygamberler) herhangi bir iletişim olgusunu gerçekleştirmedeki amacı hedef kitleyi kandırmak olarak yorumlanırsa gerçekleştirilen karşılıklı iletişim hedef kitleyi kandırmak olarak yorumlanırsa dinleyici üzerinde fazla bir tesiri olmayacaktır. Velez ki hedef kitle söz konusu iletişimden kişisel bir kazanç sağlamadığı anlaşılırsa verilmek istenen mesajın etkisi artar.³⁶¹

Sonuç olarak güvenilirlik peygamberlerin üstlendiği görevleri yerine getirebilmesinde en önemli mihenk taşıdır. Bu güveni peygamberler Tanrının onları desteklemesi ve onların da eylem ve söylem birliğinde olmaları kendilerine olan güveninin tam anlamıyla oluşmasını sağlamıştır.

3.2.5. Kur’ân da Güvenilirliğe Vurgu Yapan Ayetler

Peygamberlerin güvenilirliği noktasında Allah tarafından desteklendiklerini ifade etmiştik. Çünkü peygamberler Allah’ın yeryüzündeki temsilcileridir. Bu noktada Kur’ân da geçen ayetleri değerlendirdiğimizde;

*“Rabbimiz! Onlara içlerinden bir peygamber gönder de onlara senin âyetlerini okusun, kitap ve hikmeti öğretsin ve onları günahlardan arındırıp tertemiz yapsın. Muhakkak ki, kudretine karşı gelinmeyen, her hükmü ve işi hikmetli ve sağlam olan ancak sensin”*³⁶² *“Kendilerine ayetlerimiz açıkça okunup anlatılınca bize geleceklerine inanmayanlar, “Bundan başka bir Kur’an getir veya bunu değiştir” dediler. Onlara şöyle de: “Onu kendiliğimden değiştirmeye hak ve yetkim yoktur, ben ancak bana vahyedilene uyuyorum. Eğer rabbime itaatsizlik edersem şüphesiz dehşetli bir günün azabından korkarım. Yine de ki: “Allah (öyle) dileseydi ne ben onu size okuyabilirdim ne de siz onu*

³⁵⁹ J. L. Freedman ve diğerleri, *Sosyal Psikoloji*, çev. Ali Dönmez, (İmge Kitabevi, Ankara, 1993), 351; Alparslan Usal- Zeynep Aslan, *Davranış Bilimleri*, (Barış Yayınları, İzmir, 1995), 159; Abdurrahman Dodurgalı, *Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler*, (MÜİFV. Yayınları, İstanbul, 1999), 236.

³⁶⁰ Freedman v.dğr., 351.

³⁶¹ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*, (Evrin Basım Yayın, İstanbul, 1988), 170; Ahmet Halûk Yüksel, *İkna ve Konuşma*, (Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 1997), 11-12.

³⁶² رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ el-Bakara 2/129.

anlayabilirdiniz; o gelmeden aranızda uzun bir süre yaşadım, siz aklınızı kullanıp düşünmez misiniz?”³⁶³

Bu ayetlerde peygamberin bizzat Allah tarafından görevlendirildiği ve kendisine ne vahyedilmişse onu insanlara duyurduğu ve vahyedilen ayetler üzerinde herhangi bir tasarrufunun olmadığını ifade etmesi, ayrıca o toplumun içinde olduğunu söylemesi de güvenilirlikte temel saik in Tanrı olduğunun en önemli vesikasıdır.

Allah'ın peygamberleri görevlendirdiği ve ana kaynağın kendisi olduğu ayetlerden anlaşılmıştır. Ancak güvenilirlik konusunda peygamberlerden söz aldığını da yine Kur'an da şöyle bildirmektedir:

“Hani biz peygamberlerden söz almıştık; senden, Nuh'tan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan da. (Evet) biz onlardan pek sağlam bir söz aldık. Allah bu sözü aldı ki, bu sâdık kulları sadâkatleri konusunda sorumlu kılsın. O, inkâr yolunu seçenlere de acı veren bir azap hazırlamıştır.”³⁶⁴

Ayetlerin verdiği mesaj da peygamberlerin güvenilirlik ve sadakat noktasında herhangi bir zafiyet göstermemeleri velev ki aksi bir durum olduğunda ise Allah'ın şiddetli azabına uğrayacakları bariz bir şekilde ifade edilmektedir. Bu konu ilgili ayette ise, *“Elbette kendilerine peygamber gönderilen kimseleri de gönderilen peygamberleri de mutlaka sorguya çekeceğiz!”³⁶⁵* buyrulmaktadır.

Peygamberlerin gönderildikleri toplumların birer üyesi olduğu ve insan olma durumunda onlardan bir farkının olmadığını ifade etmiştik. Güvenilirlik penceresinden değerlendirdiğimiz de kendilerinden olan birinin gönderildiği topluma nüfuz edebilmesi peygamberlerin kendi gayret ve duruşları ile ilgilidir. Konuyu Kur'an ayetleri ile değerlendirdiğimizde ise şu ayetlerin tahlili önemlidir:

“Ben size: «Allah'ın hazineleri benim yanımdadır» demiyorum, gaybı da bilmem. «Ben bir meleğim» de demiyorum. Sizin gözlerinizin hor gördüğü kimseler için, «Allah onlara asla bir hayır vermeyecektir» diyemem. Onların kalplerinde olanı, Allah daha iyi bilir. Onları kovduğum takdirde ben gerçekten

³⁶³ وَإِذَا تَنَادَىٰ عَلَيْهِمْ أَيْتَانَا بِبَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا إِنَّكَ بِهَذَا أَوْ بَدِّلَهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تَلَقَّائِ نَفْسِي إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُرْسِلُ اللَّهُ مَا تَلَوْتُمْ عَلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا ادْرَأَيْكُمْ بِهِ فَكَذَّبُوا عَنْكُمْ وَلَا يَخَفُ يُونُسَ 10/15-16.

³⁶⁴ وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا لِيَسْأَلَ الصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا el-Ahzâb 33/7-8.

³⁶⁵ فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ el-A'râf 7/6.

zalimlerden olurum.³⁶⁶ Peygamberleri onlara dediler ki: «(Evet) biz sizin gibi bir insandan başkası değiliz. Fakat Allah nimetini kullarından dilediğine lütfeder. Allah'ın izni olmadan bizim size bir delil getirmemize imkân yoktur. Müminler ancak Allah'a dayansınlar.»³⁶⁷ Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana kıssalarını anlattığımız kimseler de var, durumlarını sana bildirmediğimiz kimseler de var. Hiçbir peygamber Allah'ın izni olmaksızın herhangi bir âyeti kendiliğinden getiremez. Allah'ın emri gelince de hak uygulanır ve o zaman bâtilı seçenler hüsrana uğrayacaklardır.³⁶⁸

Alıntılama yaptığımız ayetlerden ulaştığımız neticede peygamberlerin Allah tarafından görevlendirildiği, kendilerine tevdi edilen vahiyde herhangi bir değişiklik yapmadıkları, toplumda sadakat konusunda hata yapmayacakları ve nihayetinde de hemcinsleri gibi insan olmaları Tanrının elçilerinin güven endekslerinin maksimum olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca şu ayetlerde bizzat peygamberlerin kendi ifadeleri yer almaktadır.

“Kardeşleri Nûh onlara: (Allah'ın azabından) korunmaz mısınız?” demişti. “Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabb'ine aittir.”³⁶⁹ “Kardeşleri Hûd onlara: (Allah'ın azabından) korunmaz mısınız?” demişti. “Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabb'ine aittir.”³⁷⁰ Kardeşleri Sâlih onlara: (Allah'ın azabından) korunmaz mısınız?” demişti. “Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabb'ine aittir.”³⁷¹

“Şuayb onlara: (Allah'ın azabından) korunmaz mısınız?” demişti. “Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Ben

³⁶⁶ Hûd 11/31.

³⁶⁷ İbrâhîm 14/11.

³⁶⁸ el-Mü'min 40/78.

³⁶⁹ eş-Şuarâ, 26/106-109; Hz. Nûh, getirdiği mesajlara karşılık insanlardan herhangi bir çıkar beklentisi içerisinde olmadığını Yûnus sûresinde de tekrarlar. Fakat burada, “Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.” ifadesine yer verilmez: “Eğer benim öğüdümün yüz çevirdiyseniz, ben sizden bir ücret istemedim ki! Benim ücretim, ancak Allah'ın üzerinedir. Bana Müslümanlardan olmam emredilmiştir.” (Yûnus, 10/72)

³⁷⁰ Şuara, 26/124-127; Hz. Hûd, getirdiği mesajlara karşılık insanlardan herhangi bir çıkar beklentisi içerisinde olmadığını Hûd sûresinde de tekrarlar. Fakat burada, “Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.” ifadesine yer verilmez: “Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u gönderdik: “ Ey kavmim dedi, Allah'a kulluk edin, O'ndan başka tanrınız yoktur. Siz sadece uyduruyorsunuz. Ey kavmim, ben sizden bunun için bir ücret istemiyorum. Benim ücretim beni yaratana düşer. Aklınızı kullanmıyor musunuz?” (Hûd, 11/50-51).

³⁷¹ eş-Şuarâ, 26/142-145.

buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabb'ine aittir."³⁷²

*"Kardeşleri Lût onlara: (Allah'ın azabından) korunmaz mısınız?" demişti. "Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabb'ine aittir"*³⁷³

Ayeti kerimleri genel hatları ile değerlendirdiğimiz de peygamberlerin güvenilir kimseler olduğu görevlerini icra ederken ise asla herhangi bir kusur ve aldatmanın olmayacağını bildirmektedirler. Şöyle nida ettiklerini de müfessirlerin yorumlarından anlamaktayız. "Şüphesiz sizler için Allah tarafından vazifelendirilen, dürüst, bu cihetiyle alenen tanınan, herkesçe bilinen, güvenilir nebileriz. Sizleri hak yola davet sonu hüsrân olan yollardan uzak tutmak, yaratılmışlara kulluktan alıkoymak için Allah katından vazifelendirilmiş bir elçiyiz. Aldığımız mesajları hiçbir şey gizlemeden, onlara muhalif düşmeden, yalan söylemeden, ihanet etmeden, rahmani iletiye hiçbir şey eklemekten ve ondan hiçbir şey eksiltmeden, ciddiyetle bildiriyor ve sizlere rehberlik ediyoruz. Tevdi edilen elçilik vazifesini herhangi bir hilafa meydan vermeden ifa etmeye çalışıyoruz. Aramızda olan mutat işlerde nasıl güven noktasında sıkıntımız yoksa, İlâhi mesajların tebliğ ve ilanında aynı şekilde güvenilir kimseleriz".³⁷⁴

Peygamberlerin insanların ukba ve dünya saadetleri için gayret ve fedakârlık yaptıklarını yaşantıları ile göstermişlerdir. Getirdikleri mesajlarla tamamen insanların menfaatlerini önceleyen tavırlarla hareket etmişlerdir. Kendilerini diğer insanların mutluluğuna adadıklarını yaşayarak göstermişlerdir. Bu şu anlama gelmemelidir peygamberler yaptıkları bu vazifenin elbet bir karşılığı olduğunun bilincindedirler fakat bu karşılığı bekledikleri merci elbette ki vazifeyi tevdi eden makamdan beklemektedirler. Dünya hayatına yönelik herhangi bir ikbal peşinde olmamışlardır.

³⁷² eş-Şuarâ, 26/177-180.

³⁷³ eş-Şuarâ, 26/161-164.

³⁷⁴ Fahreddîn er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr ev mefâtihi'l-ğayb* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1997), 8/520; İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-azîm*, 13/353.; eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, 4/135; Kurtubî, *el-Camiu li ahkâmî'l-kur'an*, 11/81; Abdullah İbn Ahmed en Nesefî, *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl* (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1996), 3/277; Ahmed Mustafâ el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 7/68; Muhammed Mahmûd Hicâzî, *et-Tefsîru'l-vâzih* (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1991), 2/761; el-Cezâirî, *Eyseru't-tefâsîr*, 666; Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmu'l-kur'an*, çev. Muhammed Han Kayani v.dğr. (İstanbul: İnsan Yayınları, 1989), 6/36.; Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, 2/387; Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm* (İstanbul: Elif ofset, 1992), 2/663.

Peygamberlerin ayetlerde kendilerini güvenilir kimseler olarak tanıtmaları tek taraflı bir doğrulama gibi algılanabilmektedir. Yani kendilerinin doğruluğunu yine kendileri ifade etmiş gibi bir mana çıkmaktadır ancak müfessirlerin yorumlarında ve tarihi vesikalarda özellikle Hz. Muhammed'in risâleti döneminde Mekkeli müşrikler tarafından kendisinin yalancılıkla ve güvenilmeyen bir şahsiyet olarak kesinlikle itham edilmediğidir. Peygamberlerin güvenilirliğinin toplum tarafından kabul gördüğü ve tek taraflı bir söylem olmadığı açık ve nettir. Peygamberler kendi güvenilirliklerini onlara hatırlatmışlar ve kendilerini zorla güvenilir kimseler olarak kabul ettirmeye çalışmamışlardır.

3.1.3. Doğruluk ve Güvenilirlik Konusunda Kur'an da Geçen Peygamber Örnekleri

Peygamberlerin, ilâhî hükümleri, emir ve yasakları insanlara tebliğde ve verdikleri haberlerde doğru sözlü olmalarıdır. Peygamberlerin yalan söylemeleri asla caiz değildir. Hiçbir peygambere kavmi tarafından; “Sen daha önce yalancı biriydin.” denilememiştir. Çünkü peygamberlerin sözleriyle davranışları arasında hiç kimsenin itiraz edemeyeceği bir uyumun olması gerekir. Bu durumda Kur'an'da ismi geçen peygamberlerden örneklem olarak bazılarını bura zikretmeye çalışacağız.

3.1.3.1. Hz. İbrâhim

Mekkî sûrelerden olan Meryem sûresinde tevhit inancı yeryüzünde hâkim kılınma mücadelesinde önemine binaen peygamberlerin kıssaları zikredilmiştir. Hz. İbrâhim³⁷⁵ Hz. Yahyâ ve Hz. Zekeriyâ peygamberlerin kıssaları³⁷⁶ ile Hz. İsâ peygamber ve annesi Meryem'in meşakkatli ve mucizeli kıssaları³⁷⁷ Tanrının gücünün delillerini göstermesi bakımından önemlidir. Bu sürenin devamında Hz. Mûsâ³⁷⁸ Hz. İsmâil³⁷⁹ ve Hz. İdrîs peygamberlerin mücadeleleri (kıssaları) anlatılmaktadır. Burada bu sürenin sebebi nüzulü değil doğruluk ve güvenilirlikle geçen süreçten bahsedilecektir.

Hz. İbrâhim'in kıssasının anlatılması Allah tarafından kendilerine yüklenilen misyonun yerine getirilmesinde insanlar için önemli mesajlar içermektedir. Yine benzer bir mücadele Hz. Muhammed'in peygamberliğinin ilk yıllarında (615-616) Mekkeli müşriklerin baskıları Habeşistan'a hicrete sevk etmişti.³⁸⁰ Bu hicretle Müslümanların kalbinde hüzn, tedirginlik ve hasret gibi duyguların yaşanmasına sebep olmuştu. Bu göçün başka bir benzerinin de

³⁷⁵ Meryem 19/16-36.

³⁷⁶ Meryem 19/1-15.

³⁷⁷ Meryem 19/16-36.

³⁷⁸ Meryem 19/51-53.

³⁷⁹ Meryem 19/54-55.

³⁸⁰ İbn İshâk, *es-Sire*, 154-159.

yaşandığı, üstelik en yakını olan babası aracılığıyla memleketinden uzaklaştırıldığı, ancak ahirinde âli bir mevkiye yükseltildiğini anlatmakla bu uğurda çekilen meşakkatlerin boşuna olmadığı bildirilmektedir. Böylece Müslümanlar teselli edilmektedir.

Kur'ân'da farklı ayetlerde Allah'ın dostu,³⁸¹ inananların atası,³⁸² insanların önderi³⁸³ dosdoğru Müslüman,³⁸⁴ yufka yürekli,³⁸⁵ Hz. Nûh'un milletinden,³⁸⁶ çok vefalı³⁸⁷ vb. sıfatlarla anılan, Hz. İbrahim gelecek ayetlerde dosdoğru (sıddîk) bir peygamber³⁸⁸ olarak nitelendirilmektedir. Hz. İbrâhim doğruluk ve güvenilirlik vasıflarından hareketle kesinlikle daimî olarak doğru söyleyen asla yalan söylemeyen ve çok dürüst olduğu ifade edilmektedir.³⁸⁹ Hz. İbrâhim peygamber doğru ve güvenilir, vefanın ve sadakatin en nadide misallerindendir.

Kur'ân'ın genelinde Hz. İbrâhim peygamberle alakalı ayetleri değerlendirdiğimizde onun doğruluğunu ve güvenilirliğini farklı bir açıdan ele almak daha yerinde olacaktır. Zira Allah Hz. Muhammed'e “*Sana tabi olanlara İbrahim'in sıddîk (Dosdoğru) bir peygamber olduğunu zikret!*”³⁹⁰ demesi sıddîk vasfıyla anılmasının bir nişanesi olarak, babası ile aralarındaki diyaloga dikkat çekmektedir. Bu diyalog daha ehemmiyetli araştırıldığında, Allah'a iman eden biriyle müşrik olan birinin ciddi bir şekilde tartışmaya girdikleri gözden kaçmamaktadır. Tevhit davasından olan bir peygamber babasına karşı şefkatle “Babacığım!”³⁹¹ diye hitap ederek Allahtan lütfedilen bilgi neticesinde müşriklerin taptıklarının hareketsiz cansız madde olduklarını bütün açıklığı meydana koymaktadır. Bu tartışma da sınırlar gerilip tartışmanın dozu artığında bir evlat için zor olan bir durumla yüzleşip babasının cehenneme gideceğini söylemek kolay bir hadise değildir. Dahası Hz. İbrâhim'in bu söyleminden dolayı uğrayacağı hakaret ve suçlamalara göğüs germesi davasındaki samimiyetin göstergesidir.³⁹² Bu itaplara maruz kalması Hz. İbrâhim'in doğruluk ve güvenilirlikte ne kadar bedel ödediğinin göstergesidir. Karşısındaki babası da

³⁸¹ en-Nisâ 4/125.

³⁸² el-Hac 22/78.

³⁸³ el-Bakara 2/124.

³⁸⁴ Âli İmrân 3/67.

³⁸⁵ et-Tevbe 9/114.

³⁸⁶ es-Sâffât 37/83.

³⁸⁷ en-Necm 53/37.

³⁸⁸ Meryem 19/41.

³⁸⁹ Taberî, *Camîü'l-beyan*, 16/103.

³⁹⁰ Meryem 19/41.

³⁹¹ Meryem 19/42.

³⁹² “Seni taş tutarım, beni terk et, git”. Meryem 19/46.

olsa asla doğru bildiğinden zerre miktarı geri adım atmamıştır. Elbette bu bedel kendi ülkesinden sürgün edilmekle sonuçlanmıştır.³⁹³

Hız. İbrâhim her ne kadar babası ve putperest hemşerileri ile bu mücadeleye girmiş olsa da sonun da atası için af dileyeceğini söyleyip³⁹⁴ ve gereğini yapmış olması da sözüne olan sadakatini (doğruluğun) göstergesidir. Hız. İbrâhim vefalı ve güvenilir bir insandır.³⁹⁵ Hız. İbrâhim peygamber sevdiklerinden ve memleketinden ayrılırken³⁹⁶ ateşe atılırken³⁹⁷ ve dahi birtakım imtihanlarla sınanırken³⁹⁸ göstermiş olduğu metanet onun ne kadar doğru ve güvenilir ve bu uğurda ödediği bedelleri de göstermektedir. Yine evladını rüyasında kurban ettiğini görünce bunu hemen gereği yapılması gereken bir emir telakki edip ifa etmeye gayret etmiştir. Şefkatli bir babanın evladını en meşakkatli bir imtihan karşısındaki sabrı ve metaneti her ikisi de sınava tabi olan baba ve oğlun “Muhsin” sıfatıyla isimlerinin tarih boyunca zikredilmesini sağlamıştır.³⁹⁹

Hız. İbrâhim’in Doğruluk ve Güvenilirlik vasfını korumak ve bu uğurda yaşamış olduğu sıkıntılardan Kur’ân’dan kaynak alarak konumuza başka bir peygamberin serüveni ile devam edeceğiz.

3.1.3.2. Hız. İdrîs

Doğruluk ve güvenilirlik vasfına sahip diğer bir peygamber de Hız. İdrîs’tir. Kur’ân-ı Kerîm’in doğruluk sıfatına haiz gördüğü şahsiyetlerden birisidir. Kur’ân-ı Kerîm’de sadece iki sürede İdrîs peygamberden bahsedilmektedir. İlki Meryem süresindedir. Meâlen şöyledir: “Ey Muhammed! Kitapta İdrîs’ten de bahset. Muhakkak ki o siddîk (dosdoğru) bir peygamber idi. Biz onu yüce bir mekâna yükselttik.”⁴⁰⁰ Hız. İdrîs, Âdem’in zürriyetinden bir peygamberdir.⁴⁰¹ Hız.İdrîs peygamberden bahsedilen ikinci süre Enbiyâ süresidir. Bu sürede üç peygamberin ismi geçmektedir. Hız. İdrîs, Hız. İsmâîl ve Hız. Zülkkifl ile beraber zikredilerek sabredenlerden ve Allah’ın mağfiretine mazhar olmuş sülehadan olduğu kabul edilmektedir.⁴⁰²

³⁹³ Meryem 19/42-49.

³⁹⁴ Meryem 19/47.

³⁹⁵ en-Necm 53/37.

³⁹⁶ el-Ankebût 29/26.

³⁹⁷ el-Enbiyâ 21/768; el-Bakara 2/124; es-Sâffât 37/97

³⁹⁸ el-Bakara 2/124; es-Sâffât 37/97

³⁹⁹ es-Saffat 37/103-105.

⁴⁰⁰ Meryem 19/56-57. وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا

⁴⁰¹ أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَءِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا Meryem 19/58.

⁴⁰² Enbiya 21/85-86. وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ وَأَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ

Kur'ân-ı Ker'îm de Hz. İdrîs 'in hayatından bahsede teferruatlı bilgi bulunmamakla birlikte onun salih, siddîk, sabırlı, ulvî mevkilere layık olmuş ve secdelere ağlaya ağlaya kapanan bir peygamber olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Hz. İdrîs peygamberin nail olduğu mevkinin sema olup olmadığı, bulunduğu makamda ölümsüzleştiği gibi esrarengiz konulara daha fazla değinilmektedir.⁴⁰³

Hiz. Peygamber'in miraç olayı ile ilgili olarak hadisi şeriflerde Hz. İdrîs peygamberden bahsedilmesinin ve kendisiyle semada karşılaşmasının, onun yüce bir konuma nail olması ile alakalı yorumlar yapılmasında katkısının büyük olduğu gerçeğidir.⁴⁰⁴

Hiz. İdrîs'in istikamet üzere olması doğruluğu ve dürüstlüğü ve imanı ile Allah katında ayrıcalıklı bir makama naildir. Meşakkatlere dayanamayan, strese mağlup olmuş günümüz insanı için Hiz. İdrîs sabrını, salih oluşunu Allah'a ağlaya ağlaya secdeye kapanışını onun samimiyet ve istikametten ayrılmadığını düşünmek ve bu uğurda katlandığı zorlukların karşılığının olduğunu bilmek önemlidir.

3.1.3.3. Hiz. Yûsuf

Doğruluk ve Güvenilirlik timsali, Kur'ân da siddîk sıfatıyla bahsedilen bir diğer peygamber Hiz. Yûsuf'tur. Eski hapishane arkadaşı tarafından kendisine bu isimle hitap edilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'den öğrenildiği üzere dönemin kralının zevcesinin iffetsiz teklifine Hiz. Yûsuf'un olumsuz cevap vermesi, Hiz.Yusuf peygamberi iftiraların ortasında bulmasına neden olmuştur.⁴⁰⁵ Vakıa dönemin kralına iletilince, eldeki bulgular Hiz. Yûsuf'un dürüst olduğunu ve yalan söylemediğini meydana çıkarmıştır.⁴⁰⁶ Ancak o yine zindana atılmaktan kurtulamamıştır.⁴⁰⁷ Hiz. Yûsuf'a rüyaları tabir etme özelliği verilmişti.⁴⁰⁸ Aynı zindanı paylaştığı arkadaşından biri saraya görevli olarak vazifelendirildiğinde Hiz.Yûsuf arkadaşına

⁴⁰³ Taberî, *Camiü'l-beyan*, 16/110-112.; Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr ev mefatihü'l-ğayb*, 21/233.

⁴⁰⁴ Buhari, "Salat", 1; "Enbiya", 4, 5; Müslim "İman" 259, 263, 264.

⁴⁰⁵ *Evinde* وَرَأَوْنَهَا فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْت لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ *bulunduğu kadın, onunla birlikte olmak istedi. Kapıları iyice kapattı ve "haydi gel!" dedi. O da "Hâşâ, Allah'a sığınırım! Kocan benim velînimetimdir, bana iyilik edip evini açtı. Gerçek şu ki zalimler iflah olmaz!" dedi. Yûsuf 12/23.*

⁴⁰⁶ *Aziz, Yûsuf'un* فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قَدْ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ يُوسُفُ أَعْرَضَ عَنْ هَذَا وَاسْتَغْفَرَ لِذَنْبِكَ إِنَّكَ أَنْتَ مِنَ الْخَاطِئِينَ *gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce şöyle dedi: "Anlaşıyor ki bu iş, siz kadınların bir entrikasıdır. Sizin entrikamız çok tehlikelidir." Yûsuf! Sen bunu olmamış say. (Kadına:) Sen de günahının affını dile; çünkü sen günahkârlardan oldun. Yûsuf 12/27-29*

⁴⁰⁷ *Yûsuf, "Rabbim! Zindan bana bunların benden istediklerinden daha iyidir. Eğer onların bana kurdukları tuzağı boşa çıkarmazsan, korkarım ki, onlara meyleder ve cahillerden olurum!" dedi. Yûsuf 12/33.*

⁴⁰⁸ *وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانٌ قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرِيتُني أَعْصِرُ خَمْرًا وَقَالَ الْآخَرُ إِنِّي أَرِيتُني أُحْمَلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْرًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِئْنَا بِتَأْوِيلِهِ إِنَّا نَعْتَدُكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ* *Onunla birlikte zindana iki genç daha girdi. Onlardan biri, "Ben rüyada şarap yaptığımı gördüm" dedi. Diğeri de "Ben de başımın üstünde bir ekmek taşıdığımı gördüm. Kuşlar ondan yiyordu. Bunun yorumunu bize bildir. Kuşkusuz biz seni bu işleri iyi bilen biri olarak görüyoruz" dedi. Yûsuf 12/36.*

kendisinden krala bahsetmesini ve onunda zindan dan kurtulmasını talep etmişti fakat arkadaşı onun ismini anmayı unutmaması Hz.Yûsuf peygamberin zindanda daha fazla kalmak durumunda bırakmıştı.⁴⁰⁹ Aradan geçen yıllardan sonra kral bir rüya görmüştü fakat bu rüyayı yorumlayacak kimse olmayınca arkadaşı Yusuf u ancak hatırlayabilmişti.

*“Yûsuf! Ey siddîk! Bize yedi zayıf sığır tarafından yenilen yedi semiz sığırın; yedi yeşil başak ve yedi kuru başağın açıklamasını yap ki ben de bunu insanlara bildireyim. Böylece seni öğrenmiş olsunlar”*⁴¹⁰

demesi mukabilinde kralın Yûsuf’tan haberdar olmasını sağlamıştır.

Hiz. Yûsuf peygamberin yaşam serüvenindeki bu pasajdan anlaşıldığı üzere onun rüya yorumlarında mahir olduğu daha önce yaptığı yorumların doğru çıktığının bilgisine sahip olan hapishane arkadaşı kendisine “ey sözü doğru olan kişi!” diye hitap etmesi onun doğruluk timsali sözüne ve davranışlarına güvenilen birisi olduğu anlamını taşımaktadır. Onun doğru sözlülüğünün yanında çok samimi ve ilkelerinden asla taviz vermeyen ve bu uğurda bir bedel ödenecekse seve seve kabul eden bir peygamberdir. Hapishane arkadaşı tarafından seneler sonra yad edilmesi Hiz. Yûsuf’un samimi, onurlu ve ahlaklı bir yaşam sürdüğünü ve birlikte olduğu insanlarda silinmez güzel intibalar bıraktığının en bariz göstergesidir. Müfessirler konu ile alakalı Yûsuf peygamberin hapiste bütün insanlara güzel muamelede bulunduğu, sıkıntılarında acılarını paylaştığını ve onların sevinçlerine ortak olduğu ve gönüllerini kazandığı bildirilmiştir. Bu sebeplerle hatırı sayılır mümtaz bir insan olarak tanınmıştır. Dahası dostları bu özelliğinden ötürü kendisine “Muhsin sıfatını” kullanmışlardır.⁴¹¹

Hiz. Yûsuf (a.s) karşılaştığı zor ve meşakkatli durumlar karşısından boyun eğmeyen, sarsılmaz bir karaktere sahip biri olarak doğruluk ve güvenilirliğin nadide şahsiyetlerinden birisidir. Hayatının bütün evrelerinde asla istikametten ayrılmamış doğruluk ve dürüstlük üzere yaşam sürmüş ve tüm sözlerini eylemleriyle doğrulamıştır.

⁴⁰⁹ وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِّنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنَسِيهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ Onlardan, kurtulacağına inandığı kişiye, “Efendinin yanında benden bahset” dedi. Fakat şeytan ona, efendisine Yûsuf’tan söz etmeyi unutturdu. Dolayısıyla Yûsuf birkaç sene daha zindanda kaldı. Yusuf 12/42.

⁴¹⁰ يُوسُفُ أَيُّهَا الصَّبِيُّ أَفْتِنَا فِي سِنْعِ بَقَرَاتِ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سِنْعٌ عِجَافٌ وَسِنْعُ سُتَبَلَاتٍ خُضِرَ وَأَخْرَ يَابِسَاتٍ لَّعَلِّي أَرْجِعَ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ (Zindana gelerek) “Yûsuf! Ey özü sözü doğru arkadaş! (Rüyada görülen) yedi arık ineğin yediği yedi semiz inek ile yedi yeşil, bir o kadar da kuru başak hakkında bize yorum yap. Umarım ki, bu bilgiyle insanlara dönerim ve umarım onlar da belki (ne yapacaklarını) bilirler” dedi. Yûsuf 12/46.

⁴¹¹ Taberî, Câmiu'l-beyân, 12/228.

3.1.3.4. Hz. Mûsâ

Hz. Mûsâ'nın hayatı adalet özgürlük ve bu uğurda verilen mücadelelerle doludur. Onun karakterinden hareketle baskı ve zulüm karşısında kararlılık ve cesaretle yola çıktığı, denizlerin bile yol verdiği müjdesi ile dolu bir yaşamdır. Doğruluk ve güvenilirlik uğrunda ise çektiği meşakatlere kısaca değinmemiz gerekmektedir.

Allah, Mûsâ peygambere peygamberlik⁴¹² tevdi edince, o bu görevin meşakkat ve çilesini tahmin edip kendisine yardımcı olarak Allah'tan kardeşi Hârûn'da vermesini ister.⁴¹³ Kendisine verilen ilahi görev gereği, yaşadığı çağın ve içinde bulunduğu konjonktürde kralların en büyüğüne, en zalimine ve en azılısına hakikati anlatmak için peygamber olarak gönderilir. Tabi bu öyle kolay bir hadise değildir. Çünkü hitap edeceğiniz kişi kendisini ilah olarak gören firavundur.⁴¹⁴

Firavun'a nasıl hitap edeceğini sert ve kabalaşmadan, yumuşak bir tavırla⁴¹⁵ söz söylemesi gerektiği bildirilir. Firavun'un karşısına çıkınca alemlerin rabbi tarafından vazifelendirildiğini⁴¹⁶ cesaret ve açık yüreklilikle söyleyen Mûsâ sözlerine karşılık o'nu yalancılıkla ithama uğramıştır. Hz. Mûsâ da cevaben "Allah katında gerçek neyse sadece onu söylemek benim görevimdir"⁴¹⁷ diye kendisini ifade etmiştir. Kendisine verilen vazifeyi bi hakkın yerine getirmek onun doğru sözlü ve güvenilir biri olduğunu ve bu uğurda karşılaşacağı bütün bedelleri göze alıp görevini yerine getirmiştir.

Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn peygamberler firavundan istedikleri, İsrailoğullarını özgür bırakması, onlara uygulanan zulüm baskı ve sömürünün son bulmasıdır. Çünkü Firavun insan aklının hudutlarını zorlayacak eziyetler yaparak erkek çocuklarını öldürüyor, kadınları ise fitratlarına muhalif zor ve meşakkatli işlerde çalıştırarak onlara zulüm ediyordu. Saltanatını korumak içi akla hayale gelmeyecek işkenceler uyguluyordu. İnsanların seyrettiği bir arenada Allah'ın sözünün yüceltilmesi, dinin üstün gelmesi ve verilen vazifeyi hakkıyla yerine getirmek ve batılın yok olup gitmesi için kutsal bir günde⁴¹⁸ tertiplenen bir gösteri ile hak ve batılın mücadelesi yapılır.⁴¹⁹

⁴¹² وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَىٰ Ben seni seçtim, şimdi vahyedilecek olana kulak ver. Taha, 20/13.

⁴¹³ وَأَخْلَعُ لِي زُجْرًا مِنْ أَهْلِهَا وَأَخِي Yakınlarımdan birini bana yardımcı ver. Kardeşim Hârûn'u .Tâhâ 20/30.

⁴¹⁴ İbn-i Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri. 10/5206.

⁴¹⁵ Tâhâ 20/44.

⁴¹⁶ eş-Şuarâ, 26/16.

⁴¹⁷ el-A'râf 7/105.

⁴¹⁸ Tâhâ 20/59.

⁴¹⁹ Tâhâ 20/64.

Hız. Mûsâ peygamber Allaha sığınıp yalnızca ona tevekkül ederek onların iplerinin, asalarının çokluğuna aldırmadan, yegâne sığınılacak yerin Allah olduğuna inanarak âsâsını atar. Süratli ve güçlü bir şekilde Allah'ın yardımıyla âsâ sihirbazların yaptıklarını yutar.⁴²⁰ Hız. Mûsâ sihirbazlara karşı ezici bir üstünlük kazandıktan sonra Firavun'dan İsrailoğullarını kendisiyle birlikte gitmesine izin vermesini ister. Fakat yenilgiyi hazmedemeyen Firavun bu isteklerini reddeder. Allah Mûsâ'ya geceleyin İsrailoğullarını yanına alıp şehirden çıkmasını emreder.⁴²¹ Firavun ve askerleri Mûsâ peygamberi ve İsrailoğullarını yok etmek için arkalarından ordu ile gelir yol artık biter ve karşılarında demiz varken Mûsâ peygamber yeisse kapılmadan metanetle yolundan vazgeçmez. Sonucu ne olursa ödemesi gereken bedel varsa göze alarak denize doğru yürür.⁴²²

Netice itibariyle Hız. Mûsâ peygamber kendisine verilen vazifeyi yaparken asla tereddüt göstermeden ve sağlam bir irade ile görevini yerine getirmiştir. Allah yardımını göndermişti fakat dikkatlerden kaçmaması gereken doğru bildikleri yoldan asla geri dönmemişlerdir.

3.1.3.5. Hız. Muhammed (s.a.v)

Hız. Muhammed (s.a.v) Hız. İbrâhim'in evlatlarından olan Hız. İsmâil peygamberin neslinden varlık bulan ve iki önemli Arap kavminden birini oluşturan Adnânîler topluluğuna aittir. Hız. Muhammed (s.a.v) tarafından ilan edilen seceresi şöyle ifade edilmiştir: Muhammed b. Abdullah b. Abdülmüttalip (şeybe) b. Hâşim b. Abdümenaf b. Kusay b. Kilâb b. Mürre b. Kâ'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihir (Kureys) b. Nadr Kinane b. Hüzeyme b. Müdrike b. İlyas b. Nizâr b. Mead b. Adnân. Muhammed (s.a.s) de bu minvalde şöyle buyurmuştur:

*“Muhakkak ki Allah, İsmâiloğullarından Kinâne'yi; Kinâne'den Kureys'i, Kureys'ten Hâşim'i; Hâşim'den beni seçip üstün kıldı.”*⁴²³

Hız. Muhammed (s.a.v) genel kabul gören kanaate göre ve mevcut rivayetler arasında; Fil Olayından elli (veya elli beş) gün sonra Rebiül evvel ayının 12'sinde (20 Nisan) pazartesi günü Mekke şehrinde dünyayı şereflendirmişlerdir.⁴²⁴ Hız. Muhammed (s.a.v) miladi 610 yılı ve hicri olarak Ramazan ayının 17. gecesini, kırk yaşında çeşitli rivayetlere göre pazartesi günü sabaha karşı Cebrâil'in bizatihi kendi şeklinde gelip Âlak süresinin başındaki ilk ayetleri

⁴²⁰ Zuhaylî, *et-Tefsîrül-münîr*, 8/477.

⁴²¹ Zuhaylî, *et-Tefsîrül-münîr*, 8/478..

⁴²² Kutup, *Fî zilâl'il-Kur'ân*, 10/60.

⁴²³ Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi sahih-i müslim b. haccâc*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Karınca Yayınları, 2005), 437.

⁴²⁴ İbn Sa'd, *Tabakatü'l-kübra*, 1/81; Köksal, *İslâm Tarihi*, 1/24; Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hız. Peygamberin Hayatı*, 241-242; Mubarekfûrî, *Rehikü'l-mahtûm*, 84; Suruç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, 1/64.

vahiy etmesiyle peygamber olarak görevlendirilmiştir.⁴²⁵ Kısaca Hz. Muhammed'in soyu doğumu ve peygamberliğin kendisine tevdi edilme bilgilerini paylaştıktan sonra asıl konumuz olan Hz. Muhammed'in Doğruluk ve Güvenilirlik noktasında yaptığı yaşadığı ve bu uğurda ödediği bedellerden bahsedeceğiz. Bütün peygamberlerde olduğu gibi Hz. Muhammed de doğruluk ve güvenilirliğin en önemli temsilcilerindendir.

İslamiyet daha gelmeden Muhammed (s.a.v) öne çıkan ve en bilinen vasfı hiç şüphesiz "emin" olmasıdır. Kavmi ve Mekke'de yaşayan insanlar ona peygamberliğinden evvel ona "Muhammedü'l-Emin" ismini vermişlerdir.⁴²⁶ Kendisine vahiy geldiğinde hissettiği tedirginlik, endişe ve şaşkınlık durumunda kendisini en iyi bilen kişi olan hayat arkadaşı Hz. Hatice'nin söyledikleri onun ne kadar doğru ve dürüst bir insan olduğunu bizlere işaret etmektedir:

*"Sen müsterih ol, sıkıntı etme. Allah'a andolsun ki, Allah seni asla utandırmayacaktır. Çünkü sen, akrabalık bağlarını gözetirsin. Hep doğruyu söylersin. Güçsüzlerin elinden tutarsın. Zor durumda kalan mağdurların hakkını korumak için onlara yardım edersin. Misafir ağırlamayı seversin. Karşılaşılan sorunlarda insanlara yardımcı olursun."*⁴²⁷

Kıymetli eşi Hatice'nin dilinden dökülen bu sözler Hz. Muhammed'i teselli etmekten öte onun güvenilir bir insan olduğunu en net bir şekilde ortaya konulmasıdır. Sadece eşi tarafından ifade edilen bir gerçek değildir. Bu duruma inanan inanmayan herkes tarafından dile getirilen bir gerçektir.⁴²⁸ Cafer b. Ebu Talip Habeşistan Kralı Necâşi'ye son nebiyi şöyle tasvir etmiştir:

"Ey Habeşistan kralı! Biz İslamiyet'ten önce putlara tapar, fuhuş yapar, leş yerdik. Sılayı rahime dikkat etmez, komşularımıza kötü muamele eder, güçlü olanlarımız zayıflarımızı horlardı. Allah bizden ve dürüstlüğünden şüphe duymadığımız, emanete riayetkârlığı, kırk yıl doğruluğu, dürüstlüğü, asaleti, ile tanıdığımız bir kimseyi bizlere nebî olarak vazifelendirdi. Hz. Muhammed, putlara değil tek olan Allah'a kulluk etmemizi, akraba ve komşuları gözetmemizi, emanete riayet etmemizi, dürüst davranışlar sergilememizi, yalan,

⁴²⁵ İbn Sa'd, *Tabakatü'l kübra*, 1/165-166; *Köksal, İslâm Tarihi*, 1/173; Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*, 285-286; Mubarekfûrî, *Rehiku'l-mahtûm*, 102-104; Sıruç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, 1/203-205.

⁴²⁶ İbrahim Sarıçam, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: DİB. Yayınları, 2007), 79.

⁴²⁷ Buhârî, "Tefsîr (Alâk)", 1; Ta'bîr, 1.

⁴²⁸ Enbiya Yıldırım, *Hiz. Peygamber ve Güven Toplumu* (Ankara: DİB.Yayınları, 2017), 107-124.

bühtan, kan davası ve yetim malı yemekten sakınmamızı istedi. Bizlerde onun getirdiği dine tabi olduk”.⁴²⁹

Risâlet vazifesinden sonra yine şirke tabi olanlar Hz. Muhammed’i emin vasfıyla nitelemeye devam etmişler, kendisine kâhin, sihirbaz, şair, mecnun gibi sıfatlar yakıştırmaya devam etmişlerse de⁴³⁰ kesinlikle onu güvenilir bir olarak nitelendirmemişlerdir. Onun peygamberliğini kabul etmeme sebebini ifade eden müşriklerin önde gelenlerinden Ebu Cehil şu sözlerinde bu durum dile getirilmiştir: Kendisini biz güvenilen doğru söyleyen kişi olarak kabul ettiğimiz halde Allah’a nasıl iftira edebilir? Bilakis o katiyen yalan söylemedi. Fakat Mekke’ye gelen misafirlerin doyurma (rifâde), sulama (sikâye), danışma (nedve), Abdülmenafogulları tarafından icra edilirken, üstüne peygamberlik de kendilerine geçerse, bizim varlığımızın anlamı kalmaz?”⁴³¹ vb. söylemlerde Hz. Muhammed’in asla doğruluk ve güvenilirlikten yana sıkıntısı olmadığı sorunun tamamen çıkar endeksli bir durum olduğu ortaya çıkmaktadır. Dahası Mekke müşrikleri peygamberin hicret öncesinde ona suikasta yeltenenler, alışveriş maksadıyla Mekke’den ayrıldıkları zaman sahip oldukları kıymetli eşyaları ve paraları birbirlerine vermek yerine en güvenilir kabul ettikleri insana Hz. Muhammed’e emanet etmişlerdir. Bundan sebep Hz. Muhammed Medine’ye hicret öncesinde kendisine tevdi edilen emanetleri maliklerine iade etmesi için Hz. Ali’yi vazifelendirmiştir.⁴³²

Benzer şekilde yine bir gün Ebu Süfyan’ın riyasetinde Şam’a bir ticaret kafilesi gitmişti. Şam da bulunan Bizans Kralı huzuruna Mekke’den gelen Ebu Süfyan ve ekibini çağırıp onlara Hz. Muhammed hakkında sualler sordu: Suallerinden biri çok enteresandı. Hz. Muhammed’in daha önce yalan söylediğini duydunuz mu? şeklinde olmuştur. Sorulan bu soruya Ebu Süfyan hiç tereddüt etmeden onun daha önce yalan söylemediğini ikrar etmiştir.⁴³³

Önemine binaen daha önce de vermiş olduğumuz şu örnek Hz. Muhammed’in doğruluk ve güvenilirlik noktasında nadide örnek insan olması açısından çok değerlidir. Açık tebliğ vahyi

⁴²⁹ Ebu Muhammed Abdu’l-Melik b. Hişam b. Eyyub el-Hımyeri İbn Hişam, *es- Sîretü ’n-nebeviyye*, çev. Ömer Abdusselam Tedmuri (Beyrut: Daru İbn Kesir, 1990), 1/362.

⁴³⁰ Sâd, 38/4; Kamer, 54/2; Duhân, 44/14; Tûr, 52/29; Kalem, 68/2; Mü’minûn, 23/68-70; Sebe’, 34/7- 8; Kalem, 68/51- 52; Enbiyâ, 21/5; Hakka, 69/41-43.

⁴³¹ Ebu’l-Kâsım Süheylî, *Ravdu ’l-Unuf*, çev. Abdurrahman Vekil (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, 1967), 5/240.

⁴³² İbn Hişam, *es- Sîretü ’n-nebeviyye*, 2/124-126.

⁴³³ Buhari, “Bed’ul-vahy”, 1.

geldikten sonra, İslamiyet'in artık Mekkelilere duyurulma vakti geldiği günlerden birinde Safa Tepesinden şöyle nida etmiştir;

*“Ey Kureyşliler! Size şu dağın arkasında düşman atlıları var, üzerinize hücum (baskın) düzenleyecekler dersem bana inanır mısınız? diye sorduğunda; “Elbette inanırsınız, çünkü şimdiye kadar senin yalan söylediğini hiç duymadık.” diye itirafta bulunmuşlardır.*⁴³⁴

Bu örnekler Hz. Muhammed'in gerek peygamberlikten önce gerekse sonra doğru ve güvenilir olduğunun en bariz göstergeleridir. Tabi bu özelliklerin (doğruluk) ifasında müşrikler cenahında da bir karşılığı vardı.

“O zaman karşılaşacağınız büyük azaptan korunmanız için sizi uyarıyorum” Bu uyarıdan sonra Ebu Leheb: Yazıklar olsun kahrolası bizi bunun için mi topladın? dedi ve Resûl-i Ekrem'e taş atıp, hakaret eder.⁴³⁵ Başka bir rivayette Safa tepesindeki ilan farklı bir versiyonda şöyle aktarılır: “Hz. Muhammed'e tabi olmanın maddi bir getirisi olup olmadığı noktasında; Ebu Leheb Hz. Peygamber'e (s.a.v): Senin getirdiğin dini kabul edersem bana maddi olarak ne vaat ediyorsun?” diye sorar. Hz. Muhammed (s.a.v) de ona: Diğer müminlere ne veriliyorsa, sana da bundan farklısı verilmez,” diye cevap verir. Bu cevap üzerine Ebu Leheb: “Yazıklar olsun benimle başkalarını eşit tutan dine” diyerek memnuniyetsizliğini bildirir.⁴³⁶

Hz. Peygamber Mekkelileri açıktan davete başlar. Kâbe'de yüksek sesle “Lâ ilâhe” der. Puta tapanlar gördükleri bu duruma çok öfkelenirler ve Hz. Muhammed'in üzerine hücum etmeye başlarlar. İçlerinden birisi gidip Hz. Peygamber'in hanesine haber verdi. Zevcesi Hz. Hatice'nin önceki eşinden olan evladı Hâris b. Ebû Hâle yetişip illallah” deyin, kurtulun” dedikten sonra kendisine iman edenlerle beraber namaz kılmaya başladılar. Bu duruma sinirlenen müşrikler Hâris b. Ebû Hâle'yi katlettiler. Bu elim hadise neticesinde İslâm'a davet için verilen ilk şehit olmuştur.⁴³⁷

Bu hadiselerin birçok sonuçları vardır fakat bizim için öneme haiz olan nokta, Hz. Peygamberin “doğru” olduğunu ikrar etmelerine, onun “güvenilir” olduğunu ifade edip yine de kendi çıkar ve menfaatlerine ters olması nedeniyle özellikle amcası Ebu Leheb'in kabul

⁴³⁴ Buhari, “*Tefsîru Kur'an*, Süretü Tebbet”, 1-3; Müslüm, “İman”, 355.

⁴³⁵ Buhârî, *es-Sahîh*, “Kitâbu't-Tefsîr”, 96; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 24/715-716.

⁴³⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 24/ 716-717; Alûsi, *Ruhu'l-meani*, 6/260; Derveze, *et-Tefsîru'l-hadis*, 2/497.

⁴³⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi'sahabe*, 1/440, 1497. Madde.

etmemesi ve dahası peygamberi o topluluk önünde tahkir etmesi bu mücadele karşılaşılan bedellerden sadece bir tanesidir.

Hız. Muhammed ‘in İslam’ı açıktan davete başladıktan sonra Mekkeli müşrikler Ebu Taliple maksatlarına ulaşmak ve doğru, el-Emin dedikleri yeğenini engellemek için bu yola başvurdular. “Andolsun ki dayanma takatimiz kalmadı, yeter artık babalarımızı kınaması, gençlerimizi yoldan çıkarması, tanrılarımızı ayıplaması! Artık O’nu durdurursun ya değilse seni de onunla birlikte, cezalandırırız. Taraflardan birisi yok oluncaya kadar elimizden geleni yapacağımıza emin olabilirsiniz!” dediler.⁴³⁸

Yapılan tehditler karşısında Ebû Tâlib yeğenini düşmana teslim etmek istemiyordu. Ebû Tâlib Hız. Muhammed’i taşıyamayacağı yükün altına girmemesi için uyardı. Hız. Muhammed davasından vazgeçmeyeceğini şöyle ifade etti.

“Ey amcacığım! Vallahi onlar, bu davadan vazgeçmem karşılığında güneşi sağ elime; ayı sol elime koysalar, gene de vazgeçmem! Ya Allah bu davayı tamamlayacak veya ben bu uğurda öleceğim!” dedi, gözleri dolarak oradan ayrılmak üzere kalkıp arkasını döndü. O’nun bu kararlı duruşu, gözlerinin yaşı amcasını derinden etkilediği için geri çağırdı ve: “Dön, gel yeğenim. Şimdi gidip istediğin/sevdiğin ne varsa söyle. Vallahi seni asla onlara teslim etmem!”

söylemi ile davasından asla vaz geçmeyeceğini bildirmiştir.⁴³⁹ Vazife Allah tarafından verilince kulların tehditlerinin hiçbir önemi yoktu. Hız. Muhammed doğru bildiği yoldan asla geri dönmedi ve dönmeyecekti. Çünkü Allah peygamberini önceki peygamberlerin başına gelenlerin onun da başına geleceğini ve bu uğurda can vermek gerekirse geri adım atmayacağını bilincindeydi.

Hız. Muhammed son peygamber olması, yüklendiği misyonun ağırlığının bilincinde hareket edip 63 yıllık hayatının tamamı ve risâlet görevini ifa ettiği 23 yıllık kesiminde Doğruluk ve Güvenilirlik vasfını kesinlikle alçaltıcı bir söylem ve eylemde bulunmamıştır. Beşer olması hasebiyle çok hüznünlendiği göz yaşlarına hâkim olamadığı durumlar vaki olmuştur, bu demek değildir ki onun hayatı tamamen toplumdan tecrit edilip inzivada geçen bir ömürde değildir. O bizatihi hayatın merkezinde misyonunu ve görevini ifa ederken doğruluk ve güvenilirlik zırhını kuşanıp insanları değiştirip inşa ederek yeryüzünün en büyük devrimi gerçekleştirmiştir. Bu devrim kıyamete dek sürecek olan İslam davasının yeryüzünde hâkim

⁴³⁸ İbn Hişâm, *es- Sîretü’n-nebeviyye*, 1/265-266.

⁴³⁹ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 1/544, 544; İmâduddîn Ebu’l-Fidâ İsmail, *Tefsîru’l-kur’âni’l-azîm*, 13/265.

olabilmesinin en önemli göstergelerinin doğruluk ve güvenilirlik olduğunu insanlığa göstermiştir. Bütün peygamberlerde olmazsa olmaz vasfın doğruluk ve güvenilirlik olduğu yadsınamayacak bir gerçekliktir.



SONUÇ VE ÖNERİLER

Peygamberlerin Doğruluk ve Güvenilirliği, peygamberlerin sıfatları içerisinde, toplumları etkileme gücü bakımından vücudun azaları içerisinde aklın mesabesindedir. Elbette akıl vazifesini yapabilmesi için diğer uzuvlara da muhtaçtır. Bu nedenle Peygamberlerin sıfatlarının her biri, birbirini tamamlayan bir bütünün parçalarıdır. Bu kavramlar olmadan veya bu kavramlardan bir tanesi bile eksik olduğunda, peygamber kavramında da bir eksiklik meydana gelmektedir. Onun içindir ki “sıdk, emanet, tebliğ, fetânet ve ismet” peygamberlerde bulunması gereken sıfatlardır. Yani peygamberliğin olmazsa olmazlarıdır ve bütün hayatları ve davranışlarını kapsamaktadır. Bu sıfatlar tamamen birbirine bağlı sıfatlardır. Bu sıfatların bağlantılı olduğunu kısa bir şekilde şöyle özetleyebiliriz:

Peygamberlerde, peygamber olmaları yönünden olmazsa olmaz ilk şartı doğruluk ve güvenilirliktir. Emanet, insanların güvenini kazanan ve her haliyle karşı tarafa emniyet telkin etme anlamına gelmektedir. Tabii ki peygamberlerin bu emanet sıfatının yanında Allah’ın dinini yaymaya çalışırken söz ve fiillerinin zıt düşmemesi için, yani sözleriyle fiilleri arasında uygunluk olması lazımdır ki bu da sıdkla/doğrulukla mümkündür. Bunun yanında peygamberlerin, sadık ve emin olmaları, kendilerine tevdi edilen emanete, herhangi bir ekleme ya da çıkarma yapmadan bildirmeleri manasına gelmektedir. Verilen mesajların insanlarda bir karşılık bulabilmesinde olmazsa olmaz olan Doğruluk ve Güvenilirliktir. Dünya üzerinde hiç kimse güven duymadığı ve doğruluğuna inanmadığı insanlardan ortaya çıkan gerçekleri kabul etme yoluna gitmemiştir. Sağlam güvenilen kaynaktan sadır olan ilahi mesajların insanlara intikaline ise Tebliğ denilmektedir. Peygamberlerdeki sıdk sıfatı kapsayıcı bir sıfattır ki, emanet sıfatını çatısı altına alır. Emanet sıfatı ise tebliğ sıfatını içinde barındırır. Bunlar okyanustaki dalgalar misali birbirinin ayrılmaz parçaları gibidir. En merkezde tebliğ yer alır. Tebliği emanet sıfatı kucaklar, her ikisi de sıdk sıfatının çatısı altındadır. Tebliğ, emanete riayetin neticesidir. Emanete tabi olmak ise doğruluğun genel merkezi sayılır.

Peygamberler, tebliğ görevini yerine getirirken insanları tebliğ ettikleri şeylere inandıra bilmeleri ve karşılaşabilecekleri güç durumların içinden çıkabilmeleri için belli bir zekâ gücüne sahip olmaları gerekir ki, buna da fetânet denir. Peygamberler fetânet sıfatı sayesinde içerisinde bulundukları olay ve ortam sıkıntılı bile olsa her şeyi kolayca çözebilirler. Her duruma yönelik cevap verebilirler. Sıkıntılar hikmet gereğidir. Bu tebliğ sırasında peygamberlerin hataya düşmekten korunmaları ismet sıfatıyla ve sahip oldukları yüksek irade ve ahlak sayesinde mümkün olmaktadır.

Peygamber kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de bu şekilde geçmese de bu kelimenin yerine nebi, resul, beşîr, nezîr vb. kelimeler kullanılmıştır. Peygamberler bu şekilde nitelendirilmişlerdir. Peygamber kavramı dilimize Farsçadan geçmiş nebîve resul kavramlarını içine alacak şekilde günümüzde kullanılmaktadır.

Her ne kadar Mu'tezile nebî ve resul arasında fark olmadığını iddia etse de resulün; Allah'ın vahiyle görevlendirdiği kişi: Kutsal kitapla, yeni bir kanunla vazifelendirdiği kimse, nebinin ise; kendisine ait müstakil bir kitap ve şeriatı olmayıp kendinden daha evvel gönderilmiş kuralları uygulayan kimse olduğunu anlamak, ayrıca naslarda da nebî ve resul arasındaki farkları görmek mümkündür.

Bu arada bazı Eş'âri âlimleri peygamberlerin kadınlardan da seçilebileceğini öne sürmüşlerdir ama böyle bir şeyin olmadığını, yani gelmiş geçmiş tüm peygamberlerin erkekler arasından seçildiğini hem tarih hem de Kur'ân-ı Kerîm bizlere göstermektedir.

Görüldüğü üzere peygamberler Allah tarafından seçilmiş insanlardır. Ama onlar da tıpkı bizler gibi birer insandır. Anatomisi gereği beslenirler, sıvı gıdalar tüketir, sokaklarda gezerler, evlenirler, evlat sahibi olurlar, hastalanırlar ve ölürlər. Peygamber olmalarının yanın da insan olmaları onların da bu dünyaya imtihan için getirildiklerini göstermektedir. Ama Allah'ın hidayeti çerçevesinde, peygamberler bizlere en güzel örneği oluşturmaktadır. Bu örneği oluşturması için de peygamberlerde bu sıfatların bulunması zorunludur. Aksi takdirde insanları tebliğ ettikleri dine inandırmaları ve yine insanlara örnek olarak görünmeleri mümkün olmazdı.

Peygamberlerin büyük günah işlemiş olduklarını iddia edenler olmuşsa da bunu iddia edenler bu hataların zelle olarak değerlendirildiğini kabul etmişlerdir. Bunda çeşitli hikmetlerin olduğu gözden kaçmamaktadır. Bu hikmetler peygamberlerin ilah olmadığı onların da beşer olduğu ve hata yapma ve hatadan rücu edip tövbe ederek insanlara rol model olma vasıflarındandır.

Tüm bunların dışında Allah'ın seçmiş olduğu gelmiş geçmiş tüm peygamberler aynı sıfatlara sahip olmuşlardır. Doğruluk ve Güvenilirlik nübüvvet gelmeden önce de aynı şekilde bu sıfatlara sahip olmuşlardır ki, peygamberlik geldikten sonra başlarına eski hayatlarıyla ilgili herhangi bir sorun gelmesin ve bu şekilde tebliğe çalışacakları dini insanlara kâmil manada tebliğ yapabilmeleri içindir.

Bu sıfatların dışında peygamberlerin ortak olan birtakım özellikler daha vardır. Peygamberlik vehbîdir. Yani hiçbir insan ben peygamber olmak istiyorum diye ortaya çıkıp peygamberlik iddia edemez. Peygamberlik ancak Allah'ın dilemesiyle ve yine O'nun lütfuyla olmaktadır.

Allah tarafından belirlenip seçilen hiçbir peygamber tebliğ görevi karşısında hiçbir ücret talep etmemiş, karşılaştıkları tüm zorluklara ve zorbalıklara karşı en iyi şekilde mücadele etmiş, hatta bazı peygamberler bu uğurda canlarını bile vermişlerdir. Bu şekilde hak dini yaymaya çalışan peygamberlerin de Allah katında dereceleri bulunmaktadır. Allah, kimini kimine üstün kılmıştır. Aralarında Ülu'l-azm olan peygamberler vardır. Ama Allah katında, hiç şüphesiz peygamberler arasında en üstün dereceye sahip olan Hz. Muhammed'dir. Onun doğruluğu ve güvenilirliğini düşmanları dahi ifade etmekten geri durmamışlardır. Hz. Muhammed'in şahsında misyonun ve vizyonun nasıl etkili bir şekilde insanlar üzerinde etki bırakacağı ifade edilmiştir.

Peygamberlerde Doğruluk ve Güvenilirlik merkezine aldığımız peygamberlerin sıfatlarının aslında Allah tarafından vahyedilen ilahi emirlerin insanlar nezdinde anlaşılmasını sağlamıştır. Kaynaktan gelen mesajların doğru ve şüphe götürmeyen gerçekler olması ve bunu da peygamberlerin şahsında insanlar ulaştırılması varmak istediğimiz amacımızdır. Sözün ne olduğundan ziyade kimin söylediğinin ön plana çıkması peygamberlerin doğru ve güvenilir olmasını zorunlu kılmaktadır. Güvenilmeyen şahıslardan sudur eden gerçeklerin insanların fikriyatın da filizlenmesi, dal budak vermesi ise imkânsız hale gelmektedir. Buradan hareketle de peygamberler doğru ve güvenilir insanlardır onlardaki doğruluk peygamberlerin şahsında bütün insanlığın ulaşması gereken Kızılelma'sıdır.

KAYNAKÇA

Abduh, Muhammed. *Tevhîd Risâlesi*. çev. Sabri Hizmetli. Ankara: Fecr Yayınları, 1986.

Abdulgaki, Muhammed Fuad. *el-Mû'cemü'l-müfehres li elfâzı'l-Kur'ân'il-Kerîm*. Beyrut, 1992.

Akçay, Mustafa. "Bir Kelâm Problemi Olarak Nübüvvetin İmkânı". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 13/24 (2001.)

Akgül, Muhiddin. *Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber*. İstanbul: Işık Yayınları, 2002.

Alûsi, Ebû's-Sena Şihâbüddîn Mahmûd el-Hüseynî. *Rûhu'l-meânî*. 12 Cilt. Tahran: Müessesetü'r-Risale Naşirun, 1991.

Âmidî, Mehdî Ahmed Muhammed Seyfeddîn. *Ebkârü'l-eskâr fî usûli'd-dîn*. 5 Cilt. Kahire: Darü'l-Kütüb ve'l-Vesaikü'l-Kavmiyye, 2002.

Âmidî, Mehdî Ahmed Muhammed Seyfeddîn. *Gâyetü'l-merâm fî ilmi'l-keâm*. thk. Ahmed Ferîd el-Mezdî. Beyrut: Darul-Kütübî'l-ilmiye, 2004.

Apaydın, Yunus "Akid", İFAV Ans., I, 98-99

Arıkan, Münir. *Nitelikli İnsan*. İstanbul: Bilge Yayıncılık, 2002.

Aronson, Eliot. *Toplumsal Hayvan*. çev. Aykul Türker. İzmir: Us Yayınları, 1995.

Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*. 12 Cilt. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1977.

Aydemir, Abdullah. *İslami Kaynaklara göre Peygamberler*. Ankara: DİB.Yayınları, 1996.

Aydın, Ali Arslan. *İslam'da İman ve Esasları*. İstanbul: Çağ Yayınları, 1975.

Bağçeci, Muhiddin. "Rasûl". *Şamil İslam Ansiklopedisi*. ed. Ahmet Ağırakça. 8 Cilt. İstanbul: Akit Gazetesi Yayınları, 2000.

Bâkılânî, Ebû Bekir Muhammed. *Kitâbü't-temhîd*. çev. Richard J. McCarthy. Beyrut: Darul-Kütübî'l-İlmiye, 1957.

Beyâzîzâde, Ahmed Efendi. *İmâm-ı Azam Ebû Hanîfe'nin İtikâdî Görüşleri*, çev. İlyas Çelebi. İstanbul: İfav Yayınları, 1996.

Beyâzîzâde, Ahmed Efendi. *İşârâtü'l-merâm*. İstanbul: Dâru'l-Kitabî'l-İslâmî, 1368.

- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Muvazzah İlm-i Kelam*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1972.
- Bridge, Berna. *Okulda İletişim*. İstanbul: Beyaz Yayınları, 2003.
- Bülbül, A. Rıdvan. *İletişim ve Etik*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001.
- Carnegie, Dale. *Söz Söylemek ve İş Başarmak Sanatı*. çev. Doğrul, Ömer Rıza. İstanbul: Kitsan yayınları, 1993.
- Cezâirî, Bekr Câbir. *Eyseru't-tefâsîr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- Cüceloğlu, Doğan. *İletişim Donanımları*. İstanbul: Remzi Yayınevi, 2002.
- Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed. *Kitabu't-Tarifat*. Kahire: Daru'l-Fazîle, 1926.
- Cürcânî. *Şerhu'l-Mevakıf*. 8 Cilt. Beyrut: Darul-Kütübi'l-ilmiye, 1998.
- Cüveynî, Ebü'l-Meâlî. *el-Akîdetü'n-Nizâmiyye*. thk. Muhammed ez-Zübeydî. Beyrut: Daru İhyai'l-Ulum, 2003.
- Cüveynî, Abdülek b. Abdullah Ebu Ya'lâ el-. *Kitâbu'l-İrşâd İlâ Kâvâti'i'l-Edille Fî Usûl'il-İ'tikâd*. thk. Ali Abdulmun'im Abdülhamîd - Muhammed Yûsuf Mûsî. Mısır: Mektebetu'l-Hâncî, 1950.
- Çağlar Abiha, Birsell. "Mitolojiden İnsana Dört Unsur Üzerine Bir İnceleme". *Bengi Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*. 2018/1 (Mayıs 2018): 38-56.
- Çağrııcı, Mustafa. "Arap (İslâm'dan Önce Araplar'da Din)". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 3/316-321. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Çakan, İsmail Lütfi - Solmaz, N. Mehmet. *Kur'an-ı Kerîm'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*. İstanbul: Ensar Yayınları, 1982.
- Çantay, Hasan Basri., *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*. 3 Cilt. İstanbul: Elif ofset, 1992.
- Çelebi, İlyas. *İslam İnanç Sisteminde Akılcılık ve Kadı Abdulcebbar*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2002.
- Çınar, Bayram. *Nübüvvet Bahisleri* Ankara NY Yayıncılık 2023
- Demir, Ahmet İshak. *Mütekaddimin Devri Kelamcılarına Göre Bilgi Kaynağı Olarak Keşf ve İlham*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993.

- Demir, Ömer - Acar, Mustafa. *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları, 1997.
- Derveze, İzzet. *et-Tefsîru'l-Hadîs*. çev. Mustafa Altınkaya vd. 7 Cilt. İstanbul: Ekin Yayınları, 1998.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Doğu Matbaası, 1980.
- Doğan, D. Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Pınar Yayınları, 1990.
- Donald, Norfolk, İş Hayatında Stres, çev. Leyla Serdaroğlu (İstanbul: Form Yayınları, 1989).
- Ebu'l-Hasen, el-Hanefî b. Ebü'l-İz. *Şerhu'l-'Akîdeti't-Tahâviyye*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l Fikri'l-Arabi, 2003.
- Ebû'l-Muîn, Neseî. *Tebsîratü'l Edille*. çev. Hüseyin Atay - Şaban Ali Düzgün. 2 Cilt. Ankara: DİB.Yayınları, 2003.
- Ebû Yusr Muhammed Pezdêvî, *Usulu'd-Din, Ehli Sünnet Akaidi*, Çev. Şerafeddin Gölcük), (İstanbul Kayhan Yay.1980
- Enç, Mithat. *Ruhbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Karatepe Yayınları, 1990.
- Er, Muhammed Emin. *Allah Katında Din*. Ankara: Arı Sanat Yayınevi, 2005.
- Eş'ârî, Ebu'l Hasan. *Makalatü'l-İslamiyyin ve'l-ihtilafü'l-musallin*. çev. Mehmet Dalkılıç - Ömer Aydın. İstanbul: Kabalcı yayınevi, 2005.
- Evliyaoğlu, Gökhan. *İletişim Psikolojisi Psikolojik İletişim*. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1987.
- Fazlurrahman. *Sîret Ansiklopedisi*. çev. Kenan Dönmez. 6 Cilt. İstanbul: İnkılab Yayınevi, 2017.
- Fîrûzâbâdî, Ebu Tahir Mecnud din Muhammed b. Yakup eş-Şirâzî. *Kamusu'l-Muhît*. çev. Ahmet Asım Efendî. 6 Cilt. İstanbul, 1887.
- Gaznevî, Muhammed b. Cemâleddin. *Usûlid-Din*. thk. Ömer Vefik Dauk. Beyrut: Darul-Kütübi'l-ilmîye, 1998.
- Gazzâlî. *el-Munkîz Mine'd-dalâl*. Beyrut: Daru'l-Fazîle, 2001.
- Gazzâlî. *İtikad'da Orta Yol*. çev. Osman Demir. İstanbul: Klasik Yayınları, 2020.

Gazzâlî, İmam - Özburun, Serkan. *Hakikat Bilgisine Yükseliş*. İstanbul: İnsan Yayın, 2002.

Gökçe, Orhan. *İletişim Bilimine Giriş*. Ankara: Turhan Kitabevi, 1993.

Gölcük, Şerafettin. *Kelam Tarihi*. Konya: Kelam Yayınları, 1999.

Gölcük, Şerafettin - Toprak, Süleyman. *Kelam (Tarih-Ekoller-Problemler)*. Konya: Tekin Yayınevi, 2001.

Gölpınarlı, Abdülbâki. *Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şûilik*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2016.

Görgün, Tahsin. *İslam'a Giriş*. Ankara: DİB.Yayınları, 2006.

Gündoğar, Hamdi. *Kur'ân'da Hz. Muhammed (s.a.v)'in Özellikleri*. İstanbul: Ravza yayınları, 1999.

Hadîdî. *İsmetü'l-Enbiya*. Mısır: Matbaatü'l-Emâne, 1399.

Hançerlioğlu, Orhan. *İslam İnançları Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Yayınevi, 1963.

Hanefî, Hasan - Muharrem, Tan. *İslâmî İlimlere Giriş*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1994.

Harkins, Phil. *Etkili Konuşmanın Gücü*. çev. Gürol Koca. İstanbul: Alfa Yayınları, 2002.

Havvâ, Saîd. *el-Esas Fi's-sünne, İslam Akâidi*. çev. M. Ahmet Varol. İstanbul: Aksa Yayınları, 1992.

Hicâzî, Muhammed Mahmûd. *et-Tefsîru'l-Vâzih*. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1991.

Işık, Kemal. *Mâtürîdî'nin Kelâm Sisteminde İman Allah ve Peygamberlik Anlayışı*. Ankara: Fütüvvet Yayınları, 1980.

Izutsu, Toshihiko. *Kur'ân'da Dini kavramlar*. çev. Selahattin Ayaz. İstanbul: Pınar Yayınları, 2013.

İbnu'l-Esîr. *en-Nihâye*. çev. M. Muhammed et-Tacâhî - Ahmed ez-Zâvi. Beyrut: Mektebetü'l İlmiyye, 1383.

İbn Fûrek. *Mücerredü Makâlâtî's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*. çev. Daniel Gımarret. Beyrut: Mektebetu Sekafeti Diniyye, 1987.

İbn Hazm. *el-Fasl fi'l-Milel*. Bağdat: Mektebetü'l-Müsenna, 1964.

İbn Hazm, Ebu Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Said Ez-Zâhiri - Türkmani, Abdulhak Et. *El-Usul ve'l-Furu*. Beyrut: Daru İbn Hazm, 2011.

İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdu'l-Melik b. Hişam b. Eyyub el-Hımyeri. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. çev. Ömer Abdusselam Tedmuri. Beyrut: Daru İbn Kesir, 1990.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ. *Muhtasar İbn-i Kesir Tefsiri (Kur'ân-ı Kerîm'in Hadislerle Tefsiri)*. çev. Arif Erkan. 6 Cilt. İstanbul: Polen Yayınevi, 1988.

İbn Manzûr Ebu'l Fadl Cemaluddin Muhammed b., Mukerrem. *Lisânu'l Arab*. 10 Cilt, Beyrut: Dâru Sâdır 1893

İbn Rüşd. *Felsefe-Din İlişkileri*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergah Yayınları, 2004.

İbn Sinâ. *Kitâbü'ş-Şifâ*. çev. Ekrem Demirli. 11 cilt İstanbul: Literal Yayıncılık, 2. Basım 2005.

İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmail, İbn Kesîr. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1993.

İnceoğlu, Metin. *Tutum Algı İletişim*. İstanbul: Siyasal Yayınevi, 2011.

İsfahânî. *el-Müfredât*. çev. Abdulbaki Güneş - Mehmet Yolcu, İstanbul: Çıra Yayınları, 2010.

İsfahânî, Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed. *el-Müfredât fî Garibi'l Kur'ân*. İstanbul: Çıra, 3. Basım, 2012.

Kadı Abdulcebbar. *Şerhu'l-Usli'l-Hamse*. thk. Ahmet b.Hüseyin b. Haşim. Beyrut: Mektebetü Vehbe, 3. Basım, 1996.

Kadı Beydavî. *Beydavî Tefsiri*. çev. Abdulvehhab Öztürk. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2011.

Kadî Ebû Bekir el-Bakillânî, Kitâbü't-Temhîd, (Tah. İmadüddîn Ahmed Haydar), Beyrut 1987

Kahraman, Hüseyin. Peygamberlerin Sahip Olduğu Sıfatların Nübüvvetin Gerekliliği ve İspatı Açısından Değerlendirilmesi Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 5/2 (Aralık 2021)

Kağıtçıbaşı, Çiğdem. *İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim yayınları, 2013.

- Karagöz, İsmail. *İnsanın Dine Olan İhtiyacı ve İslam*. Ankara: Kar Yayınları, 2001.
- Karagöz, İsmail vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: DİB Yayınları, 6. Basım, 2015.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*. 5 Cilt. Ankara: DİB.Yayınları, 2007.
- Kârî, Ali. *Şerhu'l-Fıkhı'l-Ekber*. İstanbul: Dâru'l-Kütübi'l-İslâmî, 1375.
- Karataş, Şuayip. “Kur'ân'a Göre Aileyi Ayakta Tutan Bazı Kavramlar ve Bu Bağlamda Hz. İbrâhîm'in Örnekliliği”. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 7/1 (2021)
- Keklik Hayrünnisa *Kelâm'da Kadının Peygamberliği ve Hz. Meryem* (Uludağ Üniversitesi yüksek Lisans Tezi) 2018.
- Köknel, Özcan. *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1996.
- Köksal, M. Asım. *İslam Tarihi*. İstanbul: Köksal Yayınları, 2004.
- Kummî, Şeyh Saduk. *Risâletü'l-i'tikâdât-İmâmiyye*. çev. Ethem Ruhi Fıglalı. Ankara: AÜ Basımevi, 1978.
- Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b.Ahmed. *el-Camiu li Ahkami'l-Kur'ân*. çev. M. Beşir Eryarsoy. 200 Cilt. İstanbul: Buruc Yayınları, 2001.
- Lazar, Judith. *İletişim Bilimi*. çev. Cengiz Anık. Ankara: Vadi Yayınları, 2001.
- Mağnîsâvî, Ebu'l-Müntehâ. *Şerhu Fıkhı'l-Ekber*. çev. Osman Yeşilhisarî. İstanbul: Dâru'n-Nil, 2007.
- Mâlik b. Nebi. *Kur'ân-ı Kerîm Mucizesi*. çev. Ergun Göze. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Mâtürîdî, Ebu Mansur Muhammed. *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*. 10 Cilt. Beyrut: Darul-Kütübi'l-ilmîye, 2004.
- Mâverdî, Ebu'l Hasan Ali b. Ebu Mansur Muhammed. *A'lamu'n-Nübüvve*. Beyrut: Daru İhyai'l-Ulum, 1987.
- Mâverdî, Ebu'l Hasan Ali b. Ebu Mansur Muhammed. *en-Nüket ve'l-Uyûn Tefsirü'l-Maverdî*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmîyye, 1991.
- Mâverdî, Ebu'l Hasan Ali b. Ebu Mansur Muhammed. *el-Mektebetü'l-Asriyye*. Beyrut: Darul-Kütübi'l-ilmîye, 1987.

Merâğî, Ahmed Mustafâ. *Tefsîru'l-Merâğî*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.

Mevdûdî, Ebu'l-Ala. *Tefhimu'l-Kur'ân*. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.

Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ. *Tefhîmu'l-Kur'ân*. çev. Muhammed Han Kayani vd. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 1989.

Milli Eğitim Bakanlığı. *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*. 4 Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2002.

Muhammed b. Bahauddin, *el-Kavlu'l-fasl*. İstanbul: Hakikat Yayınevi, 1990.

Nesefî, Abdullah İbn Ahmed. *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1996.

Nesefî, Ebu'l-Berekat. *Medarik, Mecmu'atün Mine't-Tefâsîr*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'lArabî, 1319.

Nesefî, Ömer b. Muhammed. *Akâidü'n-Nesefî*. Beyrut: Darul-Kütübi'l-ilmiye, 1998.

Nevevi. *el-Minhâc fî şerhi sahih-i Müslim b. Haccâc*. çev. M. Beşir Eryarsoy. 12 Cilt. İstanbul: Karınca Yayınları, 2005.

Norfolk, Donald. *İş Hayatında Stres*. çev. Leyla Serdaroğlu. İstanbul: Form Yayınları, 1989.

Nossrat, Peseschkian. *Günlük Yaşamın Psikoterapisi*. çev. Teksöz Kıvılcım. İstanbul: Beyaz Yayınları, 2002.

Numan b. Sabit, Ebu Hanife. *Fıkh-ı Ekber (Aliyyü'l-Kari Şerhi)*. çev. Yunuz Vehbi Yavuz. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1979.

Öncül, Remzi. *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2000.

Özcan, Hanifi. *Mâtürîdî'de Bilgi Problemi*. İstanbul: İfav yayınları, 1993.

Özsoy, Ömer - Güler, İlhami. *Konularına Göre Kur'ân Fihristi*. Ankara: Fecr Yayınları, 1998.

Pezdevî, Ebu Yusr Muhammed. *Ehl-i Sünnet Akaidi*. çev. Şerafettin Gölcük. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1988.

Phillip, Mountrose. *Çocuklarla ve Gençlerle İletişime Geçmenin 25 Yöntemi*. çev. Fatma Can Akbaş. İstanbul: Kariyer Yayıncılık, 2000.

Râzî, Fahreddin. *Kitâbü'l-Erba'în fî usûli'd-din*. Kahire: Daru İhyai'l-Ulum, 1986.

Razî, Fahrüddin Muhammed b. Ömer. *İsmetü'l-Enbiya*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.

Râzî, Fahreddin. *et-Tefsîru'l-Kebîr ev mefâtihi'l-ğayb*. çev. Suat Yıldırım vd. 23 Cilt. Ankara: Akçağ Yayın, 1988.

Reşîd Rızâ, Muhammed. *el-Vahyü'l-Muhammedî*. çev. Salih Özer. Ankara: Fecr Yayınları, 1991.

Sâbık, Seyyid. *İslam Akâidi*. çev. Hanife Akın. İstanbul: Karınca Yayınları, 2005.

Sâbûni, Muhammed Ali. *en-Nübüvve ve'l-Enbiyâ*. çev. Hanifi Akın. İstanbul: Ahsen Yayınları, 2003.

Sâbûni, Muhammed Ali. *Kur'ân'ın Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*. çev. Suat Cebeci - Bilal Delice. İstanbul: Ensar Yayınları, 2022.

Sâbûni, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefasir*. 7 Cilt. Beyrut: Daru İhyai'l-Ulum, 2000.

Sâbûni, Nureddin es. *Maturidiyye Akaidi*. çev. Bekir Topaloğlu. Ankara: DİB.Yayınları, 1979.

Sadî, Abdurrahman İbn Nâsır. *Teysîru'l-Kerîmi'r-rahmân fî tefsîri kelâmi'l-mennân*. Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 1996.

Sa'lebî en-Nisâbüri Ebu İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim. *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsiri'l-Kur'ân*. 6 Cilt. Beyrut: Darul-Kütübi'l-ilmiye, 1991.

Satılmış, Ali. “Mâtürîdiyye Geleneğinde Seneviyye/Düalizm Eleştirisi ve İslâm Kaynaklarında Düalizm İnancı”. *Kader* 18/1 (2020), 284-317.

Sayar, Raziye. Mâtürîdî'nin Seneviyye'yi Âlemin Kıdemi Konusunda Eleştirisi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Semerkindî, Ebu'l-Leys. *Şerhu'l-Fıkhi'l-ekber*. Haydarabat, 1321.

Serahsî. *Usûl*. çev. Ebu'l-Vefa Afganî. Kahire: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1372.

Sinanoğlu, Mustafa. “Seneviyye”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 36/521-522 İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Soysaldı, H. Mehmet. *Kur’ân Semantiği Açısından İnançla İlgili Temel Kavramlar*. İzmir: Çağlayan Yayınları, 19977.

Stuart, Sillars. *İletişim*. çev. Nüzhet Akın. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1995.

Süheylî, Ebu’l-Kâsım. *Ravdu’l-Unuf*. çev. Abdurrahman Vekil. 8 Cilt. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, 1967.

Sümertaş, Burhan. *Sıdkın Semantik Serüveni*. İstanbul: İsam Yayınları, 2017.

Şahin, Necati. *İslam Kelamında İsmet Açısından Nübüvvet*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2002.

Şahin, Necati. *Peygamberlik ve İsmet Sıfatı*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Şevkânî, Muhammed İbn Ali İbn Muhammed. *Fethu’l-Kadîr*. 10 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü’l-Asriyye, 1995.

Şimşek, M. Sait. *Kur’ân’ın Ana Konuları*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1999.

Tabbara, Afif Abdulfettah. *İlmin Işığında İslamiyet*. çev. Mustafa Öz. İstanbul: Kalem Yayınları, 1977.

Taberî, Ebu Ca’fer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid. *Camîu’l-Beyan*. 30 Cilt. Bey

Teftâzânî, Sa’deddin Mes’ûd b. Ömer. *Şerhu’l-Makâsîd*. çev. Abdurrahmân Umeyra. Beyrut: Âlemü’l-kütüb, 1998.

Teftâzânî, Sa’deddin Mes’ûd b. Ömer. *Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergah Yayınları, 1991.

Tehânevî, Muhammed A’lâ b. Alî b. Muhammed Hâmid. *Keşşâfü Istılâhâtî’l-fünûn ve’l-ulûm*. Beyrut: Mektebet-i Lübnan, 1996.

Terzioğlu, Hülya - Çelik, Şerife Nur. “Fahreddin er-Râzî’ye Göre Nübüvvetin İspatı”. Kader 15/2 (2017), 303-318.rut: Darul-Kütübi’l-ilmiye, 1987.

Tezcan, Mahmut. *Kültür ve Kişilik*. Ankara: Bilim Yayınları, 1987.

Toksarı, Ali - Aktan, Hamza. “Emanet”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 11/81-84. Ankara: TDV Yayınları, 1995.

Toptaş, Mahmut. *Şifa Tefsiri*. 8 Cilt. İstanbul: Cantaş Yayınları, 2017.

Uludağ, Süleyman. *Gaybın Bilinmesinde Keşf ve İlhamın Rolü*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2004.

Yavuz, Salih Sabri. *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2012.

Yavuz, Yusuf Şevki. *İslam'da İnanç Esasları*. İstanbul: MÜİFV Yayınları, 1999.

Yavuz, Yusuf Şevki. “Peygamber”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 34/257-262. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Yayınevi, 1971.

Yıldırım, Enbiya. *Hız. Peygamber ve Güven Toplumu*. Ankara: DİB Yayınları, 2017.

Zebîdî, Muhammed Murtaza Hüseyini. *Tacü'l-Arus min cevahiri'l-kamus-Şerhu'l-Kamus*. 10 Cilt. Beyrut: Matbaatü'l-Hayriyye, 1988.

Zemahşerî, Ebi'l-Kasım Mahmud b. Ömer. *el-Keşşafu 'an hakâiki gavamidi't-tenzil ve uyuni'l-ekavil fi vücûhi't-te'vil*. çev. Adil Ahmed Abdülmevcud - Ali Muhammed Muavvîd. Riyad: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1988.

Zuhaylî, Vehbe. *et-Tefsîrû'l-Münir*. çev. Hamdi Arslan. 15 Cilt. İstanbul: Risale Yayınları, 2005.

Aksaray Üniversitesi Tez Değerlendirme Formu		
Öğrencinin Adı Soyadı:		Evet
Kapak		
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	Evet
2	Kapakdaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	Evet
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	Evet
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	Evet
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	Evet
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	Evet
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	Evet
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	Evet
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	Evet
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	Evet
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	Evet
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	Evet
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	Evet
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	Evet
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	Evet
16	Kaynak formatı Kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	Evet
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	Evet
Atıf Yöntemi APA 6 ☐ CMS ☐ İSNAD ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	Evet
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	Evet
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	Evet
21	Sayfa kenar boşluklar ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	Evet
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	Evet
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	Evet
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	Evet
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	Evet

Bu tezin tarafımdan “Tez yazım kuralları” okunarak dikkatlice hazırlanmış olduğunu ve doğabilecek her türlü olumsuzluktan sorumlu olacağımı kabul ederim.

Öğrencinin imzası